

ЛЬВІВСЬКИЙ НАУКОВИЙ ФОРУМ

МАТЕРІАЛИ

XIV МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ НАУКИ ТА ОСВІТИ

9-10 березня 2025 року

ЛЬВІВСЬКИЙ НАУКОВИЙ ФОРУМ

МАТЕРІАЛИ

**XIV МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ**

**ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ
РОЗВИТКУ НАУКИ ТА ОСВІТИ**

9-10 березня 2025 року

**Львів
2025**

УДК 005

ББК 94.3(0)

Теоретичні та практичні аспекти розвитку науки та освіти: матеріали XIV Міжнародної науково-практичної конференції м. Львів, 9-10 березня 2025 року. – Львів : Львівський науковий форум, 2025. – 109 с.

У даному збірнику представлені тези доповідей учасників XIV Міжнародної науково-практичної конференції «Теоретичні та практичні аспекти розвитку науки та освіти», організованої Львівським науковим форумом. Висвітлюються теоретичні та практичні аспекти розвитку науки та освіти на сучасному етапі становлення, розглядаються сучасні наукові дискусії різних наукових напрямів.

Збірник призначений для студентів, здобувачів наукових ступенів, науковців та практиків.

Всі матеріали представлені в авторській редакції. Автори несуть безпосередню відповідальність за повноту, їх цілісність та дотримання норм академічної доброчесності.

ЗМІСТ

ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ.....	6
<i>Фурман О.О., Назаркевич І.Б.</i> ПОДАТКОВИЙ МЕНЕДЖМЕНТ СКЛАДОВА ЕФЕКТИВНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВА	6
<i>Ченцова Ю.П., Волошин Д.О.</i> ЕКОНОМІЧНА ОЦІНКА УМОВ ПРАЦІ НА ВИРОБНИЦТВІ	8
КУЛЬТУРОЛОГІЯ	10
<i>Легка Д.О.</i> КРАЄЗНАВЧІ МУЗЕЇ ТА ЗБЕРЕЖЕННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ ІСТОРІЇ І КУЛЬТУРИ	10
МИСТЕЦТВОЗНАВСТВО	13
<i>Михайлюченко О.М.</i> РОЗВИТОК ТЕАТРАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА В УМОВАХ ВІЙНИ	13
<i>Mykhailiuchenko O.</i> «РОЛЬ ЛЮДМИЛИ КУДРИЧ У ФОРМУВАННІ УКРАЇНСЬКОЇ ЕСТРАДНО-ВОКАЛЬНОЇ ШКОЛИ ТА ТЕАТРАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ» (З НАГОДИ 95-РІЧЧЯ ХАРКІВСЬКОЇ ДЕРЖАВНОЇ АКАДЕМІЇ КУЛЬТУРИ)	15
НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА	17
<i>Lysiuk Y.</i> COMPARATIVE CHARACTERISTICS OF THE BRITISH AND UKRAINIAN POLICE	17
<i>Polukarov Yu.O., Zemlyanska O.V., Polukarov O.I.</i> BOMB SHELTER VENTILATION SYSTEM – THE KEY TO SAFETY AND SURVIVAL.....	19
<i>Лисюк Я.О.</i> ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА БРИТАНСЬКОЇ ПОЛІЦІЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ.....	22
ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ.....	24
<i>Брянчик С.І.</i> РОЛЬ ТА ЗНАЧЕННЯ РОЗВИТКУ ДРІБНОЇ МОТОРИКИ У ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ	24
<i>Демченко І.І., Ревнюк Н.І.</i> ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОГО КОНСУЛЬТУВАННЯ ОСІБ ПОХИЛОГО ВІКУ	27
<i>Діденко Р.</i> КРИТЕРІЇ ТА ПОКАЗНИКИ ПРОФЕСІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН ДО РОБОТИ В СИСТЕМІ СТРАТЕГІЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ.....	31

<i>Костюк С.В., Гелевич Г.І.</i> ДІТИ, ЩО ГОВОРЯТЬ НЕПРАВДУ.....	34
<i>Пелех І.Б.</i> ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПОЗАКЛАСНИЙ ЧАС.....	37
<i>Подольничук С.В.</i> ЕРГОНОМІЧНІ ПІДХОДИ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В НАВЧАЛЬНИХ МАЙСТЕРНЯХ.....	40
ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ.....	43
<i>Іваненко І.В.</i> ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ МЕДІАГРАМОТНІСТІ КУРСАНТІВ У БОРОТБІ З ДЕЗІНФОРМАЦІЄЮ.....	43
<i>Лісєєва Н.А.</i> ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ У ЧОЛОВІКІВ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	46
<i>Ушакова І.А.</i> ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНОЇ СТІЙКОСТІ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ПІД ЧАС ВІЙНИ.....	49
<i>Хан П.Ю.</i> АРТТЕРАПЕВТИЧНІ ТЕХНІКИ ЯК ІНСТРУМЕНТ АКТИВІЗАЦІЇ ПСИХОЛОГІЧНОГО РЕСУРСУ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	52
ТЕХНІЧНІ НАУКИ.....	55
<i>Пироженко М.Ю.</i> ОГЛЯД ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ АВТОМАТИЗОВАНИХ ПІДХОДІВ В ГАЛУЗІ МАШИННОГО НАВЧАННЯ.....	55
<i>Федорка П.П., Клименко М.В., Повханич В.І.</i> ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ РЕКОМЕНДАЦІЙНИХ СИСТЕМ І ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У РОЗВИТКУ «SMART РЕГІОНУ».....	57
<i>Часник Д.В.</i> ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМ НЕЙТРАЛІЗАЦІЇ СТАТИЧНИХ ЗАРЯДІВ НА ДІЕЛЕКТРИКАХ ПРИ ВИГОТОВЛЕННІ ВИРОБІВ ЕЛЕКТРОННОЇ ТЕХНІКИ.....	60
ФАРМАЦЕВТИЧНІ НАУКИ.....	63
<i>Борисенко Н.М., Бушунєва І.В.</i> ВИКОРИСТАННЯ МОДЕЛІ БАССА ПРИ ПРОГНОЗУВАННІ ПОПИТУ НА НОВІ ЛІКАРСЬКІ ЗАСОБИ ДЛЯ ЛІКУВАННЯ ЕПІЛЕПТИЧНИХ СУДОМ.....	63
ФІЗИКО-МАТЕМАТИЧНІ НАУКИ.....	67
<i>Лемешева Н.В., Черновол Н.М.</i> УЗАГАЛЬНЕННЯ МАТЕМАТИЧНОЇ МОДЕЛІ БОЙОВИХ ДІЙ НА ПЛОЩІ.....	67

ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ	69
<i>Воскобойник В.І., Шпак М.В.</i> РОЛЬ ТРАНСЛІТЕРАЦІЇ В ЮРИДИЧНІЙ МОВІ.....	69
<i>Гладишева О.В.</i> РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ЯК РЕЗУЛЬТАТ ЗАСТОСУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ	71
<i>Гладишева О.В.</i> СУЧАСНІ ВИМОГИ ТА НОВІ РІШЕННЯ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ВИКЛАДАЧА-СЛОВЕСНИКА.....	77
<i>Потапчук С.С., Гусар Г.Й.</i> ДОСЛІДЖЕННЯ ОЙКОНІМІВ АНГЛІЙСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ У СКЛАДІ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНЦЬ: ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ	82
ЮРИДИЧНІ НАУКИ	85
<i>Гرابко С.В.</i> СМАРТ-КОНТРАКТ: ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ	85
<i>Дорошенко Ю.В.</i> МОБІНГ ЯК ФОРМА ПСИХОЛОГІЧНОГО НАСИЛЬСТВА НА РОБОЧОМУ МІСЦІ: ПРИЧИНИ, НАСЛІДКИ ТА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ	88
<i>Конончук Б.Р.</i> АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЯК ВИД ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ.....	92
<i>Павликовський В.О.</i> ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМКИ МОДЕЛЮВАННЯ ТРАЄКТОРІЇ ПОСТРІЛУ ТА СИТУАЦІЙНИХ ОБСТАВИН ПОСТРІЛУ ЗА ДОПОМОГОЮ КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ	94
<i>Пацула М.О.</i> GOVERNMENT SYSTEM OF GREAT BRITAIN: PRO AND CON	97
<i>Перушко М.О.</i> ЗАПОБІЖНІ ЗАХОДИ, ЯК ОКРЕМИЙ ВИД ЗАХОДІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ	99
<i>Романюк А.Р.</i> ОСОБЛИВОСТІ ЗАЛУЧЕННЯ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ПІД ЧАС ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ.....	102
<i>Яковчук І.В.</i> ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОГЛЯДУ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОВЖИВАННЯ ВПЛИВОМ	105
<i>Яковчук І.В.</i> ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОВЖИВАННЯ ВПЛИВОМ	107

ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ

*Фурман Олександра Олександрівна,
здобувач першого (магістерського) рівня вищої освіти
зі спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування».*

*Назаркевич Ігор Богданович,
доктор економічних наук,
професор кафедри фінансового менеджменту*

Львівський національний університет імені Івана Франка

ПОДАТКОВИЙ МЕНЕДЖМЕНТ СКЛАДОВА ЕФЕКТИВНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВА

В сучасних умовах економічних потрясінь підприємства повинні здійснювати детальний аналіз, контроль та планування податкових аспектів своєї діяльності, адже одним із основних завдань суб'єктів господарювання є підвищення конкурентоспроможності та досягнення фінансової стабільності на ринку, це в свою чергу може бути досягнуто завдяки ефективному управлінню податковим менеджментом.

Забезпечення оптимального балансу між сплатою податків, максимізацією прибутку підприємства та мінімізацією ризиків порушення законодавства є метою податкового менеджменту. До його системи функціонування входить: планування, облік, контроль і аналіз податкових зобов'язань, це дозволяє ефективно використовувати податкові інструменти та механізми для досягнення бізнес-цілей.

Завданням податкового менеджменту є розробка податкової політики підприємства в залежності від його напрямів діяльності та економічної стратегії, а також визначення такого податкового режиму, котрий дав би змогу отримати якнайбільші прибутки, оптимізуючи податкові платежі до державного бюджету [1]. Незважаючи на обов'язковість податкових платежів, існують законні можливості щодо зниження податкового навантаження, зокрема через використання податкових пільг. Чим більш обґрунтованим буде підхід до управління податками, тим більшою є ймовірність уникнути пені, штрафів та інших негативних наслідків, пов'язаних із порушенням податкових норм.

В умовах постійних змін у податковому законодавстві доцільність запровадження податкового менеджменту на підприємстві стає особливо важливою, адже це допоможе суб'єктам господарювання оперативнo адаптувати свої стратегії під оновленні правила оподаткування.

Податковий менеджмент підприємства як складова фінансового менеджменту передбачає розробку управлінських рішень, спрямованих на формування фінансового потенціалу і підвищення його ефективності. Його основною метою є активний вплив на максимізацію чистого прибутку підприємства в конкретних умовах податкового середовища та ринкової кон'юнктури [2].

Важливим етапом у процесі податкового менеджменту є аналіз податкових ризиків, зокрема виявлення ризиків податкових перевірок, недоліків у фінансовій звітності та

некоректного обчислення податкових зобов'язань – дозволить суб'єктам господарювання забезпечити своєчасне усунення проблем і уникнути значних фінансових збитків. Це є особливо важливим для великих підприємств, що здійснюють свою діяльність одразу у кількох регіонах і мають складну організаційну структуру.

Одним із ключових елементів для досягнення мети функціонування податкового менеджменту на підприємстві є оптимізація обов'язкових платежів. Оптимізацію оподаткування у найширшому її розумінні визначають як порівняння різних варіантів ділової активності та використання ресурсів з метою виявлення найнижчого рівня податкових зобов'язань, які виникають при цьому. Оскільки податкова оптимізація ґрунтується на вивченні основних положень податкового законодавства, то постійні зміни, пов'язані з удосконаленням податкової політики спонукають до здійснення конкретних законних кроків для мінімізації податків [3].

Податкова оптимізація на підприємстві ґрунтується на кількох основних принципах, які сприяють ефективному управлінню податковими зобов'язаннями. До основних з них належать:

- принцип законності – оптимізація не може бути проведена за допомогою використання незаконних схем;
- принцип прозорості – оптимізація оподаткування повинна бути прозорою та зрозумілою як для підприємства, так і для податкових органів. Всі операції повинні бути документально підтверджені, а рішення – обґрунтовані відповідно до норм податкового законодавства;
- принцип ефективності – передбачає правильне і раціональне використання цих податкових інструментів для досягнення максимального результату;
- принцип комплексності – оптимізація оподаткування повинна включати в себе не тільки податкові аспекти, але й інші елементи фінансового менеджменту, до прикладу, фінансове планування, бухгалтерський облік та внутрішній контроль. Всі ці складові мають працювати в комплексі для досягнення ефективного управління податками.

Отже, запровадження податкового менеджменту є невід'ємною частиною ефективного управління підприємством у сучасних умовах, адже дозволяє знизити податкове навантаження, тим самим підвищуючи фінансову стійкість та забезпечуючи підприємству можливість використовувати ресурси більш ефективно. Та як результат, управління податковими зобов'язаннями стає не лише засобом для збереження коштів, а й важливим фактором стратегічного розвитку бізнесу, який сприяє стабільному зростанню в довгостроковій перспективі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Облік і фінанси АПК: освітній портал. Ю.С. Гринчук, В.Ю. Гринчук. Податковий менеджмент в системі управління підприємством. URL: <https://magazine.faaf.org.ua/podatkoviy-menedzhment-v-sistemi-upravlinnya-pidpriemstvom.html>
2. Дема Д.І., Шевчук І.В. Податковий менеджмент: адміністрування податків і зборів. С. 23. URL: https://document.kdu.edu.ua/info_zab/072_1364.pdf
3. Личковська М.Р. Податковий менеджмент як невід'ємна складова управління малим бізнесом. URL: <http://dSPACE.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/10478/1/Lychkovska%20Myrina%20Reinholdivna%202020.pdf>

Ченцова Юлія Петрівна,
доцент
Волошин Дмитро Олександрович
магістрант

*Західнодонбаський інститут
ПРАТ «ВНЗ «Міжрегіональна академія
управління персоналом»*

ЕКОНОМІЧНА ОЦІНКА УМОВ ПРАЦІ НА ВИРОБНИЦТВІ

Умови праці є одним із ключових факторів, що впливають на продуктивність, здоров'я працівників, рівень плинності кадрів та загальну ефективність виробничого процесу. В сучасних умовах підвищення конкуренції та зростання вимог до безпеки та комфорту праці питання економічної оцінки умов праці набуває особливої актуальності.

Економічна оцінка умов праці дозволяє визначити рівень впливу факторів робочого середовища на фінансові результати підприємства, а також оцінити ефективність інвестицій у покращення умов праці.

Основні підходи до оцінки умов праці [1]

1. Соціально-економічний аналіз

Цей підхід передбачає аналіз взаємозв'язку між умовами праці та соціально-економічними показниками, такими як:

- рівень професійних захворювань та виробничого травматизму;
- ступінь задоволеності працівників робочим середовищем;
- плинність кадрів та її вплив на фінансові показники підприємства;
- вплив умов праці на мотивацію персоналу та продуктивність праці.

2. Кількісна оцінка витрат і втрат

Цей метод базується на визначенні економічних витрат, пов'язаних з незадовільними умовами праці, включаючи:

- прямі витрати на лікування та реабілітацію працівників;
- втрати робочого часу через захворюваність і травматизм;
- витрати на компенсаційні виплати працівникам за шкідливі умови праці;
- непродуктивні витрати, пов'язані з високим рівнем плинності кадрів.

Оцінюється також економічний ефект від покращення умов праці, включаючи зниження витрат на медичне обслуговування, зменшення компенсацій та підвищення продуктивності.

3. Аналіз продуктивності та витрат

Цей підхід включає оцінку впливу умов праці на продуктивність працівників та собівартість продукції, що виробляється. Основні показники:

- зростання виробітку працівників у разі покращення умов праці;
- скорочення кількості помилок і браку внаслідок підвищення комфорту та безпеки праці;
- оптимізація витрат на навчання нових працівників у разі зниження рівня плинності кадрів.

Економічні наслідки покращення умов праці[3]

Інвестиції у покращення умов праці мають низку економічних переваг, зокрема:

- **зниження рівня захворюваності та травматизму**, що веде до скорочення витрат на лікування та страхові виплати;
- **зростання продуктивності праці** внаслідок покращення ергономіки робочих місць, зниження стресу та втомлюваності працівників;
- **оптимізація витрат підприємства**, пов'язана зі зменшенням плинності кадрів, що дозволяє знизити витрати на підбір, навчання та адаптацію нових співробітників;
- **збільшення конкурентоспроможності підприємства** завдяки підвищенню якості продукції та підвищенню лояльності працівників;
- **формування позитивного іміджу компанії**, що сприяє залученню кваліфікованих спеціалістів та покращенню співпраці з партнерами та інвесторами.

Покращення умов праці є не лише соціально відповідальним кроком, але й економічно доцільним рішенням для підприємств. Економічна оцінка дозволяє підприємствам визначати ефективність заходів, спрямованих на покращення умов праці, і приймати стратегічні рішення щодо їх реалізації.

Основними рекомендаціями для підприємств є [2]:

1. Впровадження системи моніторингу умов праці та оцінки їхнього впливу на продуктивність працівників.
2. Розрахунок економічного ефекту від покращення умов праці, що дозволить оцінити доцільність відповідних інвестицій.
3. Розробка та реалізація заходів щодо мінімізації ризиків для здоров'я працівників.
4. Використання сучасних технологій та автоматизації для підвищення рівня безпеки та комфорту на робочих місцях.

Таким чином, економічна оцінка умов праці є важливим елементом ефективного управління підприємством, що забезпечує довгострокову стійкість та конкурентні переваги.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Голінько В.І. Соціально-економічний моніторинг умов праці: навч. посібник. Дніпро: НГУ, 2017. 150 с.
2. Калда Г.С., Беліков А.С. Соціально-економічна та психологічна оцінка умов праці на виробництві. Український журнал будівництва та архітектури, № 2, 2021. с.72-79.
3. Карпіщенко О. І. Економіка праці та соціально-трудова відносини: підручник. Суми : Сумський державний університет, 2024. 349 с.

КУЛЬТУРОЛОГІЯ

*Легка Д.О.,
здобувачка вищої освіти ОС «бакалавр»,*

*Київський національний університет
культури і мистецтв*

КРАЄЗНАВЧІ МУЗЕЇ ТА ЗБЕРЕЖЕННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ ІСТОРІЇ І КУЛЬТУРИ

Краєзнавчі музеї відіграють важливу роль у збереженні та популяризації регіональної історії, культури та традицій. Їх виникнення тісно пов'язане з розвитком суспільної потреби у збереженні культурної та історичної спадщини, що безперечно, сприяло формуванню національної ідентичності. Варто зауважити, що саме краєзнавчі музеї забезпечують зв'язок між минулим і теперішнім, зберігаючи артефакти, які є свідченням культурного й історичного надбання певного регіону [1].

З огляду на це, розвиток краєзнавчих музеїв у XIX – XX ст. відбувся під впливом соціально-політичних змін, які визначали концепцію збереження локальної історичної пам'яті та напрямок музейної діяльності. Зокрема, в умовах суспільно-політичних трансформацій, музеї набули нових функцій, що полягали не лише у збереженні артефактів, але й у формуванні історичної свідомості громадян.

Краєзнавчі музеї виникли як реакція на краєзнавчий рух, який активно розвивався в Європі у XIX столітті. Цей рух стимулював інтерес до дослідження регіональної історії, етнографії, природи та культурної спадщини, що, в свою чергу, призвело до виникнення музеїв краєзнавчого профілю. Безперечно, ці музеї стали центрами локальної культури, сприяючи збереженню місцевої історії та традицій [2].

Необхідно зазначити, що еволюція функцій краєзнавчих музеїв є доволі динамічною. Спочатку вони виконували функцію накопичення та збереження артефактів, а згодом стали науково-освітніми центрами, які активно популяризують знання про історію та культуру рідного краю. Зокрема, це пов'язано з тим, що краєзнавчі музеї почали виконувати комунікативну та інтегративну функції, сприяючи соціальній згуртованості та культурному діалогу [4].

Також слід звернути увагу на розвиток краєзнавчих музеїв в Україні, який був тісно пов'язаний із культурно-просвітницьким рухом, що виник в умовах національно-визвольних змагань. Важливо підкреслити, що краєзнавчі музеї в Україні сприяли формуванню національної ідентичності, збереженню історичної пам'яті та культурної спадщини, особливо в умовах політичних змін XX ст.

Краєзнавчі музеї виконують важливі соціально-культурні функції, серед яких освітня, науково-дослідна, культурно-просвітницька та комунікативна функції. Зокрема, вони відіграють ключову роль у формуванні історичної свідомості, збереженні культурної спадщини та сприянні соціальній інтеграції [5].

По-перше, освітня та культурно-просвітницька функція краєзнавчих музеїв полягає у формуванні історичної свідомості та культурного розвитку відвідувачів. Вони сприяють

популяризації знань про історію, культуру та природу рідного краю, використовуючи інтерактивні форми взаємодії з аудиторією, такі як віртуальні тури, мультимедійні презентації, освітні програми та культурні заходи. З огляду на це, сучасні краєзнавчі музеї сприяють формуванню культурної ідентичності, підтримуючи зв'язок між поколіннями.

По-друге, науково-дослідна функція краєзнавчих музеїв полягає у вивченні локальної історії, етнографії, природничих особливостей регіону. Зокрема, це включає дослідження колекцій, систематизацію та наукову обробку експонатів, розробку наукових концепцій експозицій. Крім того, музеї активно співпрацюють з науково-дослідними інститутами, вищими навчальними закладами та громадськими організаціями, що сприяє інтеграції наукового знання у музейну діяльність.

По-третє, комунікативна та інтегративна функція краєзнавчих музеїв полягає у сприянні соціальній інтеграції та культурному діалогу між різними соціальними групами. Музеї виконують роль культурних центрів, які сприяють міжкультурному діалогу, залученню громадськості до збереження культурної спадщини та формуванню громадянської свідомості.

Аналіз діяльності краєзнавчих музеїв вимагає комплексного підходу, який враховує різні аспекти їх функціонування та впливу на соціокультурне середовище. Серед основних методологічних підходів слід виділити історико-генетичний, системний, соціокультурний, антропологічний та етнографічний.

Історико-генетичний підхід дозволяє досліджувати еволюцію краєзнавчих музеїв, враховуючи вплив соціально-політичних та культурних контекстів. Системний підхід сприяє розгляду краєзнавчих музеїв як частини ширшої соціокультурної системи, зокрема, досліджуючи їх взаємодію з іншими культурними та освітніми установами. Соціокультурний підхід зосереджується на аналізі впливу краєзнавчих музеїв на соціальні та культурні процеси, а антропологічний підхід розглядає музей як простір соціальних комунікацій, що сприяє формуванню культурної ідентичності. Етнографічний підхід дозволяє досліджувати взаємодію музеїв із місцевими громадами, зокрема, у процесі збереження локальних традицій і культурної спадщини [6].

Краєзнавчий музей як зберігач локальної історичної пам'яті виступає як культурний інститут, що забезпечує акумулювання, систематизацію та популяризацію матеріальних та нематеріальних свідчень минулого. Зокрема, музеї зберігають історико-культурну спадщину регіону, включаючи археологічні знахідки, етнографічні матеріали, документи, фотографії, предмети побуту, твори мистецтва, а також усні перекази, місцеві легенди та фольклор.

Слід зазначити, що краєзнавчі музеї в Україні більше не обмежуються функцією сховища артефактів минулого. Вони перетворилися на потужні культурні інституції, здатні впливати на суспільство у різних аспектах, сприяючи його трансформації та розвитку. Зокрема, вони стають просторами для критичного осмислення історичного минулого, формування історичної свідомості та культурної самосвідомості громади.

Освітня діяльність є однією з ключових функцій краєзнавчих музеїв, яка сприяє популяризації локальної історії та формуванню історичної свідомості серед різних груп населення. Зокрема, вони виконують не лише зберігаючу функцію, але й активно впливають на розвиток культурної самосвідомості та соціальної інтеграції громади. Це досягається завдяки організації тематичних екскурсій, інтерактивних заходів, освітніх програм, майстер-класів, лекцій та культурно-просвітницьких подій [3].

Слід зауважити, що освітня діяльність краєзнавчих музеїв сприяє інтерактивному навчанню, поєднуючи традиційні та інноваційні методи. Зокрема, вони використовують мультимедійні засоби, віртуальні тури та інтерактивні експонати, що дозволяє відвідувачам активно взаємодіяти з історичним матеріалом та занурюватися у культурний контекст. Це сприяє не лише збереженню історичної пам'яті, але й формуванню критичного мислення та зацікавленості до локальної історії.

Таким чином, краєзнавчі музеї виконують багатофункціональну роль у суспільстві, сприяючи збереженню локальної історичної пам'яті, культурної самосвідомості та формуванню національної ідентичності. Вони адаптуються до викликів сучасності, використовуючи інноваційні технології та інтерактивні методи для популяризації культурної спадщини та залучення аудиторії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Балашова О. Музеї як простори пам'яті. *Ukrainer*. 2024. URL: <https://www.ukrainer.net/muzei-pamiat/>.
2. Бейдик О. О. Музейне краєзнавство : національний та європейський вимір. Наукові записки Рівненського обласного краєзнавчого музею. Присвячена до 80-річчя від дня народження визначного рівненського краєзнавця та музейника Г. В. Бухала. Вип. 10. Рівне, 2012. С. 40-44.
3. Бондарець О. В. НаУКМА і музеї: деякі особливості діалогу. Наукові записки НаУКМА. Київ, 2015. Т. 166 : Теорія та історія культури. С. 75-78.
4. Вербицька П. Нові підходи до означення ролі аудиторії в соціокультурній діяльності музею. *Наук. вісн. Східноєвроп. нац. ун-ту ім. Лесі Українки*. 2014. № 1. С. 87-91.
5. Кодекс музейної етики ICOM. URL: <http://icom.in.ua/kodeks-muzejinoyi-etiki/>.
6. Курченко Т. Є. Інноваційні форми культурно-освітньої діяльності музейних установ України у світлі сучасних потреб інформаційного суспільства. Культурні трансформації в синхронії та діахронії: теорія і практика : Тези доповідей міжнародної наукової конференції 24–27 вересня 2012 р., м. Київ, Україна (до 20-річчя кафедри культурології). Київ : Стародавній світ, 2012. С. 79–81.

МИСТЕЦТВОЗНАВСТВО

Михайлюченко Оксана Миколаївна,

Харківська державна академія культури

РОЗВИТОК ТЕАТРАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА В УМОВАХ ВІЙНИ

Мета дослідження: Дослідити вплив воєнних умов на розвиток театрального мистецтва, виявити його функції, особливості адаптації та трансформації у цей період, а також окреслити перспективи подальшого розвитку театру як важливого елементу культурного та соціального життя під час війни і після її завершення.

Ключові слова: Театральне мистецтво, війна, культура в умовах кризи, соціальна рефлексія, психотерапевтична функція, документальний театр

Театральне мистецтво у контексті війни набуває особливого значення, адже воно стає не лише засобом художньої виразності, а й потужним інструментом комунікації, підтримки морального духу та збереження культурної ідентичності.

У період війни театр виконує роль голосу суспільства, через який артисти доносять важливі соціальні, політичні та культурні послання. Завдяки живому контакту з аудиторією театр може передавати емоції та сенси, які інші медіа інколи неспроможні виразити. Наприклад, постановки, що відображають реальні події, сприяють підвищенню обізнаності про хід війни, підтримують діалог між різними соціальними групами та нагадують про цінність єдності.

Війна — це час, коли люди потребують відчуття підтримки, надії та натхнення. Театр виконує цю функцію, допомагаючи відновлювати віру в перемогу, спонукаючи до мужності та згуртованості. Гумористичні вистави чи драми, які закінчуються перемогою добра над злом, мають терапевтичний ефект, знімаючи психологічне напруження.

У часи загрози знищення національної культури театр стає форпостом її збереження. Постановки на основі національної літератури, історичних подій або фольклору допомагають підтримувати культурну пам'ять і передавати її наступним поколінням. Таким чином, театр сприяє відчуттю національної ідентичності, яка є критично важливою в умовах боротьби за незалежність.

Війна залишає глибокий слід на психіці як військових, так і цивільних. Театр, зокрема драматерапія, використовується для психологічної реабілітації. Через участь у виставах або перегляд глядачі мають змогу висловити свої почуття, знайти внутрішній баланс і відчуття полегшення. Такі ініціативи часто організуються для ветеранів, переселенців або родин постраждалих[2, 223 с].

Одним із найбільших викликів для театрів у період воєнного стану є фінансові труднощі. Економічна криза, спричинена війною, змушує перенаправляти ресурси на потреби оборони, що значно скорочує державну та приватну підтримку культури. Багато театральних будівель зазнають пошкоджень через бойові дії, а театри часто залишаються без коштів на створення нових постановок, придбання костюмів чи декорацій.

Військові дії створюють постійну загрозу для безпеки акторів, технічного персоналу та глядачів. Театри у прифронтових зонах змушені припинити свою діяльність через обстріли або евакуацію населення. Вистави в умовах війни часто організуються у пристосованих приміщеннях, таких як бомбосховища, що потребує значних зусиль для забезпечення безпеки.

Мобілізація багатьох акторів, режисерів та технічного персоналу до лав Збройних сил України або їхнє вимушене переселення стають серйозними проблемами для театрів. Крім того, вплив війни на психічний стан митців призводить до емоційного вигорання, що ускладнює процес творчої роботи.

Театральне мистецтво в умовах війни виступає потужним інструментом формування громадської думки. Через постановки, засновані на реальних подіях, театри доносять до суспільства правду про війну, демонструючи героїзм, страждання та надію. Наприклад, документальні вистави, такі як «Погані дороги» Наталії Ворожбит, відображають життя цивільних і військових під час війни, допомагаючи глядачам зрозуміти реалії конфлікту[1, 328 с].

Театр також слугує платформою для осмислення складних тем, таких як втрати, травми та відновлення після війни. Через мистецтво глядачі мають можливість переосмислити власний досвід і знайти підтримку в спільному переживанні. Крім того, театральні колективи активно підтримують моральний дух суспільства, організовуючи виїзні вистави для військових і переселенців, що сприяє згуртованості та емоційній стабільності.

Однією з ключових форм адаптації театру під час війни є організація виїзних вистав. Театральні колективи відвідують фронтові зони, тилові міста, тимчасові притулки для переселенців, щоб підтримати людей у складних умовах. Такі вистави часто проходять у польових умовах або на відкритих майданчиках, що вимагає гнучкості та мобільності від колективів.

У зв'язку з постійними ракетними загрозами театри почали переносити вистави до укриттів або бомбосховищ. Це забезпечує безпеку для акторів і глядачів, а також створює унікальну атмосферу, яка сприяє більш глибокому емоційному зв'язку між митцями та аудиторією. Подібні практики вже впроваджені в багатьох українських містах, таких як Київ і Харків.

Технологічний розвиток дозволив театрам перейти в цифровий простір. Онлайн-трансляції вистав, створення театральних перформансів у Zoom та інших платформах дозволяють зберігати контакт із глядачами навіть у найскладніших умовах. Крім того, це надає можливість поширювати українське театральне мистецтво за межами країни, залучаючи міжнародну аудиторію.

Багато українських театрів організовують гастролі за кордоном, щоб привернути увагу до подій в Україні та поділитися історіями про війну через мистецтво. Міжнародні співпраці також сприяють залученню додаткових ресурсів та збереженню культурного спадку в умовах війни[3, 365 с].

Висновок

Театральне мистецтво в умовах сучасної війни стикається з численними викликами, такими як матеріальні труднощі, безпекові ризики та кадрові проблеми. Однак, театр залишається важливим інструментом підтримки суспільства, формування громадської думки та збереження національної культури. Завдяки адаптації до нових умов — виїзним виставам, роботі в бомбосховищах, використанню онлайн-форматів і міжнародним ініціативам — театральні колективи продовжують свою місію, доводячи, що мистецтво здатне жити й розвиватися навіть у найскладніших обставинах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Веселовська Г. І. Більше ніж театр. Національний академічний драматичний театр імені Івана Франка. 2001-2012/ Г. І. Веселовська. – Київ : Антиквар, 2019. – 328 с.
2. XX років театру ім. І. Франка. – Харків: Мистецтво, 1940. – 223 с.
3. Брехт Б. Про мистецтво театру. – Київ: Видавництво «Мистецтво», 1977. – 365 с.

О. Mykhailiuchenko

**«РОЛЬ ЛЮДМИЛИ КУДРИЧ У ФОРМУВАННІ УКРАЇНСЬКОЇ
ЕСТРАДНО-ВОКАЛЬНОЇ ШКОЛИ ТА ТЕАТРАЛЬНОЇ
ПЕДАГОГІКИ»
(З НАГОДИ 95-РІЧЧЯ ХАРКІВСЬКОЇ ДЕРЖАВНОЇ АКАДЕМІЇ
КУЛЬТУРИ)**

**«THE ROLE OF LYDMYLA KUDRYCH IN THE FORMATION OF
THE SCHOOL OF ESTRADA VOCAL AND THEATER PEDAGOGY»
(ON THE OCCASION OF THE 95th ANNIVERSARY OF THE
KHARKIV STATE ACADEMY OF CULTURE)**

Сучасний розвиток української театральної та вокальної освіти, поєднання традицій і новітніх тенденцій у театральному та вокальному мистецтві відображені у творчих досягненнях, наукових дослідженнях і педагогічних напрацюваннях видатних педагогів, мистецтвознавців і практиків. Які у своїй діяльності відтворюють неповторність, різноманітність та особливий колорит української театральної і вокальної культури.

Значний внесок у формування сучасної української вокальної педагогіки зробила Заслужена артистка України, доцент, член Асоціації естрадних діячів України, завідувачка кафедри музично-драматичного театру, факультету Сценічного мистецтва Харківської державної академії культури - Людмила Володимирівна Кудрич. Її творча та педагогічна діяльність сприяли розвитку українського вокального мистецтва, як народного так і естрадного, які вплинули на формування сучасних методик професійної підготовки майбутніх співаків.

Людмила Кудрич народилася 16 листопада 1955 року в містечку Дергачі, що на Харківщині. У 1983 році закінчила Харківський інститут мистецтв ім. Котляревського за фахом концертно-камерна співачка, викладач. Творчу діяльність розпочала в Харківській філармонії, де була солісткою в період з 1984-2001 років.

В Харківській державній академії культури Людмила Володимирівна розпочала свій професійний шлях у 2000 році, а вже у 2001 заснувала нову кафедру, «Кафедру Естрадного співу» на факультеті Музичного мистецтва, ХДАК. Після реформатування та перейменування кафедри була завідувачкою кафедри Естрадного та народного співу до січня 2023 року. Створила власну школу естрадного вокального мистецтва. Її багаторічна діяльність, як завідувача та викладача кафедри сприяла підготовці нових поколінь професійних вокалістів.

Людмила Володимирівна є засновником та директором щорічних Міжнародних багатожанрових фестивалів мистецтв: Міжнародний фестиваль «Dance song fest», Міжнародний фестиваль «Харків fest», Міжнародний «Арт центр талантів», Міжнародний фестиваль «Super Art», Міжнародний фестиваль «Арт причал», Міжнародний фестиваль «Буду жити в Україні», Міжнародний фестиваль «До небес взлетять голоси». Є також засновницею Благодійного фонду підтримки талановитих дітей та молоді «Жар-птиця».

Як співачка має багато сольних програм, до яких ввійшли такі вокальні твори : «Українська муза» , «Минулих днів зачарування», «В моїй душі пісень моря», « Очі чорні», «Зустріч з піснею», « Молитва душі», « Маленькі сповіді», «Не тільки любов» та інші. Має великий фонд записів на радіо та телебаченні.

У 2000 році під керівництвом Людмили Володимирівни був заснований студентський театр естрадної пісні «Степ», учасники якого виступали на головних майданчиках міста Харкова та України.

Виховала велику кількість талановитих фахівців серед яких понад 30 лауреатів національних та міжнародних конкурсів та фестивалів, зокрема Артема Верещаку- лауреата Всеукраїнських та Міжнародних конкурсів та фестивалів, фіналіста вокального проекту «Голос країни», Мар'яну Соболю –лауреат Всеукраїнських та Міжнародних конкурсів, солістка відомого цирку « Cirque du Soleil», Артура Сошина – лауреат Всеукраїнських та Міжнародних конкурсів та фестивалів, учаска та переможця телевізійного проекту «Х фактор on-line» , переможець телевізійного проєкту «Шоу номер 1», Софію Сухорукову – лауреатку Всеукраїнських та Міжнародних конкурсів та фестивалів, учасницю та володарку 3-ї премії телевізійного проєкту «Фабрика зірок -4», серед випускників є такі ,які продовжують справу Людмили Володимирівни та працюють над вихованням майбутніх професійних співаків, акторів музично-драматичного театру, викладачів. А саме: викладачі кафедри Естрадного та народного співу Артем Верещака та Валентина Захарова, викладачі кафедри Музично-драматичного театру Оксана Михайлюченко, Олена Стецкович.

Людмила Володимирівна має велику кількість наукових та методичних праць, спрямованих на дослідження виконавської та художньої майстерності естрадного співака, аналіз методик виховання артистів естради, а також значення конкурсних заходів у формуванні професійних навичок виконавців. Кожна стаття торкається різних аспектів педагогіки, культури та мистецтвознавства, пов'язаних із естрадним співом. Є розробником програм та навчальних методичних матеріалів до курсу для здобувачів першого (бакалаврського) та здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти зі спеціальності 025 «Музичне мистецтво»«Естрадний спів» є гарантом освітніх програм.

У 2023 році Людмила Володимирівна заснувала та очолила нову кафедру на факультеті Сценічного мистецтва, ХДАК ,кафедру музично-драматичного театру. Її діяльність у цьому напрямку сприяє розвитку театрального мистецтва та підготовці висококваліфікованих фахівців у галузі сценічного мистецтва а саме : акторської майстерності музично-драматичного театру.Завдяки її зусиллям нова кафедра стала важливим осередком поєднання класичних традицій з інноваційними підходами та процесами в підготовці фахівців в галузі театрального мистецтва.

95-річний ювілей Харківської державної академії культури - чудовий привід відзначити вагомий внесок Людмили Володимирівни Кудрич — видатного педагога, науковиці та мисткині. Її багаторічна праця стала основою розвитку академії як провідного осередку культури та мистецтва Слобожанщини, а також у формуванні цілої плеяди професійних, талановитих, творчих особистостей. Завдяки її відданості та професіоналізму зростають нові покоління обдарованої молоді, яка продовжує популяризувати та примножувати культурну спадщину України.

НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА

Lysiuk Yaroslav

2nd year cadet of the Faculty of Training Specialists for Pre-Trial Investigation Bodies, Dnipro State University of Internal Affairs

COMPARATIVE CHARACTERISTICS OF THE BRITISH AND UKRAINIAN POLICE

The police is one of the key elements of the law enforcement system of any state. It ensures law and order, safety of citizens and prevents crime. However, approaches to the organization, principles of work, staffing and accountability of the police can differ significantly in different countries. In this report, we will consider the comparative characteristics of the British and Ukrainian police, their features, strengths and weaknesses.

The British police has a long history that dates back to 1829, when Prime Minister Robert Peel founded the first modern police unit, the Metropolitan Police Service. It became the basis for the formation of the entire system of law enforcement agencies of Great Britain. The main principles of the police were service to society, transparency of activity and support of citizens' trust [1].

The Ukrainian police was created in 2015 as a result of a reform that replaced the Soviet militia with the National Police of Ukraine. The main goal of the reform was to approach European standards, increase the level of trust of citizens and fight against corruption. Although the reform is still ongoing, the changes have already significantly affected the structure and functioning of the law enforcement system of Ukraine.

In Great Britain, the police have a decentralized structure. It is divided into separate police services (constabularies), which function in each county or region. Each service has its own leadership but is coordinated by the National Police Chiefs' Council (NPCC). In addition, there are special units such as the British Transport Police, the City of London Police and Scotland Yard [4].

In Ukraine, the police is centralized and reports to the Ministry of Internal Affairs. It consists of several main structural units: patrol police, criminal police, operative units response, cyber police, etc. Management is carried out through the National Police of Ukraine and its regional units [2].

The main tasks of the police in Great Britain and Ukraine are similar: ensuring law and order, protecting citizens, preventing crimes, responding to emergency situations. However, there are some differences: the British police pay considerable attention to cooperation with the community (community policing). Police officers actively interact with citizens, carry out preventive measures and use soft methods of influence on offenders. In turn, the Ukrainian police is focused on fighting organized crime, corruption and maintaining public order, especially during mass events.

In Great Britain, candidates for the police pass a strict selection process, which includes testing physical, intellectual and moral qualities. Training lasts from 2 to 3 years in specialized police academies and in practice in departments. Competitive selection also applies in Ukraine, but the duration of training is much shorter, from 6 months to 4 years, depending on the category of employees. In addition, the police reform contributed to the recruitment of young professionals who had no experience of working in law enforcement agencies into the ranks of the police. British police are accountable to independent watchdogs such as the Independent

Police Investigation Office (IPO). There is also a system of public control, which allows to reduce the risks of abuse. In Ukraine, control is carried out by the Internal Security of the police, the prosecutor's office, and public councils. However, the problem of corruption and abuse is still relevant [5].

One of the key differences between British and Ukrainian police weapons is that British police generally do not carry firearms, except in special units (such as the CO19). They use rubber batons, gas canisters and tasers, and the Ukrainian police carry firearms by default (guns), which is associated with a higher level of crime and security risks [3].

In Great Britain, the community policing system is developed, police officers work in direct contact with local residents, maintain ties with schools, businesses, and religious organizations. This contributes to increasing the level of trust in law enforcement officers. Ukraine is also implementing similar initiatives, such as the "Community Police Officer" program, but the level of interaction with society still needs improvement.

So, comparing the British and Ukrainian police, we can come to the following conclusions:

1. The British police has a long history and works according to time-tested principles, while the Ukrainian police is still undergoing reform.
2. A decentralized system of police management operates in Britain, and a centralized one in Ukraine
3. The approach to personnel training in Great Britain is more thorough and long-term.
4. The Ukrainian police have broader powers regarding the use of force and weapons.
5. In Britain, more attention is paid to interaction with the public and crime prevention.

LIST OF USED SOURCES:

1. Metropolitan Police Service [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.met.police.uk>
2. Національна поліція України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.npu.gov.ua>
3. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII: станом на 16 серп. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення: 04.03.2025).
4. National Police Chiefs' Council (NPCC) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.npcc.police.uk>
5. Independent Office for Police Conduct (IOPC) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.policeconduct.gov.uk>

Polukarov Yu.O.

*PhD, Associate Professor,
Labor Protection, Industrial and Civil Safety department*

Zemlyanska O.V.

*Senior Lecturer,
Labor Protection, Industrial and Civil Safety department
National Technical University of Ukraine
“Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”*

Polukarov O.I.

*PhD, Associate Professor,
Labor Protection, Industrial and Civil Safety department*

BOMB SHELTER VENTILATION SYSTEM – THE KEY TO SAFETY AND SURVIVAL

The ventilation system in bomb shelters is a critically important component of ensuring the safety and comfort of people while they are in the shelter. Its main purpose is to maintain proper air quality, ensure the supply of oxygen and the removal of carbon dioxide, as well as clean it from harmful impurities, dust and possible chemical or biological contamination. In a sealed room where people can stay for a long time, the presence of an effective ventilation system is a necessary condition for survival.

The basic principle of operation of the bomb shelter ventilation system is to create a controlled air exchange. This is achieved through mechanical ventilation, which includes fans, air ducts and filter-ventilation units [1]. Such systems provide constant air circulation, which is especially important in conditions of possible smoke or pollution of the atmosphere from the outside. Modern bomb shelters are equipped with filters that trap radioactive particles, toxic substances and biological threats. They can operate in different modes, depending on the level of pollution of the external environment: in normal mode, recirculation mode or complete isolation.

The ventilation system must also take into account the number of people in the room, because each person consumes oxygen and releases carbon dioxide [2]. Exceeding the permissible concentration of CO₂ increases the risk of deterioration of well-being, dizziness and even loss of consciousness. That is why it is important that the ventilation system can effectively regulate the air balance. In addition, shelters can use autonomous air purification devices, such as chemical absorbents or oxygen generators, which compensate for the lack of air during prolonged stay in a sealed space.

The ventilation system must also take into account the number of people in the room, because each person consumes oxygen and releases carbon dioxide. When the permissible concentration of CO₂ is exceeded, the risk of deterioration of well-being, dizziness and even loss of consciousness increases. That is why it is important that the ventilation system can effectively regulate the air balance. Additionally, autonomous air purification devices can be used in shelters, such as chemical absorbents or oxygen generators, which compensate for the lack of air during prolonged stay in a sealed space. The air supply standards for shelters in peacetime, according to [3, 4] are given in Table 1.

Table 1

Air supply standards for storage facilities

Operating mode	Operating time, hours	Air supply rates, per person
Clean ventilation	48	8-13 m ³ /year
Filter ventilation	12	2-5-10 m ³ /year
Full insulation with internal air regeneration	6	Oxygen 25 л/год Carbon dioxide 20 liter/hour

Note: the length of the air duct from the electric manual fan to the most remote ventilation opening should not exceed 30 m. Regenerative units and filters should be installed in separate rooms adjacent to the internal premises of the storage facility.

In wartime or emergency situations, the ventilation system must operate continuously, even in the absence of electricity. Therefore, manual or backup mechanisms are often installed to maintain the system without electricity. These may include mechanical pumps, valves, or manual fans. The design of the ventilation system must also ensure resistance to the blast wave and mechanical damage, as any disruption to its functioning can endanger people's lives. The main requirements for the ventilation system of bomb shelters are aimed at ensuring the safety, health, and comfort of people in a confined space. These include the following aspects [5]:

1. Ensuring continuous air exchange with the supply of fresh air and the removal of carbon dioxide and harmful impurities.
2. Filtration and purification of air from dust, toxic substances, radioactive particles and biological agents.
3. Ensuring operation in 2 (3) modes.
4. Emergency operation even in the absence of power supply, for which mechanical or autonomous means of air circulation are provided (manual fans, oxygen cylinders).
5. Resistance to explosive loads (shock wave, mechanical damage and vibration).
6. Ergonomics and ease of maintenance and control – the equipment must be convenient to use, have air quality indicators and the ability to quickly switch modes.

Compliance with these requirements guarantees the effective operation of the ventilation system, which is a key condition for the safe stay of people in bomb shelters, and a properly designed ventilation system is a key element of a safe bomb shelter. The comfort and safety of people who will be forced to stay in the shelter for a long time depends on its quality.

REFERENCES

1. Pomazan M.D., Ishchenko S.S. Osoblyvosti ventylyatsii bomboskhovyshch. Tezy dopovidei naukovo-tekhnichnoi konferentsii, Zaporizhzhia, 24-28 kvitnia 2023 r. – Zaporizhzhia : NU «Zaporizka politehnika», 2023. S. 23-25. – URL: https://zp.edu.ua/uploads/dept_s&r/2023/conf/4.1/TN_2023-FBAD.pdf#page=23 (data zvernennia: 28.02.2025).
2. Dzhedzhula V.V. Osoblyvosti vlashtuvannia ventylyatsii v zakhysnykh sporudakh tsyvilnoho zakhystu. Suchasni tekhnologii, materialy i konstruksii v budivnytstvi, 2023. № 2. S. 185-189. <https://doi.org/10.31649/2311-1429-2023-2-185-189>.

3. Pro zatverdzhennia vymoh z pytan vykorystannia ta obliku fondu zakhysnykh sporud tsyvilnoho zakhyst : Nakaz MVS Ukrainy vid 09.07.2018 roku (potochna redaktsiia vid 25.01.2024) № 579. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0879-18#Text> (data zvernennia: 27.02. 2025).

4. Zakhysni sporudy tsyvilnoho zakhystu DBN V.2.2-5:2023 : Nakaz Ministerstva rozvytku hromad, terytorii ta infrastruktury Ukrainy vid 10.08.2023 roku № 702 (potochna redaktsiia vid 31.10.2023 roku). URL: https://e-construction.gov.ua/laws_detail/3225773063500990463?doc_type=2 (data zvernennia: 27.02. 2025).

5. Polukarov Yu.O., Zemlyanska O.V., Kachynska N.F., Smal S.A. Civil defense as the basis of national security. Aktualni pytannia bezpeky pratsi u konteksti staloho rozvytku ta yevropeiskoi intehratsii Ukrainy. Materialy V Mizhnar. nauk.-prakt. internet-konf., Kharkiv, 2–13 lystopada 2024 r. – Kharkiv : KhNUMH im. O. M. Beketova, 2024. S. 224-226. – URL: <https://ela.kpi.ua/handle/123456789/70738> (data zvernennia: 28.02.2025).

Лисюк Я.О.
курсант 2-го курсу
факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування,

Дніпровський державний університет внутрішніх справ

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА БРИТАНСЬКОЇ ПОЛІЦІЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ

Поліція є одним із ключових елементів правоохоронної системи будь-якої держави. Вона забезпечує правопорядок, безпеку громадян та запобігає злочинності. Однак підходи до організації, принципів роботи, кадрового складу та підзвітності поліції можуть суттєво відрізнятись в різних країнах. У цій доповіді розглянемо порівняльну характеристику британської та української поліції, їхні особливості, сильні та слабкі сторони.

Британська поліція має давню історію, яка бере початок у 1829 році, коли прем'єр-міністр Роберт Піль заснував перший сучасний поліцейський підрозділ – Лондонську міську поліцію (Metropolitan Police Service). Вона стала основою для формування всієї системи правоохоронних органів Великої Британії. Головними принципами поліції стали служіння суспільству, прозорість діяльності та підтримка довіри громадян [1].

Українська поліція була створена в 2015 році внаслідок реформи, яка замінила радянську міліцію на Національну поліцію України. Головною метою реформи стало наближення до європейських стандартів, підвищення рівня довіри громадян та боротьба з корупцією. Хоча реформа ще триває, зміни вже суттєво вплинули на структуру та функціонування правоохоронної системи України.

У Великій Британії поліція має децентралізовану структуру. Вона поділена на окремі поліцейські служби (constabularies), які функціонують у кожному графстві або регіоні. Кожна служба має власне керівництво, але координується Національною радою начальників поліції (NPCC). Крім цього, діють спеціальні підрозділи, такі як Британська транспортна поліція, поліція Лондонського Сіті та Скотленд-Ярд [4].

У Україні поліція є централізованою і підпорядковується Міністерству внутрішніх справ. Вона складається з кількох головних структурних підрозділів: патрульна поліція, кримінальна поліція, підрозділи оперативного реагування, кіберполіція тощо. Управління здійснюється через Національну поліцію України та її регіональні підрозділи [2].

Основні завдання поліції у Великій Британії та Україні схожі: забезпечення правопорядку, захист громадян, запобігання злочинам, реагування на надзвичайні ситуації. Однак є деякі відмінності: британська поліція значну увагу приділяє співпраці з громадою (community policing). Поліцейські активно взаємодіють із громадянами, проводять профілактичні заходи та використовують м'які методи впливу на правопорушників. У свою чергу українська поліція зосереджена на боротьбі з організованою злочинністю, корупцією та збереженні громадського порядку, особливо під час масових заходів.

У Великій Британії кандидати до поліції проходять суворий відбір, який включає перевірку фізичних, інтелектуальних та моральних якостей. Підготовка триває від 2 до 3 років у спеціалізованих поліцейських академіях та на практиці в департаментах. В Україні також діє конкурсний відбір, проте тривалість підготовки значно коротша – від 6 місяців до 4 років залежно від категорії співробітників. Крім того, реформа поліції сприяла залученню до лав поліції молодих фахівців, які не мали досвіду роботи в правоохоронних органах. Британська поліція є підзвітною незалежним наглядовим органам, таким як Незалежний офіс з розслідування поведінки поліції (ІОРС). Також діє система громадського контролю, що дозволяє зменшити ризики зловживань. В Україні контроль здійснюється Внутрішньою безпекою поліції, прокуратурою, а також громадськими радами. Проте проблема корупції та зловживань досі залишається актуальною [5].

Одна з ключових відмінностей між британською та українською поліцією – озброєння: британська поліція зазвичай не носить вогнепальну зброю, за винятком спеціальних підрозділів (наприклад, СО19). Вони використовують гумові кийки, газові балончики та електрошокери, а українська поліція за замовчуванням має при собі вогнепальну зброю (пістолети), що пов'язано з вищим рівнем злочинності та безпековими ризиками [3].

У Великій Британії розвинута система community policing – поліцейські працюють у безпосередньому контакті з місцевими жителями, підтримують зв'язки із школами, підприємствами, релігійними організаціями. Це сприяє підвищенню рівня довіри до правоохоронців. В Україні також впроваджуються подібні ініціативи, такі як програма "Поліцейський офіцер громади", проте рівень взаємодії з суспільством ще потребує покращення.

Отож, порівнюючи британську та українську поліцію, ми можемо дійти таких висновків:

1. Британська поліція має довгу історію та працює за перевіреними часом принципами, тоді як українська ще проходить етап реформування.
2. У Британії діє децентралізована система управління поліцією, а в Україні – централізована
3. Підхід до підготовки кадрів у Великій Британії є більш ретельним і довготривалим.
4. Українська поліція має ширші повноваження щодо використання сили та зброї.
5. У Британії більше уваги приділяється взаємодії з громадськістю та профілактиці правопорушень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Metropolitan Police Service [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.met.police.uk>
2. Національна поліція України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.npu.gov.ua>
3. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII : станом на 16 серп. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення: 04.03.2025).
4. National Police Chiefs' Council (NPCC) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.npcc.police.uk>
5. Independent Office for Police Conduct (IOPC) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.policeconduct.gov.uk>

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

Брянчик Світлана Іванівна
Вихователь КЗ “Сахновщинський ЗДО №2”
Сахновщинської селищної ради
Берестинського району Харківської області

РОЛЬ ТА ЗНАЧЕННЯ РОЗВИТКУ ДРІБНОЇ МОТОРИКИ У ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ

Розвиток дрібної моторики у дітей раннього віку відіграє одну із найважливіших ролей у загальному розвитку дитини. Активні рухові вправи за участі пальців рук позитивно впливають на розвиток головного мозку дитини [2]. Багато дослідників, що займалися вивченням особливостей розвитку дрібної моторики у дітей, а саме Легостаєва А. С., Макаренко С. Г., Орел О. В., Полюфта К. О., Карпук І. В., Орлова О. В., Гімченко І. І., Молодід А.Б., Чеботарьова О.В. та інші вважають, що активний розвиток дрібної моторики, стимуляція рухів пальчиків у дітей раннього віку мають позитивний вплив на когнітивні здібності, мовлення та активне мислення та має важливе значення для розвитку інтелектуальних здібностей дитини [1,3,4].

Розвиток дрібної моторики є провідним фактором повноцінного фізичного, психічного та розумового розвитку дитини раннього віку. Дрібна моторика має позитивний вплив не лише на координацію рук, але і на розвиток мислення, мовлення, емоційну сферу та соціальну адаптацію дитини [2, 5].

Таким чином, як бачимо, що з метою розвитку мислення, мовлення та інтелекту у ранньому віці важливо приділяти увагу розвитку дрібної моторики. Оскільки розвиток дрібної моторики є ключовим фактором для успішного та повноцінного розвитку дитини раннього віку [3, 6]. Розглянемо більш докладно особливості розвитку дрібної моторики, а саме роль та значення дрібної моторики у розвитку дитини раннього віку:

– Вплив на розвиток мовлення: дрібна моторика стимулює нервові центри кори головного мозку, а саме лобову частку головного мозку (ділянки первинної моторної кори головного мозку, премоторні долі кори головного мозку, допоміжні частки кори головного мозку, тім'яна частка головного мозку, мозочок, базальні ганглії, мовленнєві центри (центри Брока і Верніке) головного мозку), що відповідають знаходяться поруч з мовленнєвим центром [1, 5]. Таким чином, чим більше дитина виконує рухи руками тим краще розвиватиметься мовлення;

– Вплив на когнітивний розвиток: маніпуляції з дрібними предметами стимулюють розвиток пам'яті, уваги, а також виробляється вміння аналізувати та порівнювати;

– Вплив на емоційний розвиток: дрібна моторика сприяє зняттю стресу, розвиває терпіння та самоконтроль;

– Вплив на самостійність: дрібна моторика дозволяє дитині раніше навчитись управляти папчиками та оволодіти навичками самообслуговування (застібання гудзиків, зав'язування шнурків, користування столовими приборами)

Низьке приділення уваги розвитку дрібної моторики може викликати наступні наслідки [6]:

- 1) Затримка активного мовлення;
- 2) Виникнення труднощів у майбутньому при оволодінні письмом;
- 3) Недостатній розвиток координації;
- 4) Швидке настання втоми під час виконання вдібних вправ пальчиками;
- 5) Появу низької координації уваги та відставання пізнавального розвитку дитини.

Варто зауважити, що у сучасному закладі дошкільної освіти важлива роль у розвитку дрібної моторики дітей раннього віку належить саме вихователю. Вихователь створює умови для розвитку, організовує належним чином ігрову та пізнавальну діяльність та використовує сучасні методики розвитку дрібної моторики, що позитивно впливають на розвиток дитини, мовлення та самостійність [1, 3].

Отже, у закладі дошкільної освіти сучасному висококваліфікованому вихователю у роботі з дітьми раннього віку варто відвести особливу роль та місце розвитку дрібної моторики [4]. Таким чином, з метою розвитку дрібної моторики у дітей раннього віку буде актуально та доцільно проводити:

1. Розвиток дрібної моторики методами ігрової діяльності:

– Використання пальчикових ігор. Наприклад, ігри для дітей раннього віку як “Сорока - Ворона, “Ладоньки”, що мають позитивний вплив на гнучкість, моторику пальчиків;

– Використання ігор настільних ігор, що мають дрібні предмети. Наприклад, мозаїки та пазли;

– Використання “сенсорних коробок”. Наприклад, коробки з крупами, гудзикми, гамінями, жолудями, каштанами тощо.

2. Розвиток дрібної моторики засобами художньої діяльності:

– Використання нетрадиційних методів малювання: пальчикове малювання, малювання паличками, губками;

– Використання техніки аплікації з тканин, паперу, природних матеріалів;

– Використання технік ліплення з пластиліку, солоного тіста, піску.

3. Розвиток дрібної моторики за допомогою конструкторської діяльності:

– Використання кубиків, конструктора “Лего”;

– Використання дрібних деталей (гудзики, намистини, бісер тощо);

– Складання та розбирання іграшок.

4. Розвиток дрібної моторики за допомогою фізичних вправ:

– Використання технік масажу пальців рук на заняттях;

– Використання у під час занять пальчикової гімнастики

Отже, на підставі вище викладеного можемо зробити висновок, що головний фактор успішного інтелектуального розвитку дитини раннього віку – це розвиток дрібної моторики. Таким чином, шляхом практичного застосування наведених нами методів розвитку дрібної моторики можливо досягти позитивних результатів у розвитку дрібної моторики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Гімченко І.І. "Розвиток дрібної моторики рук у дітей середнього дошкільного віку". Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького, 2020.
2. Карпук І.В. "Розвиток дрібної моторики рук у дітей дошкільного віку з мовленнєвими порушеннями засобами будівельно-конструктивних ігор". Магістерська робота, Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2024.
3. Легостаєва А., Макаренко С. "Розвиток дрібної моторики у дітей 3-го року життя засобами нетрадиційних технік малювання". Збірник матеріалів І Всеукраїнської Інтернет-конференції викладачів, студентів, аспірантів та молодих вчених "Еволюційні процеси в галузі дошкільної освіти: інноватика, досягнення, перспективний досвід", Маріуполь, 2020 р.
4. Орел О.В. "Розвиток дрібної моторики у дітей із загальним недорозвиненням мовлення як засіб мовленнєвого та інтелектуального розвитку". Збірник "Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки)", 2022.
5. Орлова О.В. "Особливості розвитку дрібної моторики у дітей дошкільного віку із затримкою психічного розвитку". Вісник Харківської гуманітарно-педагогічної академії, 2021.
6. Полулюфта К.О. "Розвиток дрібної моторики у дітей із загальним недорозвиненням мовлення". Магістерська робота, Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка, 2020.

Демченко Ірина Іванівна,
д. пед. н., професор

*Національний університет
біоресурсів і природокористування України,
м. Київ, Україна*

Ревнюк Наталія Іванівна,
к. пед. н., доцент,
проректор з гуманітарних питань,

*Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини,
м. Умань, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОГО КОНСУЛЬТУВАННЯ ОСІБ ПОХИЛОГО ВІКУ

Сучасні соціально-економічні трансформації в Україні, призвели до демографічних змін у структурі населення. Низька народжуваність, висока смертність, міграція, зростання частки осіб похилого віку підвищують попит на соціальні послуги. У контексті діджиталізації та розвитку цифрових комунікацій літні люди зіштовхуються з інформаційними, економічними та психосоціальними бар'єрами, які суттєво впливають на якість життя. Соціальне консультування є ключовим інструментом забезпечення інклюзії, підтримки автономії та подолання стигматизації осіб похилого віку.

Дослідження соціального консультування осіб похилого віку активно розвиваються в межах геронтології та соціальної роботи. Студіювання різних аспектів соціального консультування осіб похилого віку здійснюються науковцями І. Івановою [1], А. Каркачем [2], В. Николаєвою [3], Т. Семигіною [2] та ін. Вони акцентують увагу на нормативно-правових основах соціального захисту, соціального обслуговування та системи соціальних послуг, а також на специфіці консультування літніх осіб у цифрову епоху. Науковці вважають, що консультування є видом професійної діяльності соціального працівника, спрямованого на забезпечення інформаційної, емоційної та практичної підтримки отримувачів соціальних послуг з метою підвищення їхньої соціальної адаптації, автономії та інтеграції у суспільство.

Відповідно до Державного стандарту соціальна послуга консультування – це комплекс заходів, що здійснюються протягом робочого дня суб'єкта, який надає соціальні послуги, і спрямовані на створення умов для розвитку соціальної компетентності осіб/сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах, допомогу в їх подоланні проблем [4]. Таке консультування відрізняється від психологічного і медичного своїм комплексним характером, інтегруючи підтримку в адаптації до змін, збереження автономії та забезпечення доступу до ресурсів. У контексті роботи з людьми

похилого віку консультування фокусується на подоланні вікових, соціальних і технологічних бар'єрів, сприяючи їх активній участі в громадському житті.

Враховуючи комплексний характер соціального консультування людей похилого віку, важливо визначити основні напрями його реалізації, що формуються під впливом сучасних соціальних, технологічних та економічних змін, які створюють нові виклики та потребують відповідних рішень.

Перший, пов'язаний із психосоціальними факторами, такими як стрес, тривожність, самотність і втрата соціальних ролей (професійних, сімейних), що зумовлюють потребу у формуванні нових зав'язків і підтримці емоційного благополуччя.

Другий, викликаний значним впливом технологій та цифровою нерівністю, що ускладнює доступ до інформації та послуг (наприклад, онлайн-банкінгу або урядових порталів). Така ситуація вимагає розвитку цифрової грамотності серед отримувачів соціальних послуг.

Третій відображає соціально-економічні та безпекові виклики, які підкреслюють необхідність консультування людей похилого віку щодо доступу до пільг, соціальних виплат та громадських ініціатив, спрямованих на інтеграцію людей похилого віку в суспільство.

Таким чином, соціальне консультування сприяє не лише індивідуальній адаптації, але й більшій суспільній інтеграції літніх людей в умовах сучасних викликів. Для ефективного надання соціальної послуги важливо враховувати специфіку соціального консультування людей похилого віку, що охоплює різні аспекти їхнього життя.

Один з ключових аспектів – психологічний. Врахування психологічних та емоційних особливостей процесу старіння: адаптація до вікових змін, таких як зниження когнітивних функцій (у тому числі пам'яті) та страх перед невідомим, включаючи зміни у стані здоров'я, соціальному статусі або умовах життя. Ці фактори можуть ускладнювати розуміння інформації та прийняття рішень, що вимагає від консультанта терпіння, чіткості та використання спрощених методів спілкування.

Емоційна підтримка є центральним елементом консультування, спрямованого на зміцнення психологічного благополуччя отримувачів соціальних послуг. Вона ґрунтується на емпатії, активному слуханні та створенні атмосфери довіри, яка дозволяє літнім людям відчувати, що їх розуміють і цінують. Прикладами можуть бути: консультування в ситуаціях тяжкої втрати, для сприяння емоційного відновлення через діалог і підтримку; консультування в період адаптації до пенсійного віку допомагає переосмислити свою роль в сім'ї, групі та суспільстві, залучити літніх людей до громадської діяльності та виробити позитивне ставлення до нових життєвих етапів. Консультанти надають емоційну підтримку, допомагають впоратися з самотністю, депресією, тривогою тощо. Тобто психологічні та емоційні аспекти консультування відіграють важливу роль у подоланні внутрішніх бар'єрів та покращенні якості життя людей похилого віку.

Інформаційна доступність є важливим елементом соціального консультування людей похилого віку, спрямованим на забезпечення їхньої здатності отримувати, обробляти та використовувати інформацію для реалізації своїх прав і потреб. Однією з основних проблем у цьому контексті є брак цифрової грамотності, що ускладнює взаємодію з сучасними технологіями. Наприклад, труднощі у використанні порталу «Дія» або онлайн-банкінгу часто виникають через відсутність базових цифрових навичок, таких як навігація інтерфейсом або введення даних, що призводить до інформаційної ізоляції та

незалежності від сторонньої допомоги. Щоб подолати ці бар'єри, консультування передбачає використання простої мови та альтернативних форматів надання інформації. Практичним прикладом є консультування щодо оформлення субсидій чи пільг, коли консультант не лише доступно пояснює процедуру, а й допомагає отримувачу соціальної послуги заповнити заяву, використовуючи паперові форми або надаючи покрокові інструкції для онлайн-сервісів. Таким чином, забезпечення інформаційної доступності сприяє автономії літніх людей, підвищуючи їхню здатність самостійно взаємодіяти з державними та фінансовими системами.

Соціальні бар'єри мають значний вплив на якість життя літніх людей і є ключовим аспектом соціальної допомоги. Стигматизація старості та упередження, що проявляється у стереотипах про «неспроможність» чи «непродуктивність» літніх людей створюють негативне сприйняття, знижуючи самооцінку та мотивацію до активної участі в соціальному житті. Іншим важливим бар'єром є обмежений доступ до послуг через фізичні або фінансові обмеження. Консультування допомагає подолати соціальні бар'єри, зокрема сприяє: інформуванню про доступні соціальні послуги (догляд вдома, денні центри, будинки престарілих тощо); допомога у вирішенні правових питань (спадщина, контракти тощо); організація дозвілля (клуби за інтересами, екскурсії, культурні заходи, групи самопомоги тощо) та медичного обслуговування (запис на прийом до лікарів, отримання ліків тощо); координація доступу до транспорту (соціальне таксі); виконання ролі посередника та ін. Отже, соціальне консультування має на меті усунути соціальні бар'єри, сприяючи інклюзії та активній участі осіб похилого віку в громадському житті.

Важливо зазначити, що індивідуальний підхід до організації процесу соціального консультування людей похилого віку є основоположним принципом, який забезпечує ефективність, підкріплену адаптацією методів і стратегій до конкретних потреб кожного отримувача соціальних послуг. Індивідуальне консультування є базовим методом, який дозволяє консультанту зосередитися на конкретних проблемах людей похилого віку, таких як оформлення соціальних виплат або подолання емоційної ізоляції, забезпечуючи персоналізований підхід і глибокий аналіз ситуації. Групові форми сприяють соціальній інтеграції, створюючи умови для обміну досвідом, формування нових стосунків та підвищення самооцінки через колективну взаємодію. Телефонні консультації забезпечують доступ до підтримки маломобільних груп населення, дозволяючи їм швидко вирішувати важливі питання без фізичної присутності.

Сучасні технології все більше інтегруються в процес консультування, розширюючи його можливості. Платформи відеозв'язку, такі як Zoom, Skype зі спрощеним інтерфейсом, адаптованим для людей похилого віку, дозволяють проводити дистанційні консультації, що особливо важливо для тих, хто проживає у віддалених районах або мають проблеми з мобільністю. Чат-боти з простими командами автоматизують надання базової інформації. Практичним прикладом ефективного використання цих інструментів є тренінг з цифрової грамотності для людей похилого віку на основі смартфонів. Це навчання охоплює базові функції (телефонні дзвінки, месенджери, доступ до «Дії»), що підвищує автономність літніх людей, зменшує їхню залежність від сторонньої допомоги та підвищує їхню здатність взаємодіяти з цифровим середовищем.

Незважаючи на ефективність процесу консультування людей похилого віку, його реалізація пов'язана з низкою труднощів. Однією з основних проблем є низька мотивація

людей похилого віку, зумовлена скептицизмом щодо ефективності консультування або через депресією, пов'язаною з віковими змінами, воєнним станом, соціальною ізоляцією. Ці психоемоційні бар'єри призводять до відмови від взаємодії з консультантом, що обмежує можливості надання послуг. Іншим важливим бар'єром є недостатність ресурсів, якими володіють консультанти.

Для подолання цих викликів розробляються цільові стратегії, спрямовані на підвищення ефективності соціального консультування. Це включає в себе розбудову довіри серед бенефіціарів шляхом залучення їхніх родичів, місцевих лідерів або груп самопомогі до процесу консультування. Такий підхід допомагає сформуванню позитивного ставлення до соціальної допомоги та зменшити скептицизм. Ще одним важливим напрямком є геронтологічна підготовка консультантів, яка передбачає поглиблення їхніх знань про вікові особливості, психологічні потреби людей похилого віку та ефективні методи взаємодії, що сприяє підвищенню професійного рівня фахівців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Іванова І. Б. Соціальна робота з людьми похилого віку: навч. посіб. К.: Університет «Україна», 2023. 220 с.
2. Каркач А., Семигіна Т. Цифрові компетентності соціальних працівників як передумова готовності до навчання літніх людей. *Traektoriâ Nauki= Path of Science*. Vol. 7. № 5. 2021. С. 5008-5018
3. Николаєва В.І. Нормативно-правове забезпечення соціальної підтримки людей похилого віку. Вісник Приазовського державного технічного університету. Серія: Соціально-гуманітарні науки та публічне адміністрування. Том 1 № 12. 2024. С. 342-353
4. Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги консультування: Наказ Міністерства соціальної політики України від 02.07.2015 № 678. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0866-15#Text> (дата звернення 28.02.2024)

Ростислав ДІДЕНКО
*здобувач третього (освітньо-наукового)
рівня вищої освіти*

*Хмельницький Національний університет
м. Хмельницький*

КРИТЕРІЇ ТА ПОКАЗНИКИ ПРОФЕСІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН ДО РОБОТИ В СИСТЕМІ СТРАТЕГІЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ

Результатом підготовки майбутніх фахівців міжнародних відносин до роботи в системі стратегічних комунікацій є професійна готовність. Це комплексна характеристика, яка охоплює сукупність знань, умінь, навичок, особистісних якостей і ціннісних орієнтацій, необхідних для ефективного виконання професійних обов'язків у галузі стратегічних комунікацій. Для її діагностики необхідно визначити критерії, показники та методи діагностики.

Для цього доцільно застосувати системний підхід, оскільки узагальнення результатів наукових досліджень вказують на те, що підготовка фахівців цієї спеціальності передбачає інтеграцію знань з різних дисциплін, таких як політика, економіка та культура. Системний підхід дозволяє врахувати різноманітні аспекти, які впливають на професійну діяльність фахівців міжнародних відносин. Крім цього необхідно враховувати чинник глобалізації в сучасному міжнародному середовищі, яке є динамічним і складним, що вимагає цілісного розуміння процесів.

Поняття «професійна готовність» доцільно розуміти як комплекс характеристик і навичок, які визначають підготовленість фахівця до ефективного виконання професійних обов'язків у певній сфері діяльності. Результати узагальнення наукових досліджень, у яких розглядаються різноманітні аспекти формування готовності до професійної діяльності [1; 2; 3; 4] дозволяють зробити висновок, що це поняття охоплює декілька основних аспектів, зокрема: спеціальні знання і практичні навички, необхідні для виконання професійних обов'язків; особисті якості, серед яких мотивація, відповідальність, стресостійкість, здатність до саморозвитку; соціальні навички, такі як уміння працювати в команді, комунікабельність, лідерські якості; організаційні навички – навички планування, управління часом, прийняття рішень; професійні ціннісні орієнтації: етика поведінки, відповідальність за результати роботи, повага до професійних (корпоративних) стандартів тощо.

Для визначення структури поняття «професійна готовність майбутніх фахівців міжнародних відносин до роботи в системі стратегічних комунікацій» також здійснено узагальнення освітньо-професійних програм першого (бакалаврського) рівня вищої освіти ЗВО України, які готують фахівців для діяльності у цій сфері. За результатами дослідження виділено ключові елементи професійної готовності майбутніх фахівців міжнародних відносин до роботи в системі стратегічних комунікацій, які за сутнісними характеристиками об'єднано у когнітивний, діяльнісний, професійно-особистісний та ціннісний компоненти.

З урахуванням структури професійної готовності майбутніх фахівців міжнародних відносин до роботи в системі стратегічних комунікацій для діагностики її сформованості можна запропонувати критерії, показники та методи діагностики.

Когнітивний критерій передбачає з'ясування глибини теоретичних знань з міжнародних відносин та стратегічних комунікацій, розуміння принципів, методів і технологій стратегічних комунікацій, знання глобальних політичних та економічних процесів і їхнього впливу на комунікації.

Показниками цього критерію є результати тестів та іспитів з теорії міжнародних відносин та стратегічних комунікацій, оцінки за виконання аналітичних завдань (написання есе, рефератів, оглядів літератури), успішність участі у дискусіях та семінарах на теми міжнародної політики та комунікацій.

Методами діагностики сформованості професійної готовності майбутніх фахівців міжнародних відносин до роботи в системі стратегічних комунікацій за когнітивним критерієм є тестування (письмові тести з вибором відповідей, відкриті питання), усні опитування та співбесіди, аналіз письмових робіт (есе, рефератів, проєктів).

Діяльнісний критерій передбачає з'ясування сформованості практичних навичок розробки та реалізації комунікаційних стратегій, здатності до управління комунікаційними кампаніями в кризових ситуаціях, володіння сучасними інструментами та технологіями кампаній.

Показниками цього критерію є результати практичних завдань та проєктів (розробка комунікаційних планів, моделювання кризових ситуацій), оцінки за виконання симуляційних вправ та рольових ігор, результати стажувань та практик у відповідних організаціях.

Щодо методів діагностики, то отримати числові значення за визначеними показниками можна за допомогою спостереження за виконанням практичних завдань та симуляцій, аналізу портфоліо студентів (звітів, комунікаційних планів, проєктів), оцінки під час стажувань та практик (зворотний зв'язок від керівників).

Професійно-особистісний критерій дозволяє з'ясувати рівень розвитку аналітичного мислення та креативності, здатність до ефективної комунікації та командної роботи, а також рівень розвитку лідерських якостей та здатності до самостійного прийняття рішень.

Показниками цього критерію є результати психологічних тестів на визначення рівня розвитку аналітичного мислення та креативності, оцінки за групові проєкти, що демонструють здатність до роботи в команді, відгуки викладачів та колег про лідерські якості та комунікаційні здібності. Отримати числові значення за цими показниками можна за допомогою таких методів діагностики, як психологічні тести (тести на креативність, аналітичне мислення, комунікативні здібності), оцінка роботи в групах (групові проєкти, рольові ігри), спостереження та зворотний зв'язок від наставників та колег.

Ціннісний критерій дозволяє з'ясувати рівень сформованості професійної етики та відповідальності, орієнтацію на морально-етичні принципи в комунікаційній діяльності, здатність до об'єктивного та неупередженого сприйняття інформації.

Показниками цього критерію є результати анкет та опитувань щодо етичних установок та ціннісних орієнтацій, оцінки етичної поведінки під час навчання та практики, а також відгуки викладачів та керівників практик про дотримання етичних норм.

Основними методами діагностики є анкетування та опитування (анонімні анкети, самооцінка), аналіз кейсів з етичними дилемами, оцінка з боку викладачів та керівників практик.

Водночас для комплексної оцінки професійної готовності слід використовувати змішаний підхід, який включатиме як кількісні, так і якісні методи діагностики. Це дозволить отримати всебічну картину рівня сформованості готовності майбутніх фахівців міжнародних відносин до роботи в системі стратегічних комунікацій, враховуючи всі ключові компоненти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Третько В. В. Формування професійної компетентності фахівців міжнародних відносин: досвід Австралії. Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Сер.: Педагогічні та психологічні науки, 2015, №1. С. 279-292.
2. Андрієнко П. Деякі аспекти підготовки фахівців у сфері міжнародних відносин. Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв, 2010, № 3. С. 56-60.
3. Вишпольська В. Ф. Зміст та структура професійної компетентності фахівця з міжнародних економічних відносин. Вісник Запорізького національного університету, 2008, № 1. С. 57-61.
4. Діденко О. В., Діденко Р. О. Підготовка майбутніх фахівців міжнародних відносин до роботи в системі стратегічних комунікацій як предмет наукових досліджень. Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: педагогічні науки. Хмельницький: Видавництво НАДПСУ, 2023. № 2(33). DOI: <https://doi.org/10.32453/pedzbirnyk.v33i2.1436>.

Костюк Соломія Василівна
студентка спеціальності 012
“Дошкільна освіта”

Гелевич Галина Іванівна
викладач вищої кваліфікаційної категорії

*КЗ ЛОР “ Бродівський фаховий педагогічний коледж
імені Маркіяна Шашкевича”
(м. Броди , Україна)*

ДІТИ, ЩО ГОВОРЯТЬ НЕПРАВДУ

Усі малята час від часу говорять неправду. У деяких випадках вони не вважають це неправильним або аморальним. На їхню думку брехня виправдана, якщо вона всім їм або їхнім друзям unikнути покарання. Якщо малюки думають зовсім інакше, ніж дорослі, лекції на моральні теми аж ніяк не впливають на їхню поведінку. Найкраще, що можуть зробити дорослі, це unikати ситуацій, коли дитина вимушена брехати, щоб зберегти обличчя. Ми повинні вибачати епізодичну брехню, після цього тип поведінки для маленьких дітей.

Коли та чому з’являється брехня ?

На основі досліджень вчених брехня починає з’являтися в 2-3 роки. Це зумовлено розвитком когнітивних процесів та соціального навчання. До 4 років діти зазвичай брешуть не свідомо.

В 2-3 роки в дітей дуже похитна грань між реальністю та фантазією, дитині важко зрозуміти саме поняття брехні не говорячи про наслідки брехні та їх розуміння.

В період 3-4-х років в дітей з’являється теорія розуму, діти починають розуміти що таке брехня та вчитися правильно нею володіти.

Після 4-х років діти вчаться контролювати та фільтрувати інформацію, пристосовуються до соціальних норм і свідомо брешуть. В цьому віці важливо проводити моральні бесіди , що стосуються брехні.

Швейцарський психолог Жан Піаже вважав, що маленькі діти ще не здатні до морального аналізу брехні. За твердженнями Жана діти до 4-5 років перебувають на стадії егоцентризму та не можуть розрізнити правду від брехні та не розуміють, що самі брешуть. Після 6 років починає розвиватися розуміння соціальних правил та діти починають свідомо брехати.

Канадський психолог Лі Го досліджував розвиток брехні у дітей та визначив, що 80% дітей у віці 4-х років свідомо брешуть, що правда деякі роблять це не правдоподібно. Його дослідження показало, що брехня на пряму пов’язана з розвитком пре фронтальної кори головного мозку, яка відповідає за самоконтроль і планування.

Експерт у сфері брехні та емоцій Пол Екман стверджував, що діти дошкільного віку починають брехати природно, тому що вчаться приховувати емоції і адаптувати поведінку під очікування дорослих це відбувається до 5-6 років.

Канадська психологиня Вікторія Телл, яка вивчала як дорослі реагують на дитячу брехню змогла довести, що діти брешуть частіше, якщо бояться покарання від дорослих, якщо замість покарання пояснити дитині цінність правди, то кількість брехні зменшується.

Діти часто переповідають та можуть перекручувати події або розповідати неправильну послідовність подій, але це у випадку переживань або швидкої розповіді ще вони фантазують та імпровізують зазвичай вони так роблять, щоб зацікавити співрозмовника.

В моїй групі є дівчинка, яка дуже сильно хотіла розповісти казку, я надала їй слово її всі уважно слухали. На середині казки “Коза-дереза” в сюжеті з’явився заєць, вовк та ведмідь з якими жила лисичка. Я зробила зауваження дитині стверджуючи, що це інша казка та варто дати можливість іншим дітям розповісти казку. Ця дитина обурилася та сказала, що я не знаю казку, моя відповідь її здивувала. Я запропонувала запитати у дітей чи дійсно вона розповідає правильну казку.

Відповідь дітей була очевидна “це не та казка”, але дитину ця відповідь не задовільнила і вона почала швидко та голосно вигадувати продовження казки. Ми мовчки вислухали цю казку після цього дитина перестала бути агресивно-збуджена.

Які бувають причини брехні?

Боязнь викликати гнів, агресію в дорослих, якщо скажуть правду. В таких випадках варто спокійно підійти до дитини, обняти її щоб вона була певна, що в безпеці та сказати “Ти можеш довіряти мені та розповідати все чим можеш або хочеш поділитися, я ні в якому разі не буду кричати на тебе або звинувачувати. Я лише хочу допомогти тобі “ В цьому випадку дитина відчуває себе не захищено, самотньо та страшно. Вона розуміє, що може втратити вашу довіру або прилеглисть.

Нестача уваги дорослого, дітям важлива ваша увага, підтримка, ніжність, тепло дорослих, тому що ми найважливіші та найрідніші люди. Зазвичай це відбувається коли в сім’ї з’являється ще одна дитина. Діти страшенно ревнують батьків до немовля в такій ситуації варто пояснити, що ця надмірна увага до молодшої дитини не надовго, зараз немовляті потрібно більше уваги тому що воно ще маленьке та не адаптоване до життя без цілодобової уваги батьків, але коли воно підросте, то ми разом будемо гуляти. Обіцяю коли братик \ сестричка підросте вам будуть приділяти однакову кількість уваги, а зараз ми були б дуже вдячні якби ти допоміг нам з немовлям “. Після правильного пояснення дитина зрозуміє, що ви її не менше любите ніж до народження немовля.

Дитина ще може брехати про свої досягнення, щоб здаватися кращим ніж є насправді. Для прикладу (в садочку всі малювали kota, вихователька похвалила всіх дітей, але ваша дитина приходить додому та розповідає, що в усіх дітей жахливі малюнки та лише її похвалила вихователька). У цьому випадку варто похвалити дитину та зауважити, що завтра ви разом підете в садочок та подивитися малюнки всіх дітей.

Причиною брехні може бути брехня в сім’ї. Для прикладу мама сказала перед тим як йти на роботу винести сміття та завести її в садочок. В садочок дитину завів батько, а про сміття забув, але зателефонував мамі та сказав, що вінніс.

Що робити якщо дитина бреше?

Ні в якому разі не потрібно кричати на дитину через брехню. Варто вислухати дитину, кілька разів перепитати як насправді було. Після цього пояснити важливість казати правду та чому не варто брехати. Проводити часті бесіди на цю тему. Пояснювати що довіру, дружбу не побудуєш на брехні, тому що нікому не подобаються брехуни.

Важливо обґрунтувати свої слова та наводити прямі приклади, які допоможуть дитині зрозуміти проблематичність ситуації.

Батькам важливо знайти причину брехні та проаналізувати свою поведінку, звички які могли вплинути на таку поведінку дитини та позбутися цих звичок або якостей. Пам'ятайте діти ілюструють поведінку дорослих та сприймають цей світ через призму гри

Дітей потрібно мотивувати хвалюючою за чесність, потрібно розуміти якою б правда не була це все ж таки правда і потрібно лагідно реагувати на неї, якщо хочете прикріпити дитині таку якість як чесність. Який негативний вплив на дитину має брехня?

Маленька брехня має властивість перетворюватися на звичку обманювати, яка стає звичайною поведінкою дитини наслідком цього може втратити відчуття відповідальності за свої слова.

Інші діти можуть втратити довіру до неї це створить проблему в спілкуванні між дітьми.

В дитини може виникати відчуття сорому та провини через те що її часто ловлять на брехні.

Брехня лише негативно впливає на дитину?

Звісно, ні є ще позитивні аспекти для розвитку дитини такі як:

Дитина активізує мислення, фантазію, уяву, логіку для того, щоб придумати реалістичну історію.

Брехня змушує дитину думати наперед та прогнозувати розвиток подій, реакцію людей на брехню та продовження брехні і не видавати свою брехню.

Дитина буде використовувати важчі слова та речення для кращого розкриття брехні.

Брехню можна розвернути в позитивне русло, тобто разом з дитиною скласти власну казку та поки ви будете її переписувати та редагувати нехай дитина малює ілюстрації до казки.

ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ :

<https://surl.li/rbyabg>

<https://www.facebook.com/share/p/1EBLHcTYtY/>

Калька Н. М., Цивінська М. В., Зубач І. М. К17 Детекція брехні у спілкуванні: соціально-психологічний аспект: навч.-метод. посібник / Н. М. Калька, М. В. Цивінська, І. М. Зубач. – Львів: ЛьвДУВС, 2017. – 120 с.

https://www.radiosvoboda.org/a/1111745.html?utm_source=chatgpt.com

https://childdevelop.com.ua/articles/upbring/4851/?utm_source=chatgpt.com

https://tvoymalysh.com.ua/uk/children/child-psychology/15903-chomu-diti-govoryat-nepravdu.html?utm_source=chatgpt.com

https://www.parents.com/how-to-stop-your-child-from-lying-at-any-age-8762178?utm_source=chatgpt.com

https://childdevelop.com.ua/articles/psychology/788/?utm_source=chatgpt.com

https://childdevelop.com.ua/articles/upbring/5735/?utm_source=chatgpt.com

https://radiom.ua/blog/ditina-obmanyue-shho-roboti1?utm_source=chatgpt.com

https://ukr.media/psihologiya/398417/?utm_source=chatgpt.com

https://childdevelop.com.ua/articles/psychology/5272/?utm_source=chatgpt.com

https://zn.ua/ukr/family/diyacha-brehnya-prichini-ta-naslidki-325372.html?utm_source=chatgpt.com

https://childdevelop.com.ua/articles/upbring/4/?utm_source=chatgpt.com

https://childdevelop.com.ua/articles/upbring/2960/?utm_source=chatgpt.com

Пелех Іванна Богданівна
студентка IV курсу
спеціальності 013 «Початкова освіта»
Науковий керівник: **Себало Людмила Ігорівна**,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри початкової освіти
та інноваційної педагогіки
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова

ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПОЗАКЛАСНИЙ ЧАС

Актуальність дослідження, яке має на меті вивчення формування здорового способу життя у молодших школярів у позакласний час, полягає в постійно зростаючій потребі суспільства в здоровій і гармонійно розвиненій дитині. У сучасному світі питання здоров'я стає не лише особистісним, але й соціальним обов'язком, що вимагає належного впливу на ранні етапи розвитку особистості. Суспільні зміни, що відбулися за останні десятиліття, значно вплинули на стиль життя дітей, який став все більше обмеженим в рамках гаджетів, комп'ютерних ігор, сидячого способу життя. Тому важливою проблемою є формування навичок здорового способу життя саме в контексті позакласної діяльності[1].

Позакласний час відіграє важливу роль у розвитку дитини, адже він є періодом для реалізації неформальних освітніх процесів, у тому числі для організації фізичних активностей, заняття спортом, залучення до культурних та оздоровчих заходів, що сприяють формуванню здорового способу життя. Важливим аспектом є той факт, що здоровий спосіб життя не зводиться лише до фізичної активності, а включає правильне харчування, психоемоційний комфорт, соціальну активність і відповідальність за своє здоров'я. Це є цілісною концепцією, яку необхідно формувати в дітей з раннього віку. Ключовим завданням дослідження є виявлення ефективних методів і форм роботи з молодшими школярами в позакласний час для розвитку їх мотивації до здорового способу життя, удосконалення навичок фізичної культури та стимулювання фізичної активності.

Спостереження та дослідження свідчать про те, що школа, як основна освітня інституція, має величезний потенціал для впровадження освітніх та оздоровчих програм, спрямованих на формування здорового способу життя учнів. Важливо, щоб ці заходи проводились системно і на постійній основі. Для досягнення цієї мети необхідно активно залучати педагогів, батьків та спеціалістів, які можуть сприяти розвитку здорових звичок серед школярів, стимулюючи їх активну участь у позакласних заходах, що пов'язані з фізичною культурою, спортом та активним відпочинком. Одним із важливих напрямів роботи є організація спортивних секцій, гуртків, проведення турнірів, які сприяють розвитку фізичної активності та формують у дітей стійке ставлення до фізичної культури як до невід'ємної частини їхнього життя.

Заняття в позакласний час можуть мати як індивідуальну, так і колективну форму. Важливо, щоб дитина мала змогу вибору того виду діяльності, який найбільше відповідає її інтересам, що сприяє збільшенню мотивації та активності в процесі формування здорового способу життя. Водночас, організація здорового способу життя в позакласний час не обмежується лише заняттями спортом. Наявність культурно-освітніх заходів, поєднаних з фізичною активністю, має значний позитивний ефект на всебічний розвиток особистості дитини. Під час проведення позакласних заходів важливо створити комфортне середовище для дітей, де вони зможуть не лише активно рухатись, а й відпочивати та спілкуватися з однолітками, що має неабияке значення для формування здорових соціальних зв'язків[2].

Визначення підходів до формування здорового способу життя в позакласній діяльності потребує врахування вікових особливостей дітей, їхніх фізичних можливостей і інтересів. Це вимагає індивідуалізації навчально-оздоровчих процесів для досягнення максимального ефекту. Психологічний аспект формування здорового способу життя також є надзвичайно важливим, оскільки дитина повинна розуміти важливість здоров'я не тільки для себе, але й для своєї родини та суспільства. Систематична робота з формування мотивації до здоров'я має супроводжуватися відповідними інформаційно-просвітницькими програмами.

У позакласній діяльності велику роль відіграють спортивні змагання, активні ігри, тренування, які дозволяють дітям не лише покращити фізичне здоров'я, але й навчають командної роботи, дисципліни та прагнення до перемоги. Зважаючи на швидкий розвиток технологій, важливим є організація позакласних заходів, що виводять дітей із пасивного споживання інформації і допомагають їм активно взаємодіяти з навколишнім світом через фізичні вправи та рухливі ігри. Використання новітніх підходів у навчанні, таких як гейміфікація, інтерактивні форми навчання, має позитивний вплив на активізацію дітей, створюючи стимул для розвитку їх фізичних і когнітивних здібностей [3].

Формування здорового способу життя має на меті не лише фізичне здоров'я, а й створення стійких морально-етичних цінностей, таких як відповідальність, самоконтроль, бажання досягати результату, що в свою чергу є важливими для загального розвитку особистості. Окрім фізичних навантажень, дуже важливо акцентувати увагу на здоровому харчуванні, яке має бути основою не лише фізичного, але й психічного здоров'я. У цьому контексті шкільні програми повинні включати елементи дієтології, пояснюючи дітям важливість правильного харчування.

Важливим є також залучення до програми не тільки дітей, а й їхніх батьків, оскільки формування здорового способу життя є спільною метою сім'ї та школи, а активна участь батьків у позакласних заходах допомагає створювати єдину освітню та оздоровчу атмосферу. У результаті дослідження було встановлено, що систематична участь молодших школярів у позакласних заходах, спрямованих на формування здорового способу життя, має позитивний вплив на рівень їхньої фізичної підготовки, загальний стан здоров'я та психологічний комфорт.

Усі заходи, що проводяться в позакласний час, повинні відповідати принципу безпеки, що включає не тільки фізичну безпеку, але й психоемоційну, забезпечуючи дітям можливість розвиватися у комфортному і позитивному середовищі. Впровадження здорових практик у навчальний процес і позакласну діяльність є частиною державної

політики в галузі освіти, яка повинна мати на меті не лише формування знань, а й активне впливання на здоров'я та загальний розвиток дитини.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що формування здорового способу життя у молодших школярів у позакласний час є складним і багатоаспектним процесом, що потребує інтеграції різних форм діяльності, що включають фізичну активність, правильне харчування, психологічну підтримку та культурно-освітню діяльність. Надалі необхідно здійснювати моніторинг ефективності впроваджених програм, проводити дослідження з метою оцінки результативності формування здорового способу життя, а також постійно коригувати та адаптувати методики в залежності від потреб дітей та соціального середовища[4]

Підсумовуючи, констатуємо, що формування здорового способу життя у молодших школярів є не лише важливим завданням для педагогічних працівників, але й для усієї громади, адже здоров'я нації починається із здоров'я її наймолодших представників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Алексеевко Т. Ф. Мотивація і цінності групування школярів у малі групи. Соціальна педагогіка: теорія і практика. 2020. № 2. С. 4–30.
2. Вакуленко О. В. Світогляд здорового способу життя як соціально-педагогічна проблема. Науковий вісник: зб. наук. праць. Одеса: ПДПУ ім. К. Д. Ушинського, 2021. Вип. 10–11. С. 44–49.
3. Волошин О. Р. Здоровий спосіб життя – через школу нового типу. Слобожанський науково-спортивний вісник. Харків: ХДАФК, 2017. Вип. 11. С. 13–15.
4. Захарова Т. Н. Формування здорового способу життя. – Київ: Вчитель, 2017. 174 с.

Подольнчук Станіслав Вікторович
кандидат фізико-математичних наук, доцент

Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського

ЕРГОНОМІЧНІ ПІДХОДИ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В НАВЧАЛЬНИХ МАЙСТЕРНЯХ

Освітній процес у закладах середньої освіти має різноплановий характер, оскільки передбачає вивчення різних за своїм змістовним наповненням навчальних предметів. Особливе місце займають навчальні майстерні, адже саме в цих приміщеннях реалізуються різноманітні технологічні процеси, які зокрема пов'язані з пластичним деформуванням [3], ручною та механічною обробкою металу та деревини. Такі процеси є найбільш характерними для промислового виробництва, яке на сучасному етапі характеризується складністю, надзвичайною динамічністю та достатньо розгалуженою галузевою структурою з чималою кількістю ієрархічних рівнів [5, с. 114].

Зазвичай навчальні майстерні як територіально-організаційна одиниця закладу освіти має декілька характерних ознак, серед яких можна виділити: територіальну відокремленість; наявність промислового обладнання, різноманітних пристроїв та інструменту; присутність декількох небезпечних виробничих факторів, серед яких перш за все слід виділити електричний струм, рухомі частини верстатів, що обертаються чи здійснюють зворотно-поступальний рух, високу температуру, яка створюється при багатьох видах обробки тощо [4].

Водночас відповідно до Закону України «Про повну загальну середню освіту» освітній процес організовується в безпечному освітньому середовищі та здійснюється з урахуванням вікових особливостей, фізичного, психічного та інтелектуального розвитку дітей, їхніх особливих освітніх потреб [1]. Враховуючи наявність цілої низки небезпечних та шкідливих виробничих факторів до навчальних майстерень з погляду безпеки життєдіяльності та охорони праці висувається чимало вимог.

Так, відповідно до «Санітарного регламенту для закладів загальної середньої освіти» [6] навчальні майстерні повинні бути ізольованими від інших навчальних приміщень (в окремих блоках, секціях або в окремих будівлях з гардеробом і санітарним вузлом) та розміщуватися на першому поверсі. У майстернях по обробці металу і дерева відносна вологість повітря має бути 40-60 %, а температура повітря – 16-18 °С. Максимальна маса вантажу для підняття школярами: 11-12 років – до 4 кг, 13-14 років – до 5 кг, 15 років: хлопчики – 12 кг, дівчатка – 6 кг, 16 років відповідно 14 і 7 кг, 17 років – 16 і 8 кг.

Достатньо високі вимоги висуваються до освітлення, яке в майстернях з обробки металів та деревини на верстаках і робочих столах на рівні 80 см від підлоги має становити не менше 300 лк, а в кабінетах трудового навчання для дівчаток – не менше 400 лк. При цьому не допускається проведення будь-яких видів ремонтних робіт у присутності учнів.

Водночас слід зазначити, що вимоги безпеки не є єдиною умовою для забезпечення ефективності освітнього процесу в навчальних майстернях. Не менш важливим в цьому сенсі є використання ергономічного підходу.

В загальному розумінні ергономіка є наукою про систему «людина-предмет-середовище» [7, с. 14]. Вона вивчає допустимі фізичні, нервові та психічні навантаження на людину в процесі її взаємодії з навколишнім середовищем (виробничим, житловим тощо) [7, с. 606]. При цьому зазвичай розрізняють ергономіку фізичного середовища, яка в тому числі описує фізичні характеристики людини; когнітивну ергономіку, яка досліджує переважно розумову діяльність, та організаційну ергономіку, яка розглядає питання функціонування людини у виробничому та соціальному середовищі.

Застосування ергономіки в практичній діяльності розпочиналось у промисловості, оскільки її основними завданнями на початковому етапі було забезпечення нешкідливих (безпечних) умов виконання оператором своїх функціональних обов'язків та підвищення ефективності роботи працівника. Згодом закономірності ергономіки почали активно використовуватись для забезпечення зручності (комфорту) використання різноманітних предметів, виробів, пристроїв тощо [2]. На сучасному етапі загальна мета ергономіки формується як єдність трьох аспектів: ефективності, безпеки, комфорту.

Тому при організації освітнього процесу у навчальних майстернях необхідно дотримуватись низки ергономічних рекомендацій. Особливу увагу при цьому слід приділити улаштуванню робочого місця, яке має відповідати нормам безпеки праці, забезпечувати зручне розташування учня (з урахуванням робочих рухів), давати можливість зміни робочого положення для зниження втомлюваності, забезпечувати оптимальний візуальний огляд.

Робочий простір має характеризуватись таким розташуванням органів управління і предметів праці, щоб операції руками проводилися поблизу від тіла. Зони досяжності моторного поля як в горизонтальній, так і у вертикальній площині повинні враховувати вікові особливості здобувачів освіти. При цьому очевидно, що робочі зони не повинні перетинатись.

Важливе значення має також врахування антропометричних параметрів, як загальних, таких як зріст людини, довжина руки, витягнутої уперед та в бік, висота очей над сидінням тощо, так і спеціальних, наприклад, розмір кисті. Найбільш важливим з погляду ергономіки є визначення оптимальних розмірів призматичного та циліндричного предметів, які утримує людина. Тому згідно із Санітарним регламентом [6] у майстернях для учнів 10-12 років слід використовувати інструменти розміром № 1, для учнів 13-15 років – № 2.

Великого значення слід надавати освітленню робочої зони. В цій зоні зазвичай джерело світла має бути зліва (для тих, хто працює переважно правою рукою), прямі світлові промені або їхні відблиски не повинні попадати в очі, тінь від людини не повинна попадати на робочу поверхню. При цьому в навчальних майстернях слід використовувати лампи однієї колірної температури.

Таким чином, навчальні майстерні є особливим приміщенням закладу освіти, в якому присутні декілька небезпечних та шкідливих виробничих факторів. Тому вкрай важливим є чітке дотримання правил безпеки життєдіяльності та вимог охорони праці. Водночас сучасні ергономічні підходи можуть зіграти велику роль у підвищенні ефективності освітнього процесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Закон України «Про повну загальну середню освіту» від 16 січня 2020 року №463-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (Дата звернення – 27.02.2025).
2. Подолянчук С. В. Особливості вивчення основ ергономіки та матеріалознавства при підготовці бакалаврів образотворчого та декоративного мистецтва. Fundamental and applied research in the modern world : abstracts of the 6th International scientific and practical conference. VoScience Publisher. Boston, USA. 2021. Pp. 705–708.
3. Подолянчук С. В. Особливості вивчення технологій пластичного деформування металів при підготовці вчителів трудового навчання та технологій. Наука і техніка сьогодні. 2022. №6. С. 245–257.
4. Подолянчук С. В. Реалізація принципів виробництва при організації технологічних процесів у навчальних майстернях. Актуальні проблеми технологічної та професійної освіти : матеріали II Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції (м. Кременець, 24 травня 2024 р.). 2024 р. С. 160–163.
5. Подолянчук С. В. Особливості вивченні основ промислової робототехніки при підготовці вчителів трудового навчання та технологій. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: педагогіка і психологія. 2020. Вип. 62. С. 113–119.
6. Санітарний регламент для закладів загальної середньої освіти. Затверджений Наказом Міністерства охорони здоров'я України № 2205 від 25 вересня 2020 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1111-20#Text> (Дата звернення – 27.02.2025 р.)
7. Сьомка С. В. Ергономіка та ергодизайн : підручник. Київ : Видавництво Ліра-К, 2019. 616 с.

ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ

УДК 159.9:316.6:070

Іваненко Ірина Віталіївна
кандидат педагогічних наук
доцент кафедри професійної психології

Національна академія СБ України

ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ МЕДІАГРАМОТНІСТІ КУРСАНТІВ У БОРОТЬБІ З ДЕЗІНФОРМАЦІЄЮ

В умовах гібридної війни, яку веде Російська Федерація проти України, інформаційна складова набуває вирішального значення. Дезінформація, фейки, маніпуляції та пропаганда використовуються ворогом як ефективні засоби впливу на суспільну свідомість, дестабілізації державних інституцій і підриву довіри до національних органів влади. У цьому контексті медіаграмотність є важливим чинником інформаційної безпеки, а її формування серед курсантів Національної академії СБ України відіграє ключову роль у підготовці майбутніх офіцерів до виявлення та нейтралізації деструктивних інформаційних впливів.

Медіаграмотність можна визначити як здатність особи критично сприймати, аналізувати та перевіряти інформацію, ідентифікувати її джерело та усвідомлювати можливі маніпуляції. Для майбутніх співробітників спецслужб цей навик є особливо важливим, адже ворожа пропаганда використовує сучасні технології для поширення дезінформації, у тому числі через соціальні мережі, анонімні телеграм-канали та фейкові новинні ресурси. Володіння медіаграмотністю дозволяє не лише ефективно розпізнавати ворожі наративи, але й активно протидіяти їм у межах професійної діяльності.

Серед основних методів дезінформації, які використовуються проти України, можна виділити декілька ключових технік. Перш за все, це створення та поширення відвертих фейків, тобто вигаданих або сфабрикованих новин, що мають на меті ввести суспільство в оману. Наприклад, російська пропаганда неодноразово тиражувала неправдиві повідомлення про українських військових, використовуючи старі фото чи кадри з інших воєнних конфліктів. Другою поширеною технікою є маніпулятивне подання фактів, коли реальна інформація спотворюється або подається у вирваному з контексту вигляді. Третім небезпечним методом є використання дипфейків – технології створення підроблених відео [5] та аудіофайлів із використанням штучного інтелекту, що дозволяє "підробляти" виступи політиків, військових та інших осіб. Четвертий метод – це масове поширення дезінформації через соціальні мережі та ботоферми, що генерують тисячі повідомлень для створення видимості громадської думки. Окрім цього, варто виділити конспірологічні теорії, які є важливим елементом інформаційної війни та спрямовані на формування альтернативної, викривленої картини світу.

Зазначимо, що протидія дезінформації вимагає комплексного підходу. Найефективнішим методом боротьби з фейками є фактчекінг – перевірка інформації за допомогою незалежних джерел. У цьому контексті важливу роль відіграють спеціалізовані

проекти з фактчекінгу, такі як StopFake, VoxCheck, Texty.org.ua [1, 2, 3, 4], які займаються викриттям російських інформаційних операцій. Ще одним ефективним інструментом є OSINT (розвідка з відкритих джерел), що передбачає аналіз інформації, доступної у відкритому доступі, для виявлення неправдивих відомостей. Крім того, протидія інформаційним маніпуляціям здійснюється через стратегічні комунікації державних органів, які оперативно реагують на інформаційні атаки та спростовують фейки.

Серед законодавчих актів, котрі регулюють взаємодію суспільства та медіа, варто виділити закони України: «Про інформацію» від 2 жовтня 1992 року № 2657-XII, який гарантує право громадян України на інформацію та формує правові основи інформаційної діяльності; «Про медіа» від 13 грудня 2022 року № 2849-IX, який спрямований на забезпечення реалізації права на свободу вираження поглядів, отримання всебічної, достовірної та оперативної інформації [6].

Формування медіаграмотності курсантів має відбуватися через цілісну систему навчальних заходів. По-перше, необхідно включити до освітніх програм спецкурси з інформаційної безпеки та медіаграмотності, які ознайомлюватимуть курсантів з методами розпізнавання фейкових новин, аналізу джерел інформації та основами OSINT-досліджень. По-друге, важливим елементом підготовки є практичні тренінги, спрямовані на відпрацювання навичок виявлення інформаційних загроз у реальних умовах. Зокрема, курсантів можна навчати методам аналізу соцмереж та медіаконтенту, ідентифікації ботоферм та механізмів поширення дезінформації. По-третє, ефективним засобом навчання є імітаційні вправи, у межах яких майбутні офіцери зможуть моделювати сценарії інформаційних атак та відпрацьовувати методи їх нейтралізації.

Важливу роль у формуванні медіаграмотності відіграє також міждисциплінарний підхід, який поєднує знання з журналістики, психології, соціальної інженерії та кібербезпеки. Наприклад, розуміння психологічних механізмів впливу на свідомість людини дозволяє ефективніше розпізнавати маніпуляції, тоді як знання у сфері кібербезпеки допомагають відстежувати цифрові сліди фейкових інформаційних кампаній.

Психологічний вимір медіаграмотності є надзвичайно важливим, оскільки дезінформація спрямована не лише на поширення неправдивих фактів, а й на маніпулювання емоціями та когнітивними процесами людини. Дослідження в галузі психології масової свідомості та когнітивних наук свідчать, що дезінформаційні кампанії націлені на виклик емоційного збурення, зниження критичного мислення та формування ілюзії правдивості навіть абсурдних тверджень.

Маніпулятори в інформаційному просторі використовують певні когнітивні упередження та ефекти, які природно притаманні людській свідомості. Розглянемо наступні:

- Ефект правдоподібності – людина схильна вважати правдивою ту інформацію, яку чує або бачить повторно, навіть якщо вона не має підстав довіряти джерелу.
- Емоційне зараження – поширення страху, гніву чи паніки через емоційно забарвлені повідомлення сприяє некритичному сприйняттю інформації.
- Підтверджувальне упередження – схильність шукати та сприймати лише ту інформацію, яка підтверджує вже сформовані переконання. Це активно використовується пропагандою для закріплення вигідних наративів.

Курсанти, які готуються до професійної діяльності у сфері державної безпеки, повинні знати про ці психологічні механізми, щоб уникати власної вразливості до маніпуляцій та ефективно виявляти дезінформаційні загрози.

Крім того, дезінформація може впливати на психоемоційний стан людини, викликаючи підвищений рівень тривожності, невизначеності та навіть когнітивне виснаження. Постійний вплив фейкових новин може призвести до: феномена «інформаційного перевантаження» – коли велика кількість суперечливих повідомлень ускладнює здатність приймати раціональні рішення; стану безпорадності – людина втрачає здатність критично мислити та пасивно сприймає навіть очевидні фейки; деформації світогляду – довготривалий вплив дезінформації може змінювати систему цінностей, змушуючи людей втрачати довіру до офіційних джерел інформації.

Особливо небезпечним є психологічний вплив дезінформації на військовослужбовців та працівників правоохоронних органів, оскільки це може впливати на їхню рішучість, стійкість до стресу та мотивацію до виконання службових обов'язків.

Формування психологічної стійкості до дезінформації є важливою складовою медіаграмотності курсантів. Основні підходи включають:

- розвиток критичного мислення – навчання аналізу джерел інформації, розпізнавання маніпулятивних технік, логічного оцінювання повідомлень;
- емоційна саморегуляція – уміння контролювати власні реакції на провокаційні новини, не піддаватися емоційним маніпуляціям;
- імунітет до фейків – тренування спроможності перевіряти інформацію через перевірені джерела перед її поширенням.

Знання цих механізмів дозволяє курсантам бути більш стійкими до дезінформаційного впливу та ефективно протидіяти інформаційним загрозам, які є важливою складовою сучасної гібридної війни.

Таким чином, розвиток медіаграмотності серед курсантів Національної академії СБ України є одним із ключових напрямів підготовки майбутніх офіцерів, оскільки знання механізмів дезінформаційного впливу та психологічних маніпуляцій дозволяє їм бути більш стійкими до інформаційних атак. Опанування навичок критичного мислення, фактчекінгу, OSINT-розвідки та аналізу інформаційних впливів сприяє ефективній протидії дезінформації, запобіганню маніпуляціям і забезпеченню інформаційної безпеки держави. Враховуючи сучасні виклики гібридної війни, впровадження системного підходу до навчання медіаграмотності є нагальною необхідністю, що сприятиме підвищенню рівня національної безпеки України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Google Scholar URL: <http://scholar.google.com/>
2. Stop Fake URL: <https://www.stopfake.org/uk/golovna/>
3. VoxUkraine URL: <https://voxukraine.org/>
4. Національний проєкт з медіаграмотності «Фільтр» URL: <https://filter.mkip.gov.ua/>
5. InVID URL: <https://www.invid-project.eu/>
6. Про медіа: Закон України від 13 грудня 2022 року № 2849-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#top>

Н.А. Лісєєва
бакалавр, 4 рік навчання
спеціальність 053 “Психологія”
Науковий керівник: **Олійник І.В.**,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри психології та педагогіки,
Університет імені Альфреда Нобеля

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ У ЧОЛОВІКІВ В УМОВАХ ВІЙНИ

Тема емоційного вигорання у чоловіків в умовах війни є надзвичайно важливою. Військові конфлікти значно впливають на психоемоційний стан особистості, і чоловіки, як основна частина військових сил, часто зазнають надмірного психічного та емоційного навантаження. Психологічне вигорання, яке виникає через стрес, постійну напругу, травматичні переживання та відсутність належної підтримки, може мати довготривалі наслідки для психічного здоров'я та соціальної адаптації після повернення до мирного життя.

З огляду на зростання масштабів сучасних військових конфліктів, особливо в умовах війни, дослідження цього явища стає необхідним для розробки ефективних психосоціальних програм підтримки цивільних чоловіків, військових та їх родин. Вивчення емоційного вигорання у чоловіків дозволить не лише краще зрозуміти специфіку цього процесу, а й створити рекомендації для зменшення психологічних наслідків і підвищення стійкості до стресів.

Синдром емоційного вигорання (СЕВ) – це поступове емоційне виснаження, яке наростає з часом. Термін, що описує цей стан, вперше ввів американський психіатр Герберт Фрейденбергер у 1974 році. Він зафіксував цей феномен у себе та своїх колег, відзначаючи виснаження, зниження мотивації та відповідальності, і назвав його метафорою «вигорання».

Соціальна психологиня Крістіна Маслах (Christina Maslach) у 1982 році визначила це явище як «синдром фізичного та емоційного виснаження», який охоплює зниження самооцінки, негативне ставлення до роботи та втрату розуміння і співчуття до клієнтів та пацієнтів [2].

Термін «вигорання» зазначений у Міжнародному класифікаторі хвороб (МКХ) як наслідок тривалого стресу на робочому місці. Значна кількість науковців розглядають це як хворобу, однак з травня 2019 року ВООЗ використовує цей термін лише у контексті професійної діяльності, тому «вигорання» класифікується як синдром. Синдром вигорання був внесений до 11-го видання МКХ як професійне явище. Хоча він не є медичним станом або окремим діагнозом, все ж вже був описаний в попередньому виданні – МКХ-10.

Згідно з МКБ-11 вигорання – це синдром, що вважають результатом хронічного стресу на робочому місці, з яким не вдалося успішно впоратися [3].

До основних ознак синдрому емоційного вигорання належать хронічна втома, проблеми з пам'яттю та увагою, порушення сну, що проявляються важким засинанням та раннім пробудженням, зниження працездатності та особистісні зміни. Згодом розвиваються тривожні та депресивні розлади. Поширення синдрому емоційного вигорання поступово зростає, що викликає підвищення рівня зацікавленості з боку науковців різних сфер, зокрема психологів, педагогів, філософів, медиків та інших [2].

Війна – це подія, яка має глибокий вплив на психічний стан людини. Вона змушує нас не лише стикатися з фізичною небезпекою, а й переживати емоційний стрес та травмуючі ситуації. Відбувається порушення звичних життєвих ритмів, що може призвести до депресії, тривожності та інших негативних емоцій.

Вплив війни на психоемоційний стан людей стає все більш помітним – спостерігається зростання кількості тривожних і депресивних розладів, таких як депресія, тривожний розлад, посттравматичний стресовий синдром та синдром емоційного вигорання зокрема. Крім цього стрімко збільшується кількість проявів психосоматичних симптомів, таких як проблеми з шлунково-кишковим трактом, головний біль, перепади артеріального тиску, порушення сну тощо.

До війни в нашому житті були різні види втоми: фізична, емоційна та когнітивна. Ми розуміли, що нам потрібно відпочити, і відновлення було можливим. Але ніхто не може відпочити від війни, адже вона не припиняється.

На фоні війни і постійних новин про неї виникає емоційне вигорання. Люди перебувають у стані постійного стресу, переживаючи за своє життя та життя близьких, що не дає їм спокою. Вони постійно стежать за тривожними новинами, хвилюються за своє майбутнє. Людина змушена здійснювати професійну діяльність, виконувати буденні задачі в умовах перманентного стресу. Це все перевантажує психіку та нервову систему, спричиняючи емоційну втому.

Ризик розвитку емоційного вигорання під час війни може бути як у чоловіків, так і у жінок, але деякі фактори можуть впливати на його вищий рівень у представників однієї статі. У більшості країн світу саме представники чоловічої статі є мобілізаційним ресурсом. Участь чоловіків у бойових діях та прямий фізичний ризик підвищують ймовірність розвитку посттравматичного стресового розладу та інших психічних проблем, що можуть призвести до вигорання. Крім того традиційно в багатьох культурах від чоловіків очікується прояв сили та стійкості, особливо в екстремальних ситуаціях, таких як війна. Вони можуть уникати вираження емоційної вразливості через соціальні стереотипи, що робить їх більш схильними до внутрішнього накопичення стресу.

Науковці Я. Рогоза, А. Куфлієвський, Т. Селюкова у межах дослідження СЕВ серед працівників ДСНС України зазначають, що вище вказана категорія має ненормований робочий день, постійно перебуває в напруженому стані, адже робота рятувальника передбачає ліквідацію наслідків надзвичайних ситуацій, перебування у місцях великого скупчення людей, допомогу постраждалим. Це призводить до зниження загального енергетичного тону й ослаблення нервової системи, відчуття нездатності допомагати суб'єктам своєї діяльності, втрати до них інтересу, що і є емоційним вигоранням [1]. Постійне перебування у стані напруги характерне і для військовослужбовців. Відсутність графіку, перманентна небезпека, почуття відповідальності перед захистом не окремого скупчення людей, як у випадку працівників ДСНС, а цілої країни, перевантажує та травмує нервову систему.

Серед цивільних чоловіків на розвиток СЕВ може також суттєво впливати страх примусової мобілізації. Він створює стан постійної невизначеності й тривоги, адже людина не знає, чи буде вона мобілізована, якщо так, то коли. Також страх може спричиняти фізичну напругу (наприклад, головний біль, проблеми зі сном, підвищення тиску), що, разом з емоційним стресом, накопичуються. Постійне перебування в такому стані тривалий час може виснажити не тільки фізичні, а й психічні ресурси людини.

У разі, коли людина не може контролювати ситуацію (не може уникнути мобілізації або точно розуміти, коли її відправлять на фронт), це може викликати відчуття безпорадності. Втрата відчуття контролю за власним життям є одним з ключових чинників розвитку емоційного вигорання.

Страх мобілізації може також підсилювати соціальний тиск, адже люди можуть відчувати сором або страх бути засудженими через будь-які дії, пов'язані з ухилянням від мобілізації чи вираженням сумнівів щодо участі у бойових діях. Це може додатково сприяти психологічному виснаженню, оскільки людина переживає постійну внутрішню боротьбу і відчуття самосуду.

Отже, синдром емоційного вигорання є важливим психоемоційним розладом, що розвивається через тривале психічне перенавантаження, особливо в умовах війни. Постійний стрес, пов'язаний із загрозою життю, мобілізацією та невизначеністю, серйозно впливає на емоційний та психічний стан як чоловіків, так і жінок. Страх перед примусовою мобілізацією, а також соціальний тиск і відсутність можливості контролювати ситуацію, сприяють посиленню цього стану. Це може призвести до серйозних психічних наслідків, якщо не вжити заходів щодо своєчасного виявлення та надання підтримки. Професійна допомога є необхідною, щоб уникнути розвитку більш тяжких розладів і зберегти психічне здоров'я людей у цих складних умовах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Синдром вигорання у військовослужбовців: етіологія, ознаки, психодіагностика, корекція, профілактика: практичний посібник / Авт.-упоряд. Р. Тараненко, Ю. Титаренко. Кропивницький: НВЦ УІАТАП, 2024. 75 с.
2. Флегонтова Н.М. Феномен емоційного вигорання. Освіта дорослих: енциклопедичний словник (енциклопедичний словник). Київ: Основа. 2014. 443 с.
3. Burn-out an «occupational phenomenon»: International Classification of Diseases. World Health Organization (English). 28 травня 2019. URL: <https://www.who.int/news/item/28-05-2019-burn-out-an-occupational-phenomenon-international-classification-of-diseases>

І.А. Ушакова,
бакалавр, III рік навчання,
спеціальність 053 «Психологія»,
Науковий керівник: **Олійник І.В.,**
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри психології та педагогіки,

Університет імені Альфреда Нобеля

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНОЇ СТІЙКОСТІ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ПІД ЧАС ВІЙНИ

У сучасних реаліях війни через травматичні події діти зазнають емоційного стресу, який, у свою чергу, призводить до значних порушень психоемоційного розвитку.

За американською класифікацією хвороб DSM- IV, травматичною можна назвати таку подію, яка пов'язана зі смертю, загрозою смерті, тяжким пораненням або іншою будь-якою загрозою фізичної цілісності. Але інколи психологічна травма виникає через те, що людина стає свідком загрозової події, поранення або смерті зовсім чужої людини [2, с. 11].

Дитина дошкільного віку, яка живе у мирні часи, – щаслива та емоційно стабільна. Вона відчуває задоволення й самоповагу, в неї багато друзів, вона ставить цілі та шукає шляхи їх досягнення тощо. Тобто, психоемоційний розвиток відбувається екологічно і як результат – емоційна стійкість дитини буде високою. Така дитина може контролювати свої емоції, зберігати внутрішню рівновагу, легко адаптуватись до нових умов, легко взаємодіє з іншими, не замикається в собі. А що ж буде з емоційною стійкістю дитини дошкільного віку, в якій психоемоційний розвиток нестабільний?

Сьогодні реалії війни проживаються з такими подіями як: вибухи та атаки, повітряні тривоги, розлука з рідними, відсутність стабільності, обмеженням у спілкуванні, постійним напруженням. Ці фактори напряму впливають на психоемоційний стан дітей, а, отже, і прогнозують низьку емоційну стійкість. Наприклад, один із чинників формування емоційної стійкості – це створення підтримуючого середовища: залучення дітей до командної праці, навчання ефективному спілкуванню тощо, що під час війни є неможливим. Другий чинник емоційної стійкості – формування позитивного мислення, що є дуже складним процесом під час війни.

Також, беремо до уваги, що дошкільний вік – це діти від 3 до 6 (іноді до 7) років. Тож соціальна ситуація розвитку цього віку обумовлює появу двох нових потреб у дитини: потреба в спілкуванні з однолітками та потреба в суспільно значимій діяльності.

Ці потреби породжують основне протиріччя дошкільного віку: дитина є членом суспільства і поза ним жити не може, основна її потреба – жити разом з оточуючими людьми, але дитина ще не розвинена так, щоб це здійснити: її життя проходить в умовах опосередкованого (через гру), а не прямого зв'язку зі світом [4, с. 23].

У дітей, які зростають у період війни, може спостерігатися нестійка емоційна сфера, наявність підвищеного рівня агресії та тривожності, почуття небезпеки, поява значної кількості страхів.

Дітям дошкільного віку в сучасних реаліях життя можуть бути притаманні такі страхи:

- 3-5 років – страх дитини залишитися наодинці, страх замкненого простору або темного приміщення (наприклад у бомбосховищі, де також може не бути світла);
- 4-5 років – дитячі страхи пов'язані зі злими казковими персонажами (наприклад, про солдатів, які прийшли все нищити);
- 5-7 років – діти цього віку бояться кошмарів уві сні, які відтворюють справжні, минулі та майбутні страхи.

Страхи, посилені військовими діями, можуть призводити до підвищеної тривожності, порушень сну та харчування, проблем із соціалізацією та труднощів у навчанні.

Зазначене вище актуалізує потребу у формуванні емоційної стійкості у дітей дошкільного віку.

Емоційна стійкість – це здатність адаптуватися до стресових ситуацій, справлятися з труднощами та зберігати психологічний баланс. Для дошкільнят формування цієї навички є важливим етапом у розвитку особистості, оскільки вона допомагає їм краще орієнтуватися в соціальному середовищі та долати емоційні виклики.

О. Видра визначає емоційну стійкість як здатність психіки зберігати високу функціональну активність в умовах дії стресорів, фрустраторів як у результаті пристосування до них, так і в результаті високого рівня розвитку емоційно-вольової саморегуляції [1, с. 30-31].

Емоційну стійкість дитини дошкільного віку визначаємо як один із базових компонентів психічного здоров'я та індивідуальна характеристика емоційної сфери, що виражається в адекватності емоційного реагування дитини при взаємодії з навколишньою дійсністю, оптимальній силі проявів емоцій, що переживаються, і стабільних особливостях емоційного реагування.

Аналізуючи означення емоційного розвитку і емоційного інтелекту, з огляду на дослідження емоційної сфери дошкільників, Н. Компанець зазначає, що в цьому віці емоційний розвиток полягає у формуванні певних параметрів емоційного інтелекту: розпізнавання емоцій (власних, інших людей), пояснення емоцій (встановлення причиново-наслідкових зв'язків між подією та емоцією) – перші кроки до керування власними емоціями, а відтак – в участі в міжособистісному спілкуванні з урахуванням соціально прийнятих правил [3, с. 17].

З метою розвитку ідентифікації процесу пізнання емоцій (сприйняття та розуміння емоційних станів) та формування емоційної стійкості у дітей дошкільного віку вбачаємо за доцільне використовувати такі методи як: казкотерапія (читання та обговорення казок, де персонажі долають труднощі, допомагає дітям осмислювати власні емоції та знаходити способи вирішення проблем); арттерапія (малювання, ліплення або аплікації, що дозволяють проявити переживання в творчій формі); музикотерапія (слухання або створення музики сприяє розслабленню та гармонізації емоційного стану).

Під час проведення занять, спрямованих на формування емоційної стійкості варто здійснювати систематичне відстеження рівня її прояву за такими критеріями:

- адекватність емоційного реагування дитини при взаємодії з навколишньою дійсністю (зміст емоційного реагування дитини при взаємодії з оточуючими у звичній та емоційній атмосфері);
- сила вираженості емоцій, що переживаються (інтенсивність емоційних проявів, емоційна лабільність, тривалість емоційної реакції);

– стабільність особливостей емоційного реагування (емоційне тло, модальний зміст, експресивність при емоційному реагуванні, відсутність емоційних відхилень).

Отже, емоційна стійкість виступає фундаментальною складовою психічного здоров'я та загального благополуччя розвитку дитини дошкільного віку. Її розвиток вимагає цілеспрямованого опанування навичок самопізнання, здатності до мисленнєвої гнучкості, адаптивності, а також збереження міцних і здорових соціальних зв'язків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Видра О.Г. Вікова та педагогічна психологія. Навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2022. 112 с.

2. Дзвоник Г.П. Емоційна стійкість як професійна якість фахівця. *Materialy XI I mezinarodn vĕdecko - prakticka konference «Dny vedy. 2016».* Dil 15. Psychologie a sociologie. Tĕlovychova a sport.: Praha. Publishing House «Education and Science» s.r.o. 88 stran. С. 30-33.

3. Компанець Н.М. Розвиток та формування емоційно-вольової сфери у дітей дошкільного віку: Науково-методичний посібник. Київ: Актуальна освіта, 2023. 42 с.

4. Туриніна О.Л. Психологія травмуючих ситуацій: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. К.: ДП “Вид. дім “Персонал”, 2017. 160 с.

П.Ю. Хан
магістрантка, 1 рік навчання
спеціальність 053 “Психологія”
Науковий керівник: Олійник І.В.,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри психології та педагогіки,
Університет імені Альфреда Нобеля

АРТТЕРАПЕВТИЧНІ ТЕХНІКИ ЯК ІНСТРУМЕНТ АКТИВІЗАЦІЇ ПСИХОЛОГІЧНОГО РЕСУРСУ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ

У сучасному суспільстві, що характеризується високою динамікою змін, інформаційним перенавантаженням і щораз більшими вимогами до адаптивності, особистість потребує значного психологічного ресурсу для ефективного функціонування.

В умовах війни цей запит на психологічні ресурси значно зростає, оскільки тривале перебування в стані невизначеності, загрози та хронічного стресу виснажує адаптаційні механізми психіки. У зв'язку з цим особливо актуальним є вивчення стратегій збереження та відновлення психологічного ресурсу особистості в умовах тривалого стресового впливу.

На нашу думку, одним із таких інструментів є арттерапевтичні методи, адже творчість може бути ефективним механізмом актуалізації ресурсу. Мистецтво не лише відображає внутрішній стан людини, а й допомагає виявляти приховані резерви психіки, які можуть бути недоступні в умовах стресу. Через символічну мову мистецтва людина може усвідомити власні сили, знайти нові сенси та відновити психологічну рівновагу.

Проблематика особистісного ресурсу була предметом досліджень як зарубіжних, так і вітчизняних науковців. Так, зокрема, серед зарубіжних дослідників варто відзначити Е. Фромма, який розглядав ресурси особистості крізь призму гуманістичної психології, М. Селігмана, який акцентував увагу на позитивних аспектах розвитку особистості. Окрім того, варто згадати С. Хобфолла, який розробив теорію збереження ресурсів, та Р. Лазаруса, відомого своїми дослідженнями копінг-стратегій і стресостійкості. Серед вітчизняних науковців значний внесок у дослідження особистісного ресурсу зробили В. Казібекова, О. Штепа, Я. Бугерко, О. Даценко, які аналізували механізми мобілізації ресурсів у складних життєвих ситуаціях і розглядали аспекти розвитку та використання особистісних ресурсів у різних сферах життєдіяльності.

У сучасній науковій парадигмі психологічні ресурси розглядаються як фундаментальний компонент структури особистості. Однак, у теоретичних і практичних дослідженнях не існує уніфікованого визначення цього поняття. Це зумовлено його багатовимірністю, контекстуальною варіативністю і взаємозамінністю тотожних дефініцій та застосуванням різних термінологічних підходів.

У першу чергу необхідно звернутись до сутності поняття психологічного ресурсу в науковій літературі. Е. Фромм у своїх роботах зазначає, психологічний ресурс є комбінацією трьох фундаментальних особистісних цінностей: надії, яка спрямовує на

майбутнє, сприяє визначенню перспектив саморозвитку і життєвому зростанню; раціональної віри – усвідомлення існування безлічі можливостей і необхідності вчасно ці можливості виявляти і використовувати; душевної сили (мужності) – здатність протистояти тим викликам, що ставлять під загрозу ці базові цінності [4].

У свою чергу, С. Хобфолл визначав психологічний ресурс як особистісні властивості й здібності, що є складними, індивідуально-психологічними структурами, які виконують функцію психічного забезпечення, детермінують більш успішне виконання діяльності та високий рівень особистісного благополуччя та допомагають адаптуватися до стресових ситуацій й долати їх [6].

Серед вітчизняних дослідників Я. Бугерко під ресурсами у психологічному аспекті розуміє властивості особистості, які допомагають ефективно вирішувати різні життєві проблеми [1].

О. Даценко у своїх роботах доповнює це визначення, інтерпретуючи психологічні ресурси як такі індивідуальні властивості й здібності, що дозволяють людині за рахунок концептуалізації умов, потреб та власних психічних можливостей підтримувати і розвивати власну активність, забезпечувати психологічне благополуччя [2].

Підсумовуючи вищезазначені формулювання, можемо сказати, що психологічний ресурс – це те, що допомагає особистості адаптуватися та справлятися зі стресом і труднощами, підтримувати психологічне благополуччя і сприяти особистісному зростанню.

В умовах війни психологічний ресурс відіграє ключову роль у підтримці адаптації особистості, забезпеченні психічної стійкості та здатності до подальшого функціонування. У нашому дослідженні вважаємо, що важливим аспектом цього феномену є відновлювальний потенціал – здатність внутрішніх ресурсів поповнюватися та зміцнюватися завдяки різним практикам і методикам.

Дослідження С. Хобфолла вказують, що втрата ресурсів є одним із основних факторів стресу, а їх відновлення сприяє зниженню рівня тривожності та посттравматичних проявів [5].

У ситуаціях екстремального стресу, таких як війна, можливість відновлення ресурсного стану особистості набуває критичного значення, оскільки забезпечує стійкість до негативних впливів, сприяє адаптації до нових умов та збереженню соціального функціонування.

Арттерапевтичні методики є одним із ефективних інструментів відновлення психологічного ресурсу, оскільки вони поєднують невербальне вираження емоцій, рефлексію та активізацію внутрішніх адаптивних механізмів. Дослідження свідчать, що творчі практики сприяють зниженню рівня стресу, покращенню емоційної регуляції та формуванню відчуття контролю над власним станом [7].

В умовах війни, коли вербалізація переживань може бути ускладнена через травматичний досвід, арттерапія надає альтернативний шлях до опрацювання емоцій та відновлення цілісності особистості. Крім того, створення художніх образів допомагає інтегрувати травматичний досвід, формуючи позитивні сенси та сприяючи психологічному відновленню. Зокрема, у колективній монографії «Арттерапія і війна: контексти і досвід практичної роботи» представлено результати роботи психологів, які використовували арттерапевтичні техніки для надання допомоги особам, що переживають події війни в Україні. Ці практики показали свою ефективність у супроводі

та підтримці постраждалих, допомагаючи їм впоратися з емоційними переживаннями та відновити психологічну рівновагу [3].

Використання арттерапевтичних технік у кризових умовах є обґрунтованим підходом до відновлення внутрішнього ресурсу та підтримки психічного благополуччя. Арттерапія допомагає працювати з важкими почуттями (тривога, страх, безсилля), трансформуючи їх у більш адаптивні форми. Це сприяє усвідомленню власних емоцій та вмінню керувати ними, що є ключовим елементом внутрішнього ресурсу. У кризових умовах, таких як війна, людина може втрачати відчуття контролю над життям, а мистецтво допомагає повернути відчуття «я є», «я можу», що зміцнює внутрішній ресурс та сприяє адаптації до нових умов. Таким чином, арттерапевтичні методики не просто сприяють відновленню ресурсу, а й розширюють внутрішній потенціал людини, допомагаючи їй знайти нові стратегії виживання, самопідтримки та трансформації власного досвіду.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бутерко Я.М., «Ресурсний підхід в сучасній психології», Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права. Випуск 3, 2023, 79-84.
2. Даценко О.А., «Психологічний ресурс особистості як наукова парадигма», Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського, Серія: психологія, 22-27.
3. За заг. ред. Н. Кальки, Г. Одинцової. [Колективна монографія], «Арттерапія і війна: контексти і досвід практичної роботи», Львів: ЛьвДУВС, 2023. 283 с.
4. Fromm E., Man for himself. New York : Holt Paperbacks, 1990. 272 p.
5. Hobfoll, S. E., Conservation of resources: A new attempt at conceptualizing stress. *American Psychologist*, 44, No. 3, 1989, 513-524.
6. Hobfoll S.E., The influence of culture, community, and the nest-self in the stress process: Advancing conservation of resources theory. *Applied Psychology: An International Review*. 2001. № 50. P. 337–421.
7. Malchiodi, C. A., *Handbook of Art Therapy* (2nd ed.), The gulfport press, New York, London, 2012. 461 с.

ТЕХНІЧНІ НАУКИ

*Пироженко М.Ю.
аспірант кафедри СТ*

Харківський національний університет радіоелектроніки

ОГЛЯД ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ АВТОМАТИЗОВАНИХ ПІДХОДІВ В ГАЛУЗІ МАШИННОГО НАВЧАННЯ

Автоматизовані підходи намагаються автоматизувати процес машинного навчання. Повна автоматизація є кінцевою метою всіх досліджень, проте, це є дуже складним завданням навіть з урахуванням сучасного технологічного прогресу. Розглянемо останні дослідження останніх років.

Auto-WEKA [1] є дослідженням, пов'язаним з автоматизацією процесу навчання. Автори сформулювали проблему у область дослідження під назвою "Комбінований вибір алгоритму та оптимізація гіперпараметрів". Вони запропонували концепцію оптимізації шляхом автоматичного вибору алгоритму з Java-паketу WEKA та його гіперпараметрів для заданого набору даних. Auto-WEKA використовує методи байєсівської оптимізації. Друга версія додала підтримку регресійних алгоритмів та багатопоточність.

Hyperopt-Sklearn [2] має схожість за функціоналом та базовою концепцією на Auto-WEKA, але більше зосереджений на іншій мові програмування. Hyperopt-Sklearn використовує python-пакет Scikit-learn. Hyperopt-Sklearn використовує алгоритми Scikit-learn для навчання та перевірки моделі на основі цільової функції та використовує бібліотеку оптимізації Hyperopt для оптимізації параметрів. Hyperopt-Sklearn дозволяє вирішити проблему Auto-WEKA в масштабованості.

Auto-Sklearn [3] вдосконалює існуючі концепції AutoML, такі як байєсівська оптимізація, використовуючи дані про продуктивність минулих спроб на подібних наборах даних та створюючи ансамблі алгоритмів без прив'язки до одного алгоритму як моделі (ансамбль моделей). Мета-навчання здійснюється шляхом збору даних про продуктивність та набір мета-функцій для великих наборів даних. Розуміння моделей та їх продуктивності призводить до ініціювання моделей з гіперпараметрами, які, ймовірно, підходять найкраще, що робить автоматизований процес більш ефективним та швидким. Цей метод використовується разом з байєсівською оптимізацією, щоб отримати найкращі результати від обох підходів. Нечисленні недоліки цієї системи полягали в тому, що вона не підтримувала регресійні алгоритми та погано працювала з великими наборами даних.

TR0T [4] представив новий підхід до області автоматичного розпізнавання мови за допомогою генетичного програмування. ТРОТ містить три основні завдання: попередньої обробки функцій, вибору функцій, класифікації під наглядом. Завдяки використанню структурованого підходу, ТРОТ виявився дуже гнучким, здатним масштабуватися та легко додавати або видаляти більше вузлів. Він також використовував попередні методи мета-навчання та ансамблі моделей, щоб зробити його ефективним рішенням.

Останні досягнення у розробці систем штучного інтелекту стали можливими завдяки зростанню обчислювальних потужностей. AutoML є гарною сферою для випробування передових технологій, що дозволяє заощаджувати ресурси на розробку систем. Проаналізувавши результати існуючих рішень, було визначено, що незважаючи на те, що існує багато підходів та систем AutoML не існує універсального рішення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Auto-WEKA / C. Thornton et al. KDD' 13: The 19th ACM SIGKDD International Conference on Knowledge Discovery and Data Mining, Chicago Illinois USA. New York, NY, USA, 2013.
2. Komer B., Bergstra J., Eliasmith C. Hyperopt-Sklearn. Automated Machine Learning. Cham, 2019. P. 97–111.
3. Auto-sklearn: Efficient and Robust Automated Machine Learning / M. Feurer et al. Automated Machine Learning. Cham, 2019. P. 113–134.
4. Radecic D. Machine Learning Automation with TPOT: Build, validate, and deploy fully automated machine learning models with Python. Packt Publishing, 2021. 270 p.

УДК 519.86

Федорка П.П.

PhD, доцент кафедри програмного забезпечення систем

Клименко М.В.

асистент кафедри програмного забезпечення систем

Повханіч В.І.

аспірант

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ РЕКОМЕНДАЦІЙНИХ СИСТЕМ І ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У РОЗВИТКУ «SMART РЕГІОНУ»

Сучасні міста та регіони прагнуть до цифрової трансформації, використовуючи інноваційні технології для підвищення якості життя громадян, оптимізації управлінських процесів та розвитку економіки [1-2]. Одним з ключових інструментів у цьому процесі є рекомендаційні системи (RS) та штучний інтелект (AI), які дозволяють персоналізувати послуги, покращувати логістику, аналізувати дані та прогнозувати майбутні потреби населення.

Однак, незважаючи на схожість у використанні даних та алгоритмів, рекомендаційні системи та загальні AI-рішення мають різні підходи до аналізу інформації та впровадження у «smart-регіонах». Рекомендаційні системи фокусуються на персоналізованих пропозиціях для користувачів, у той час як AI здатний комплексно обробляти великі масиви даних, оптимізувати процеси та ухвалювати самостійні рішення.

Дослідження присвячене порівняльному аналізу ефективності застосування цих технологій у розвитку «smart-регіону», визначенню їхніх сильних і слабких сторін, а також оцінці найбільш доцільного підходу для різних аспектів «smart» управління регіоном. Розумний регіон розглядається як екосистема і фокусується на забезпеченні соціальних благ, економічного зростання та створенні нових можливостей, ґрунтуючись на використанні інформаційних технологій, оскільки саме вони можуть забезпечити надійними рішеннями, які приносять користь громадянам [3].

Рекомендаційні системи використовуються для персоналізованого підбору контенту, послуг та товарів на основі аналізу даних користувачів. Вони широко застосовуються у сфері електронної комерції, медіа, транспортних послуг та міського планування [2]. До їхніх переваг можна віднести:

- персоналізація послуг – завдяки аналізу вподобань користувачів, RS можуть пропонувати найбільш релевантні рішення;
- зменшення навантаження на інфраструктуру – допомагають розподіляти ресурси ефективніше;
- підвищення ефективності споживання ресурсів – аналізують попит і регулюють постачання послуг.

Наведемо приклад в «розумних містах» енергетичні компанії використовують (RS) для регулювання споживання електроенергії відповідно до прогнозів попиту, або такі ж системи можуть використовуватись у громадському транспорті для прогнозування найкращих маршрутів відповідно до поведінки пасажирів (наприклад, Google Maps чи Waze) [4].

Але є і зворотна сторона цих систем, серед них варто вказати наступні:

- залежність від історичних даних – рекомендаційні системи базуються на минулих уподобаннях, що може створювати ефект "інформаційної бульбашки";
- можливі упередження – алгоритми можуть формувати нерівномірний розподіл ресурсів;
- обмеженість функціоналу – RS не ухвалюють автономних рішень, вони лише пропонують варіанти.

Прикладом цього можуть слугувати наступні факти: в системах управління трафіком рекомендаційні сервіси можуть запропонувати альтернативний маршрут, але не можуть змінити алгоритм роботи світлофорів у реальному часі; якщо рекомендаційна система аналізує лише дані багатших районів, то вона може неефективно розподіляти інфраструктурні проекти, ігноруючи менш розвинені райони.

Що до новітнього, на сьогодні, впровадження «штучного інтелекту» (AI), то він є гнучкішим інструментом, що може автономно приймати рішення, аналізувати великі масиви даних і вдосконалювати власні алгоритми без втручання людини.

Звідси випливають переконаливі переваги:

- автономність і адаптивність – AI може працювати в режимі реального часу, приймаючи рішення без людського втручання;
- глибока аналітика і прогнозування – AI аналізує величезні масиви даних і прогнозує майбутні тенденції;
- оптимізація процесів у реальному часі – може керувати складними системами без затримок.

На сьогодні вже є успішні приклади цих рішень у високорозвинених містах заходу та азійського регіонів. Можна виділити наступні застосування: аналіз кліматичних змін у регіоні дозволяє AI запропонувати найкращі заходи для боротьби із забрудненням повітря або дефіцитом води; у «smart-регіоні» AI може керувати інтелектуальним освітленням, автоматично регулюючи рівень освітлення вулиць залежно від погодних умов, трафіку та часу доби; інтелектуальні транспортні системи, які використовують AI, можуть автоматично змінювати фази світлофорів для зменшення заторів (як у Сингапурі).

Але в технології AI є теж ряд недоліків, серед них [5]:

- висока вартість впровадження – AI-системи потребують значних фінансових ресурсів для розробки та впровадження;
- проблеми з етикою та конфіденційністю – AI працює з персональними даними, що може викликати загрози порушення приватності;
- ризик помилок та неконтрольованих рішень – AI може помилятися через неправильне навчання або непередбачувані ситуації.

Мова йде про наступний практичний досвід: 1) повноцінна інтеграція AI у міські системи управління вимагає дорогих серверних рішень, фахівців з аналізу даних і постійної підтримки; 2) в «розумних містах» системи розпізнавання обличчя можуть сприяти безпеці, але водночас порушувати права громадян на приватність, якщо дані використовуються без

належного контролю: 3) автономний міський транспорт може приймати хибні рішення в непередбачуваних дорожніх ситуаціях, створюючи ризик аварій.

Висновки. Сучасні «smart-регіони» базуються на цифрових технологіях, що забезпечують ефективне управління міською інфраструктурою, покращення якості життя громадян і раціональне використання ресурсів. У цьому контексті рекомендаційні системи (RS) та штучний інтелект (AI) відіграють ключову роль, сприяючи розвитку регіонів завдяки аналізу великих обсягів даних, персоналізованим сервісам і автоматизованому прийняттю рішень.

RS ідеально підходять для персоналізованих сервісів, що допомагають користувачам швидко отримувати необхідну інформацію або послуги. Водночас AI є більш потужним інструментом, що дозволяє автоматизувати складні процеси, прогнозувати майбутні тенденції та приймати самостійні рішення в реальному часі.

Проте кожна з цих технологій має свої обмеження. Рекомендаційні системи залежать від минулих даних і можуть створювати «інформаційну бульбашку», тоді як AI потребує значних ресурсів та має ризики етичних проблем.

Ідеальним рішенням для розвитку «smart-регіону» є комплексний підхід: використання рекомендаційних систем для персоналізації та взаємодії з громадянами, а AI – для автоматизації управління та оптимізації міських процесів. Це дозволить підвищити ефективність функціонування регіону, зробити його більш технологічним та зручним для мешканців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Polishchuk V. Municipality Management and Model of Evaluation and Selection of the Expert Group Members for Smart City Transportation and Mobility including UAV/UAS / M. Kelemen, V. Polishchuk, I. Liakh, H. Némethová, J. Jevčák, L. Choma, M. Kelemen jr., D. Vuković // IEEE SpliTech 2020: 5th International Conference on Smart and Sustainable Technologies, (Split, 23-26 September 2020). – Croatia, 2020 – P. 1-6, doi: 10.23919/SpliTech49282.2020.9243705

2. Gavurova B.; Kelemen M.; Polishchuk V. Expert model of risk assessment for the selected components of smart city concept: From safe time to pandemics as COVID-19. Socio-Economic Planning Sciences, 2022, 101253. <https://doi.org/10.1016/j.seps.2022.101253>

3. Кут, В., Кунанець, Н., Федорка, П. Формування рекомендаційної системи для «розумного регіону» з метою обрання інформаційних технологій та їх реалізації при створенні застосунків. Вісник Національного технічного університету «ХПІ». Серія: Системний аналіз, управління та інформаційні технології, № 1 (9) 2023. DOI: 10.20998/2079-0023.2023.01.05

4. Шпак, О., Федорка, П., & Пригара, М. (2023). Розумні міста та Інтернет речей: вплив розробок у сфері ІТ на розвиток міст і покращення якості життя. Сучасний стан наукових досліджень та технологій в промисловості, (3 (25)), 114-128. DOI: <https://doi.org/10.30837/ITSSI.2023.25.114>

5. Андрощук, Г., Дорошенко, О., Работягова, Л., Тверезенко О. Штучний інтелект і інтелектуальна власність: проблеми регулювання. Науково-практичне видання; Національна академія правових наук України, Науково-дослідний інститут інтелектуальної власності. - Київ: Інтерсервіс, 2023. - 202, [1] с. - Авт. зазначено на с. 203.

Часник Дмитро Васильович
провідний науковий співробітник

Український науково-дослідний інститут
спеціальної техніки та судових експертиз
Служби безпеки України
м. Київ, Україна

ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМ НЕЙТРАЛІЗАЦІЇ СТАТИЧНИХ ЗАРЯДІВ НА ДІЕЛЕКТРИКАХ ПРИ ВИГОТОВЛЕННІ ВИРОБІВ ЕЛЕКТРОННОЇ ТЕХНІКИ

Як відомо, для діелектриків - матеріалів, що мають опір понад 100 ГОм, заземлення через провідник не призводить до стікання статичного заряду на «землю». Тому єдиним способом нейтралізації заряду є іонізація повітря. Далі розглянемо основи влаштування та застосування іонізаторів у системі комплексного ESD-захисту.

Уникнути присутності «незаземлюваних» об'єктів і діелектриків на робочому місці практично неможливо. Такі предмети, як корпуси приладів, органи управління, шнури живлення, пластмасові деталі, ізоляційні матеріали, можуть становити реальну небезпеку для електронних компонентів, чутливих до електростатики. У такому разі заземлення марне, і доводиться шукати інші шляхи захисту від накопичення електростатичного заряду на поверхні діелектриків, які не проводять електричний струм, оскільки в них, на відміну від провідників, немає вільних зарядів, здатних переміщатися під дією електричного поля. Поверхневий опір таких матеріалів перевищує 100 Гом, а тому їхнє контактне заземлення через провідник не забезпечує стікання заряду до «землі».

Міжнародні стандарти з антистатички, зокрема загальноєвропейський IEC61340-5 Electrostatics. Part 5 "Specification for the Protection of Electronic Devices from Electrostatic Phenomena", рекомендують якомога менше використовувати діелектрики в ESD-захисній зоні, а в разі вимушеної їхньої присутності нейтралізовувати заряд іонізацією повітря. Крім того, у стандартах підкреслюється, що іонізація повітря часом необхідна навіть для провідних поверхонь об'єктів, якщо з якихось причин їх не вдається заземлити (наприклад, у русі).

Ефективна нейтралізація заряду на діелектрику забезпечується збільшенням провідності навколишнього повітря. Наприклад, повітряна кулька, що прилипла до стіни під дією статичної електрики, через якийсь час неминуче падає після стікання заряду статичної електрики завдяки повітрю, що є провідником. При цьому чим меншу провідність має повітря, тим повільніше нейтралізується заряд і довше висить повітряна кулька.

Під час роботи з чутливими електронними компонентами, де достатньо миті для пошкодження їх розрядом статичної електрики, існує два шляхи вирішення проблеми: підвищення вологості повітря та його іонізація. Перший спосіб простіший, проте нерідко призводить до вторинних проблем, як-от дискомфорт персоналу, корозія металів і погіршення паяння. Оптимальна відносна вологість повітря в зоні ESD-захисту зазвичай не перевищує 55%, хоча це багато в чому залежить від специфіки виробництва. У будь-

якому разі вологість повітря на робочому місці має бути строго контрольованим параметром, моніторинг якого здійснюється безперервно або дискретно з високою періодичністю за допомогою спеціальних приладів.

Проте підтримання оптимального рівня вологості є лише сприятливим фоном, тоді як найбільш дієвим способом нейтралізації заряду на діелектриках стає саме іонізація повітря. Сучасні іонізатори, оснащені вбудованим вентилятором, здатні генерувати потужний потік позитивно і негативно заряджених іонів. Іони, своєю чергою притягуючись до молекул протилежної полярності, нейтралізують статичний заряд на об'єктах робочої зони. Нині в промисловості найширше використовують коронні (голчасті) іонізатори трьох різновидів: змінного струму (AC ionizers), постійного струму безперервної дії (Steadystate DC ionizers) і постійного струму імпульсної дії (Pulsed DC ionizers).

Найбільш типові для електроніки, як компонент ESD-захисту, іонізатори змінного струму (AC ionizers). Їхні емітери по черзі генерують позитивні і негативні іони з частотою живильної мережі 50 Гц, так що навколо них створюється концентрована «іонна хмара». Об'єкт, що несе статичний заряд, перебуваючи або просуваючись поблизу іонної хмари, привертає іони протилежної полярності, наслідком чого стає нейтралізація заряду на об'єкті. За відсутності статично зарядженого об'єкта різнополярні іони рекомбінуються між собою або стікають на «землю». Як правило, іонізатори змінного струму оснащені вбудованим вентилятором, що дає змогу спрямовувати іонну хмару на об'єкти робочої зони і регулювати інтенсивність обдування. Перевага таких іонізаторів полягає в збалансованій генерації іонів і можливості розміщення іонізатора в безпосередній близькості від об'єктів, що потребують нейтралізації заряду. Крім того, іонізатори змінного струму - це найдешевші пристрої.

Настільний іонізатор ефективний і мобільний: його зручно переміщати як у межах робочого місця, так і з одного столу на інший. Важливі чинники при виборі настільного іонізатора - його розміри та продуктивність. Великогабаритний прилад зайняв би занадто багато місця на робочому столі радіомонтажника, тому особливо популярні компактні іонізатори. Прилад АЕ-100 компанії ArmeKa Engineering [1] - це ефективний настільний іонізатор для застосування на робочому місці, що має можливість регулювати потужність потоку іонізованого повітря. Підвісний іонізатор розв'язує проблему перешкод, що нерідко виникає при використанні настільного іонізатора. Підвісний іонізатор розміщують на висоті 45-60 см над площиною робочого столу.

Іонізатор АЕ-112 компанії ArmeKa Engineering [2] встановлюють над робочим місцем, він має регульований потік повітря і широку область іонізації. Прилад оснащений сигнальною лампочкою контролю іонного балансу. Прицільний іонізатор-розпилювач використовується, коли вплив необхідний на дуже невеликій ділянці. Такий іонізатор являє собою компактний ручний пристрій (іноді з педаллю), що працює з подачею стисненого повітря від зовнішнього компресора. Разом з нейтралізацією заряду на об'єкті повітряним потоком можна видаляти і дрібні частинки, залучені до об'єкта статичним потенціалом.

Прилад АЕ-210FC (AirGun) [3] компанії ArmeKa Engineering - легкий і рухливий іонізатор у вигляді пневматичного пістолета, призначений для використання на робочому місці. До його переваг слід віднести цінову доступність, ефективність і простоту в експлуатації. Прилад готовий до використання відразу після заповнення його стисненим повітрям і підключення до мережі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Armeka Engineering ESD Products Ionizers AE-100: URL: <http://www.armekaengineering.com/esd/products/ionizers/AE-100/> (дата звернення: 03.03.2025);
2. Armeka Engineering ESD Products Ionizers AE-112: URL: <http://www.armekaengineering.com/esd/products/ionizers/AE-112/> (дата звернення: 03.03.2025);
3. Armeka Engineering ESD Products Ionizers AE-210FC: URL: <http://www.armekaengineering.com/esd/products/ionizers/AE-210FC/> (дата звернення: 03.03.2025).

ФАРМАЦЕВТИЧНІ НАУКИ

Борисенко Наталія Миколаївна

PhD, доцент кафедри фармацевтичних дисциплін

Черкаської медичної академії

м. Черкаси, Україна

Бушуєва Інна Володимирівна

д-р фарм. н., професор,

завідувач кафедри управління і

економіки фармації та фармацевтичної технології

Запорізький державний

медико-фармацевтичний університету,

м. Запоріжжя, Україна

ВИКОРИСТАННЯ МОДЕЛІ БАССА ПРИ ПРОГНОЗУВАННІ ПОПИТУ НА НОВІ ЛІКАРСЬКІ ЗАСОБИ ДЛЯ ЛІКУВАННЯ ЕПІЛЕПТИЧНИХ СУДОМ

Модель Басса використовується для прогнозування попиту на нові продукти, зокрема й на лікарські засоби (ЛЗ). Вона базується на припущенні, що попит формується двома групами споживачів: інноваторами (перші приймають новий ЛЗ) та імітаторами (приймають після прийняття його імітаторами, або коли ЛЗ стає традиційним).

Формула моделі Басса:

$$N(t) = m * [p + (q/m) * N(t-1)] * [m - N(t-1)],$$
 де

- $N(t)$ - кількість споживачів, які придбали продукт у період t .
- m - потенційна кількість споживачів.
- p - коефіцієнт інновацій.
- q - коефіцієнт імітації.

При прогнозуванні попиту на новий протиепілептичний засіб, потрібно визначити параметри моделі, а саме: m (потенційна кількість споживачів): 100 000 (кількість людей з епілепсією в регіоні).

- p (коефіцієнт інновацій): 0,01 (1% інноваторів).
- q (коефіцієнт імітації): 0,3 (30% імітаторів).

Розрахунок попиту проводяться за певними періодами:

Перший період ($t=1$): $N(1) = 100000 * [0.01 + (0.3/100000) * 0] * [100000 - 0] = 1000$.

Другий період ($t=2$): $N(2) = 100000 * [0.01 + (0.3/100000) * 1000] * [100000 - 1000] = 39700$.

Для більшої візуалізації на основі розрахунків можна побудувати графік, який покаже динаміку попиту на досліджуваний новий протиепілептичний засіб.

При цьому важливо врахувати той аспект, що точність прогнозу залежить від правильності визначення параметрів моделі, а саме потенційної кількості споживачів. Крім того, модель Басса краще працює для тих товарів, які мають чітко виражені

інноваційні характеристики. Для ЛЗ важливо враховувати такі фактори, як: регуляторні обмеження, клінічні дослідження та рівень конкуренції в сегменті. Використання статистичних методів для визначення параметрів моделі (дозволять отримати об'єктивні та достовірні значення параметрів моделі (p , q , m); зменшать вплив суб'єктивних оцінок та підвищать точність прогнозу; дозволять виявити закономірності у даних про продажі, захворюваність та інші фактори, що впливають на попит; дозволять краще зрозуміти ринок (нішу, сегмент) та прогнозувати його зміни; дозволять оцінити ризики, пов'язані з прогнозом, та визначити ймовірність різних сценаріїв); проведення аналізу чутливості для оцінки впливу різних факторів на прогноз (дозволять зосередити увагу на ключових факторах та розробити стратегії управління ризиками; дозволить оцінити невизначеність, пов'язану з прогнозом, та визначити діапазон можливих значень попиту; дозволить приймати більш обґрунтовані рішення; дозволить розробити різні сценарії розвитку ринку та оцінити їхній вплив на попит та підготуватися до різних варіантів розвитку подій); регулярне оновлення прогнозу з урахуванням нових даних значно підвищить точність розрахунку попиту на протипілептичні засоби (дозволять враховувати нові дані та зміни на ринку; забезпечить актуальність прогнозу та його відповідність реальній ситуації; дозволить коригувати модель та враховувати усі фактори; дозволить використовувати нові дані для покращення точності) значно підвищить точність розрахунку попиту на протипілептичні засоби.

Припустимо, ми хочемо оцінити вплив коефіцієнта інновацій (p) на прогноз попиту.

1. Визначаємо діапазон змін p : 0,005 - 0,015.
2. Розрахуємо прогноз попиту для $p = 0,005$, $p = 0,01$ та $p = 0,015$, залишаючи інші фактори незмінними. Застосовуємо програмне забезпечення для статистичного аналізу (R, Python). Отримуємо код Python, який демонструє, як побудувати графік для аналізу чутливості прогнозу попиту на протипілептичні засоби з використанням моделі Басса:

```
Python
import matplotlib.pyplot as plt

def bass_model(m, p, q, periods):
    """Розраховує прогноз попиту за моделлю Басса."""
    n = [0]
    for t in range(1, periods + 1):
        n_t = m * (p + (q / m) * n[t - 1]) * (m - n[t - 1])
        n.append(n_t)
    return n

def sensitivity_analysis(m, p_values, q, periods):
    """Проводить аналіз чутливості для коефіцієнта р."""
    results = {}
    for p in p_values:
        results[p] = bass_model(m, p, q, periods)
    return results

# Параметри моделі
m = 100000 # Потенційна кількість споживачів
q = 0.3 # Коефіцієнт імітації
periods = 10 # Кількість періодів

# Значення коефіцієнта р для аналізу чутливості
```

```
p_values = [0.005, 0.01, 0.015]
# Проведення аналізу чутливості
results = sensitivity_analysis(m, p_values, q, periods)

# Побудова графіка
plt.figure(figsize=(10, 6))
for p, demand in results.items():
    plt.plot(range(periods + 1), demand, label=f'p = {p}')

plt.xlabel('Період')
plt.ylabel('Попит')
plt.title('Аналіз чутливості моделі Басса (коефіцієнт p)')
plt.legend()
plt.grid(True)
plt.show()
```

Пояснення коду:

1. **Функція *bass_model*:**
○ Розраховує прогноз попиту за моделлю Басса для заданих параметрів (m , p , q) та кількості періодів.

2. **Функція *sensitivity analysis*:**

- Проводить аналіз чутливості для коефіцієнта p .
- Розраховує прогнози попиту для різних значень p .
- Повертає словник, де ключі – значення p , а значення – списки прогнозів попиту.

3. **Параметри моделі:**

- Задаємо значення параметрів m , q та кількість періодів.

4. **Значення коефіцієнта p :**

- Визначаємо список значень p для аналізу чутливості.

5. **Проведення аналізу чутливості:**

- Викликаємо функцію *sensitivity_analysis* для проведення аналізу.

6. **Побудова графіка:**

- Використовуємо бібліотеку *matplotlib* для побудови графіка.
- Кожен графік відповідає одному значенню p .
- Додаємо підписи до осей, заголовок та легенду.

Відображаємо графік:

Python

```
import matplotlib.pyplot as plt
```

```
# Дані для графіків (приклад)
```

```
x = [1, 2, 3, 4, 5] # Вісь X (наприклад, періоди часу)
```

```
y1 = [10, 15, 20, 25, 30] # Вісь Y (дані для графіка 1)
```

```
y2 = [5, 12, 18, 22, 28] # Вісь Y (дані для графіка 2)
```

```
y3 = [2, 8, 15, 20, 25] # Вісь Y (дані для графіка 3)
```

```
# Побудова графіка
```

```
plt.figure(figsize=(10, 6)) # Розмір графіка
```

```
# Побудова графіків для різних значень p
```

```
plt.plot(x, y1, label='p = 0.01')
```

```
plt.plot(x, y2, label='p = 0.02')
plt.plot(x, y3, label='p = 0.03')

# Додавання підписів до осей та заголовка
plt.xlabel('Час')
plt.ylabel('Попит')
plt.title('Графік попиту за різних значень p')
# Додавання легенди
plt.legend()

# Відображення графіка
plt.grid(True) # Додавання сітки
plt.show()
```

Пояснення коду:

- Імпорт бібліотеки *matplotlib.pyplot*:**
 - `import matplotlib.pyplot as plt` імпортує необхідну бібліотеку для побудови графіків.
- Дані для графіків:**
 - `x` – список значень для осі X (наприклад, періоди часу).
 - `y1, y2, y3` – списки значень для осі Y (дані для графіків з різними значеннями p).
- Побудова графіка:**
 - `plt.figure(figsize=(10, 6))` – створює фігуру графіка з заданим розміром.
 - `plt.plot(x, y1, label='p = 0.01')` – будує графік для першого значення p . *label* використовується для легенди.
 - Аналогічно будуються графіки для інших значень p .
- Додавання підписів:**
 - `plt.xlabel('Час')` – додає підпис до осі X .
 - `plt.ylabel('Попит')` – додає підпис до осі Y .
 - `plt.title('Графік попиту за різних значень p')` – додає заголовок до графіка.
- Додавання легенди:**
 - `plt.legend()` – додає легенду до графіка.
- Відображення графіка:**
 - `plt.grid(True)` – додає сітку на графік.
 - `plt.show()` – відображає графік.

Як запустити код:

- Встановити бібліотеку *matplotlib*: `pip install matplotlib`
- Скопіювати код у файл *Python* (наприклад, *bass_analysis.ua*).
- Запустити код: `python bass_analysis.py`

Цей код показує, як зміни коефіцієнта інновацій (p) впливають на прогноз попиту. Аналогічно проводимо аналіз чутливості для інших факторів (q, m).

Використання статистичних методів, аналізу чутливості та регулярного оновлення прогнозу є ключовими для підвищення точності розрахунку попиту на протипілептичні засоби. Їх застосування дозволяють фармацевтичним компаніям та аптечним мережам не тільки оптимізувати виробництво та розробляти ефективні маркетингові стратегії, а й знижувати ризики, пов'язані з некоректним прогнозом, що дозволить державним органам краще планувати забезпечення населення необхідними лікарськими засобами.

Отже, комплексне використання статистичних методів, аналізу чутливості та регулярного оновлення прогнозу є необхідним для точного та надійного розрахунку попиту на протипілептичні засоби.

ФІЗИКО-МАТЕМАТИЧНІ НАУКИ

Лемешева Наталя Володимирівна
кандидат фізико-математичних наук,
доцент кафедри вищої математики

Черновол Наталія Миколаївна
старший викладач кафедри вищої математики

Харківський національний університет
Повітряних Сил імені Івана Кожедуба

УЗАГАЛЬНЕННЯ МАТЕМАТИЧНОЇ МОДЕЛІ БОЙОВИХ ДІЙ НА ПЛОЩІ

У практиці бойових дій часто трапляються випадки, коли стрільба (бомбометання) проводиться не по окремим об'єктам, а по сукупностях або скупченнях різних об'єктів, розташованих на якійсь площі. При цьому часто ні точна кількість об'єктів, ні їх взаємне розташування на площі заздалегідь невідомі, а якщо і відомі, то не враховуються при стрільбі. Тобто вогневий вплив здійснюється не по окремих конкретних об'єктах, а по всій площі як єдиному цілому.

В роботі розглядається узагальнення площадної інтерпретації моделі конфліктної ситуації [1, 2], а саме, площадна модель бою з відносним збільшенням площ сторін по відношенню до початкових площ за одиницю часу. В якості міри оцінки ефективності в описаній моделі обрано площу ураження при вогневому впливі.

Бойові дії проводяться при наступних умовах:

- в конфлікті беруть участь два угруповання, кожне з яких має певну кількість однорідних бойових одиниць, але при цьому бойові одиниці сторін різнорідні;
- відомі: площі плацдармів кожної сторони; скорострільності засобів сторін; ймовірності досягнення цілі при кожному пострілі для бойової одиниці кожної сторони; площі руйнувань, достатні для ураження засобів, що на них знаходяться, зроблені однією бойовою одиницею сторін; площі плацдармів сторін, на які розширюються початкові площі в одиницю часу.

Побудовано математичну модель задачі з урахуванням вищезгаданих умов, що описується системою двох диференціальних рівнянь, які відображають зміну відносних площ частини плацдармів, які збереглися на момент часу t . Для випадків одностороннього розширення площі, тобто коли тільки одна сторона розширює свою площу, а інша ні, вписано розв'язки поставленої задачі в явному вигляді, наведено приклади з різними значеннями параметрів задачі і зроблені висновки щодо переваги або перемоги тієї чи іншої сторони.

У випадку одночасного розширення площ плацдармів обома сторонами конфлікту, коли долі розширення площі за одиницю часу у двох сторін різні, розв'язок задачі побудований класичним чисельним методом Рунге-Кутти 4-го порядку.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кононов В.Б., Кушнерук Ю.І., Євстрат Д.І. (2001) Площадна інтерпретація моделі конфліктної ситуації. Системи обробки інформації. №5(15). С. 39–41.
2. Кононов В.Б. (2001) Аналіз площадної інтерпретації моделі конфліктної ситуації. Системи обробки інформації. №6(16). С. 157–160.

ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ

Воскобойник Валентина Іванівна,
кандидатка філологічних наук, доцентка,
завідувачка кафедри романо-германської філології
Полтавського національного педагогічного
університету імені В. Г. Короленка.

Шпак Максим Володимирович,
кандидат юридичних наук, адвокат,
асистент кафедри цивільної юстиції та адвокатури
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
студент групи ГФ-51 I курсу магістратури
заочної форми навчання зі спеціальності 035
Філологія за спеціалізацією 035.041
Германські мови та літератури (переклад включно),
перша - англійська
Полтавського національного педагогічного
університету імені В. Г. Короленка.

РОЛЬ ТРАНСЛІТЕРАЦІЇ В ЮРИДИЧНІЙ МОВІ

Транслітерація відіграє велику роль у міжнародному спілкуванні, зокрема і з юридичних питань. Юридична англійська мова не може повноцінно бути залученою до міжнародних форм співпраці без врахування всіх формальностей. Це стосується, зокрема, письмового узгодження інформації в юридичних документах без належного застосування транслітерації при врахуванні різних алфавітів. У першу чергу, тут слід згадати, що український та англійський алфавіти є різними, оскільки ці мови відносяться до різних мовних груп. Через це існує різниця у відповідниках при перекладі з однієї мови на іншу. Одним із прикладів є позначення української літери «ш» в англійській мові двома літерами – «sh». Є й інші приклади.

Транслітерація в юридичній мові відіграє дуже важливу роль, оскільки забезпечує точність і однозначність при передачі власних та географічних назв, термінів і документів між різними мовами.

По-перше, юридична точність і унікальність ідентифікації необхідна при перекладі правових документів, таких як договори, судові рішення, паспорти, довіреності, де імена, прізвища, назви компаній чи географічних об'єктів повинні бути написані чітко й без варіацій. Неправильна транслітерація може призвести до плутанини або навіть до юридичних помилок, що ставить під сумнів автентичність документів.

По-друге, у міжнародному праві транслітерація забезпечує коректне відтворення українських правових норм і даних іноземними мовами, що важливо для укладання міжнародних контрактів, подання документів в іноземні суди або установи.

По-третє, транслітерація важлива для захисту правових інтересів громадян і організацій, оскільки якщо транслітерація прізвища або назви компанії зроблена неправильно, це може ускладнити захист їхніх прав.

По-четверте, транслітерація забезпечує правову спадкоємність та історичну точність, впливаючи на збереження прав власності, спадщини, а також культурної ідентичності. У юридичній практиці часто потрібно перевіряти інформацію через міжнародні реєстри, бази даних чи фінансові системи. Коректна транслітерація спрощує такі пошуки й запобігає помилкам.

Питання документального закріплення транслітерації українського алфавіту латиницею відображено в Постанові Кабінету Міністрів України від 27 січня 2010 року № 55 [2]. Ця система використовується для передачі українських імен, прізвищ та географічних назв латинськими літерами в офіційних документах. Відповідно до затвердженої таблиці кожна буква українського алфавіту має відповідний латинський еквівалент. Дотримання цих норм у правових документах є обов'язковим.

Можна швидко здійснити транслітерацію з української мови, використовуючи онлайн ресурси [3]. Це легко, зручно та швидко здійснюється з майже будь-якого гаджета при наявності стабільного інтернет-зв'язку.

Для перевірки правильності транслітерації імен та прізвищ можна скористатися онлайн-сервісом, наданим Державною міграційною службою України [1].

Таким чином, транслітерація – це не просто технічний процес, а важливий інструмент, що забезпечує юридичну точність, захист прав та міжнародну комунікацію.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Перевірка написання прізвища та імені латинськими літерами. URL: <https://dmsu.gov.ua/services/transliteration.html> (Дата звернення: 06.03.2025).
2. Про впорядкування транслітерації українського алфавіту латиницею. Постанова Кабінету Міністрів України від 27.01.2010 № 55. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-2010-%D0%BF#Text> (Дата звернення: 02.03.2025).
3. Транслітерація. URL: <http://ukrlit.org/transliterations> (Дата звернення: 02.03.2025).

*Гладишева Олена Василівна
спеціаліст другої категорії, викладач*

Володимир-Волинський фаховий коледж

РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ЯК РЕЗУЛЬТАТ ЗАСТОСУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Вступ. Заняття літератури є важливою ланкою розвитку розумової діяльності, формування творчої особистості здобувачів освіти, їх умінь і навичок розв'язувати самостійно проблематичні завдання, конкретизувати зв'язки між окремими предметами і явищами, які стимулюють пізнавальні інтереси, допитливість, дослідницьку активність, бажання знаходити оригінальні рішення.

Успішне виконання цих складних завдань, поставлених при вивченні художніх творів можливе лише тоді, коли викладач постійно використовує у своїй роботі різні форми і методи, що сприяють розвитку відтворюючої та творчої уяви, емоційного сприймання твору і самостійної розумової діяльності, сам досконало володіє знаннями емоційно-естетичної природи слова, розвиває у здобувачів освіти художнє мислення, необхідність творчої праці, культури усного і писемного мовлення. Застосування інноваційних методів, прийомів і способів розвитку творчих здібностей школярів з метою підвищення ефективності уроків зарубіжної літератури.

Мета статті полягає в розкритті проблеми розвитку творчих здібностей учасників освітнього процесу в сучасній методиці вивчення літератури.

Для написання статті використовувались такі наукові методи:

- теоретичні методи (аналіз, синтез);
- емпіричні методи дослідження.

Проблеми розвитку творчих здібностей здобувачів освіти у сучасній методиці вивчення літератури шляхом використання ІКТ.

В умовах реформи загальноосвітньої і професійної школи, як ніколи раніше, підвищилися вимоги до проведення навчальних занять - основної форми виховання і навчання учасників освітнього процесу.

Змістова наповненість та ідейно-виховна спрямованість кожної навчальної години набувають особливого значення, коли йдеться про сучасне заняття літератури, про виховання у здобувачів освіти активної життєвої позиції, їхньої готовності до самостійного трудового життя.

Яким же насправді має бути сучасне заняття? Як підвищити його ефективність? Що в ньому сьогодні найвизначальніше? Ці та інші питання хвилюють сьогодні багатьох викладачів літератури.

Удосконалення занять з літератури - завжди актуальна проблема. Чим краще організоване і проведене заняття, тим ширшою і глибшою буде літературна освіта учасників освітнього процесу. Тепер, коли втілюються в життя «Основні напрями реформи загальноосвітньої і професійної школи», перед словесниками закономірно

знову й знову постають питання: «як поліпшити викладання літератури? Як уникнути типових недоліків, що трапляються на заняттях?»[8].

Усі здобувачі освіти вивчають літературу за одними підручниками і програмами. Але в кожного з них різний рівень знань з цього предмета, різні вміння, навички, естетичні уявлення, ступінь сформованості естетичного ідеалу.

Який же зміст вкладається у поняття сучасного заняття літератури? “Сучасний” не означає найкращий з усіх можливих варіантів. Кожна епоха ставить свої вимоги до заняття словесника. І не тільки тому, що вивчення літератури завжди повинне відповідати вимогам часу. Рівень викладання літератури залежить і від багатьох інших причин, зокрема:

- 1) від її місця в загальній системі предметів;
- 2) характеру розвитку методичної науки, педагогіки, дидактики, психології, літературознавства тощо;
- 3) підготовки викладача.

Щоб удосконалити сучасне заняття літератури, треба розумно враховувати суб'єктивні та об'єктивні фактори, від яких залежать навчання, виховання й розвиток учасників освітнього процесу. Проблема підвищення ефективності заняття вимагає всебічного, діалектичного підходу. Це пояснюється тим, що навчальне заняття-це складна, цілісна, динамічна система взаємообумовлених компонентів, серед яких важливе місце належить змісту, дидактичній і методичній структурі. Кожен з цих компонентів має свої резерви, реалізація яких підвищить ефективність усієї системи. Найголовніші напрями вдосконалення заняття.

1. Будувати навчальний процес з урахуванням його глибинних закономірностей. Постійно активізувати учасників освітнього процесу, розвивати їх самостійність та ініціативу, урізноманітнювати методи і прийоми роботи.

Для того, щоб сформувати багату духовну особистість, яка була б на рівні сучасності, треба внутрішньо перебудувати навчання, раціонально використати нові резерви педагогічного впливу, методи та прийоми роботи.

Перебудова в освітній програмі вимагає всебічної активізації розумової діяльності здобувачів освіти, максимального включення їх у різноманітні види роботи. Самостійність, як і самоствердження і самовиявлення учасників освітнього процесу, розвиток їх творчих здібностей, пізнавальних потреб, не можливі поза функціонуванням їхніх думок, почуттів, мотиваційної і вольової сфери. «Як мускули стають безсилими, кволими без праці і вправ, так і розум не формується без розумового напруження, без думки, без самостійних пошуків», - писав В.О. Сухомлинський. Тільки в праці здобувачі освіти можуть відчувати радість пізнання[8].

Навчання за своєю природою - процес творчий. А будь-яка творча діяльність вимагає постійного напруження духовних сил. Там, де учасникам освітнього процесу лише нав'язуються готові істини, де панують пасивність і бездумна споглядальність, орієнтація на зубріння, де не виховується самостійність і творча активність, - не може бути справжнього навчання і розвитку дітей. Подібне навчання здатне лише притупити їх розумові здібності. Відомо, як згубно впливало воно на дітей у старій школі. Засилия в ній авторитарних методів викладання пояснюється не лише тим, що в педагогічній науці були недостатньо розроблені методи навчання, а й безпосереднім впливом різноманітних

теорій, в яких недооцінювалася роль здобувача освіти в навчальному процесі, надто спрощувалася система набуття учасниками освітнього процесу знань.

У сучасному навчанні авторитарні методи викладання дедалі більше поступаються пошуковим, творчим. На протигагу старій дидактиці, яка «побудована на відтворенні готових знань, народжується нова дидактика творчої активності» (М. Скаткін)[8].

Важливою умовою підвищення якості занять літератури є урізноманітнення методів і прийомів навчання, видів роботи, які виконують здобувачі освіти. Всяка одноманітність зрештою породжує у молоді відчуття перевантаження. Воно виникає не стільки від великої кількості завдань, їх складності, скільки від одноманітності, сірості і буденності занять літератури.

Проте урізноманітнення заняття - не самоціль. Кожен метод, прийом, форма роботи повинні бути педагогічно виправданими. Ефективність методів, форм і прийомів, їх педагогічна доцільність визначаються лише в загальній системі різноманітних засобів педагогічного впливу на особистість. «Залежно від обставин, часу, особливостей особи і колективу, від таланту і підготовки виконавців, від найближчої мети, від щойно вичерпаної кон'юктури, діапазон застосування того чи іншого засобу може збільшуватися до ступеня повної спільності або зменшуватися до положення повного заперечення. Немає більш діалектичної науки, ніж педагогіка» (А.С. Макаренко). Не існує універсальних методів навчання і універсальних форм роботи. Але є свої улюблені прийоми, знайдені в процесі праці. «Викладання є мистецтво, а не ремесло-в цьому суть учительської справи. Випробувати десять методів і вибрати свій, переглянути десять підручників і не дотримуватися жодного беззастережно-ось єдино можливий шлях живого викладання. Завжди бути в пошуках, вимагати, удосконалюватися-це єдино можливий курс учительської праці» (М. Рибникова)[1].

Оптимальний вибір методів, прийомів і засобів навчання зумовлюється змістом заняття, характером і специфікою матеріалу, який вивчають здобувачі освіти, їхніми пізнавальними інтересами і можливостями, рівнем інтелектуального розвитку. Включення учасників освітнього процесу в інтенсивну розумову і творчу діяльність-необхідна умова повноцінного заняття літератури. Проте інтенсифікація навчальної діяльності повинна бути посиленою. Як надмірна фізична праця перевтомлює людину, так і розумове перенапруження виснажує творчі сили, породжує певну протидію. З огляду на це, на занятті іноді треба практикувати й такі види роботи, які знімають постійну розумову напруженість здобувачів освіти, вносять у процес навчання інтелектуальну розрядку.

2. Виховувати здобувачів освіти стійкий інтерес до літератури, постійно збуджувати позитивне емоційне ставлення до навчання, стимулювати інтелектуальні та естетичні потреби учасників освітнього процесу.

Щоб удосконалити навчальний процес, треба забезпечити сприятливий ґрунт для успішного навчання. Заняття не повинен бути тягарем ні для учасника освітнього процесу, ні для викладача. Здобувач освіти і викладач - це дві взаємозв'язані сили, які мають діяти злагоджено, в одному напрямі. Як би добре не був організований урок, яка б значна за змістом науково-художня інформація не подавалася, але якщо в дітей не виворився стійкий інтерес до предмета, викладач не досягне запланованої мети.

Інтерес до навчального предмета - це стійке психологічне утворення, що має складну структуру, яка включає в себе емоційні, інтелектуальні, вольові компоненти. Відомий психолог С.Л. Рубінштейн характеризує інтерес як стійке «зосередження на певному предметі думок, помислів особи, що викликає прагнення ближче ознайомитися з предметом, глибше в нього проникнути, не випускаючи його з поля зору. Під помислом ми при цьому розуміємо складне і водночас таке утворення, яке не розкладається, спрямовану думку, думку-турботу, думку-залучення, що містить у собі специфічну емоційну спрямованість»[5].

Інтерес є своєрідним виявом пізнавальних потреб людини, внутрішнім стимулятором її діяльності. У працях С.Л.Рубінштейна, І. Щукіної, Л.І.Божович, М.Ф.Беляєва та інших відомих учених, які досліджували навчальний інтерес, його роль і структуру, переконливо доводиться, що навчальні інтереси позитивно впливають на всі психологічні процеси, полегшують сприймання навчальної інформації. Завдяки інтересу активізується увага, пам'ять, мислення учасника освітнього процесу. Якщо здобувачі освіти, наприклад, люблять літературу, вони на заняття легко включаються в різноманітні види навчальної діяльності, активно працюють, менше стомлюються в процесі навчання, виявляють допитливість, охоче виконують домашні завдання, з насолодою читають художні твори[7].

Які ж основні фактори сприяють формуванню в учасників освітнього процесу на заняттях інтересу до літератури? Зацікавлення можна викликати насамперед змістом навчальної інформації. Навчальна інформація найчастіше стає об'єктом інтересу здобувачів освіти, коли вона містить елементи новизни. «Щоб здобути нашу увагу, предмет має являти собою для нас новину, але новину цікаву, тобто, таку новину, яка або доповнювала б, або підтверджувала, або спростовувала чи розбивала те, що є в нашій душі, тобто, одним словом, таку новину, яка що-небудь змінювала б у слідах, які в нас уже вкоренилися» (К.Ушинський)[8].

Не слід думати, що стимулювання навчальних інтересів відбувається лише за рахунок певних прийомів навчання. Цікавість стимулюється всім змістом заняття, всією системою методів його проведення.

Література-мистецтво слова, і це вимагає особливого підходу до її вивчення, своєрідного емоційного та інтелектуального фону[8].

В розкритті проблеми використання ІКТ для розвитку творчих здібностей учасників освітнього процесу та підвищення ефективності занять літератури в сучасній методиці вивчення літератури належить удосконалення та розвиток методичної науки, педагогіки, психології, літературознавства.

Створення нових методик викладання літератури, психології, педагогіки, в яких розглядаються проблеми розвитку учасників освітнього процесу, сприяє підвищенню теоретичного і методичного рівня заняття літератури, вдосконаленню його змісту та структурної організації.

Чимало залежить від роботи викладача на занятті. Виховувати в учасників освітнього процесу стійкий інтерес до літератури, постійно збуджувати позитивне, емоційне ставлення до навчання, стимулювати інтелектуальні та естетичні потреби здобувача освіти - головний обов'язок викладача.

Рівень заняття залежить від використання методів і прийомів, їх вибір зумовлюється змістом заняття, характером і специфікою матеріалу. Чим краще організоване заняття, тим ширшою і глибшою буде літературна освіта учасників освітнього процесу.

Заняття з літератури є важливою ланкою розвитку розумової діяльності, формування творчої особистості, їх умінь і навичок розв'язувати самостійно проблематичні завдання, конкретизувати зв'язки між окремими предметами і явищами, які стимулюють пізнавальні інтереси, допитливість, дослідницьку активність, бажання знаходити оригінальні рішення.

Успішне виконання цих складних завдань, поставлених при вивченні художніх творів можливе лише тоді, коли викладач сам досконало володіє знаннями емоційно-естетичної природи слова, постійно використовує у своїй роботі різні форми і методи, що сприяють розвитку відтворюючої та творчої уяви, емоційного сприймання твору і самостійної розумової діяльності, художнє мислення, необхідність творчої праці, культури усного і писемного мовлення.

Лише той викладач зможе досягти поставленої мети на занятті літератури, який досконало володіє психологічними особливостями колективу здобувачів освіти, розумно враховує суб'єктивні і об'єктивні фактори, які допоможуть досягти поставленої мети у навчанні, вихованні і розвитку творчих здібностей учасників освітнього процесу.

Навчання - це і є великий творчий процес, як для викладача так і для здобувачів освіти. У викладача є свої улюблені прийоми і методи, що народилися у повсякденній творчій праці. І самими виправданими є ті, що включають здобувачів освіти в активну, розумову, творчу діяльність - в цьому і полягає повноцінність занять літератури.

Заняття - це єдине русло викладача і учасника освітнього процесу, де панують взаєморозуміння, бажання розв'язати мету і завдання; сприйняти і творчо осмислити почуте, або прочитане. Лише при таких умовах це русло буде прямувати в бажаному напрямку і принесе бажані результати.

Отже, на сучасному етапі навчання повинно бути не просто процесом здобуття знань, а діяльністю самозмінювання, де основою є демократичність, відкритість, діалогічність, рефлексивність.

Використовуючи такі форми роботи, як твори-перевтілення, життєпис словом, живопис словом, коментатор народних думок, асоціативне малювання, пелюстки почуттів, я керуюся, насамперед, ефективністю кінцевого результату, роботою на перспективу. Саме це дає засади формування цілого комплексу компетентностей, що є досить актуальним сьогодні на заняттях літератури.

Звичайно, немає й не може бути універсальних схем, придатних для всіх випадків організації проектного навчання. Це не самоціль, а лише засіб для досягнення тієї атмосфери в класі, яка найкраще сприяє співробітництву і, найголовніше, саморозкриттю та саморозвитку особистості.

Результат від таких занять стає стимулом для подальшої викладацької роботи. Змінюється на краще ставлення учасників освітнього процесу до викладача, виникає атмосфера особливих стосунків між дітьми та педагогом.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Гонгаш Г.Є. Формування творчої особистості. // Всесвітня література та культура. 2003. №5. с. 13-16
2. Дем'яненко О.О. Програма системного використання творчих завдань під час вивчення зарубіжної літератури, та пояснювальна записка до неї, 5-8 кл. // Всесвітня література. 2004. №9.с.14-19
3. Дем'яненко О.О. Творча діяльність учнів середніх класів як засіб підвищення ефективності вивчення літератури. // Зарубіжна література.2005.№4.с.32-34
4. Куц Є.Л. Формування творчої особистості засобом художньої літератури. // Всесвітня література. 2000. №2.с.5-7
5. Неділько В. Методика викладання української літератури в середній школі.
6. Пасічник Є. Методика викладання української літератури в середніх навчальних закладах. К., 2000.-с.186-201
7. Півнюк Н.О., Чепурко О.М., Гребницька Н.М. Зарубіжна література для 7 класу. К.Освіта.2007.с.289
8. 18. Проблемність на уроках літератури. Лекція №4. Проблеми сучасного уроку. www.tspu.edu.ua/...lit/lec.htm
9. Проблемність на уроках літератури. Методи навчання. www.tspu.edu.ua/...lit/lec.htm
10. Вовк Л.П. Педагогічна традиція у системі освітніх інновацій // Пульсар. 2000. № 9. с. 45-47.
11. Кремень В.Г. Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати. К.:Грамота, 2005. 448с.
12. Козлова О.Г. Підготовка вчителя до інноваційної діяльності в системі післядипломної освіти: Дис.канд. пед. наук: 13.0001. К., 1999. 235с.

*Гладишева Олена Василівна
спеціаліст другої категорії, викладач*

Володимир-Волинський фаховий коледж

СУЧАСНІ ВИМОГИ ТА НОВІ РІШЕННЯ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ВИКЛАДАЧА-СЛОВЕСНИКА.

Вступ. У концепції Нової української школи наголошено: «Нова школа потребує нового вчителя, який зможе стати агентом змін. <...> У зв'язку з цим варто говорити про нову роль викладача – не як єдиного наставника та джерело знань, а як коуча, фасилітатора, тьютора, модератора в індивідуальній освітній траєкторії дитини» [4, с. 16]. Сучасне суспільство потребує не просто носіїв знань, а й творчих, критично - вдумливих особистостей, здатних до самостійного навчання та адаптації до змін. Це вимагає від викладача постійного оновлення своїх знань та методів роботи, самовдосконалення.

«Сучасний учитель, – на думку С. Єфіменко, – має бути відкритим до інновацій, готовим самовдосконалюватись, перебувати у постійному творчому пошуку, рухатись уперед – працювати над своїм професійним розвитком, оволодівати новими професійними ролями» [2, с. 16].

Мета статті полягає:

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури визначити поняття професійної компетентності педагога; з'ясувати основні складові професійного становлення викладачів-словесників.

Динамічні зміни, що відбуваються в освіті, ставлять перед викладачем - словесником нові виклики та вимоги. На педагога сьогодні покладається організаційно-управлінська та комунікативно - діяльнісна функція. Він починає, веде, підтримує та спрямовує освітній процес. Під час педагогічної діяльності викладач діє та сприймається здобувачем освіти і як спеціаліст в конкретній галузі, і як соціальна особистість. І. Бех зауважував, що педагогічна позиція викладача є «унікальною, оскільки одночасно виступає й особистісною (вона виявляється у будь-якій зустрічі дорослого з дитиною), і професійною, необхідною для створення умов досягнення цілей і цінностей освіти. Принципово важливо наголосити, що педагог у своїй дійсно педагогічній позиції ніде й ніколи не зустрічається з дитиною як «об'єктом»; в особистісній позиції він завжди зустрічається з іншою людиною, а у власне професійній – з умовами її становлення і розвитку» [1, с. 76].

Отже, у процесі зростання професіоналізму словесника в умовах сучасного освітнього процесу надзвичайно важливу роль відіграють два аспекти високоякісної праці викладача: особистісні якості та професійна компетентність, які в нерозривній взаємодії виявляють майстерність педагога. Важливо, що професійний розвиток – це «процес цілеспрямованого формування у працівників спеціальних знань, розвиток необхідних навичок та вмінь, що дають змогу підвищувати продуктивність праці, максимально якісно виконувати функціональні обов'язки, освоювати нові види професійної діяльності, що включає первинну професійну підготовку, перепідготовку і підвищення кваліфікації працівників відповідно до потреб виробництва» [6].

До ключових аспектів професійного розвитку викладача-словесника відносять: застосування новітніх інформаційно-цифрових технологій, самоосвіта, розвиток творчих здібностей, навичок самоаналізу та рефлексії, спілкування з колегами та здобувачами освіти, участь у професійних спільнотах та творчих групах, підвищення кваліфікації, дотримання професійної етики, формування емоційного інтелекту тощо. Професійний розвиток в сучасних умовах вимагає відкритості до нових знань і технологій, постійного вдосконалення, а також готовності до змін.

Важливою складовою є також розвиток особистісних якостей, таких як емоційний інтелект, що допомагає створювати позитивне навчальне середовище та сприяє всебічному розвитку здобувачів освіти. Тільки завдяки постійному навчанню і самовдосконаленню викладач-словесник може ефективно виконувати свою місію та надихати здобувачів освіти на нові звершення.

Для прикладу розглянемо деякі аспекти професійного розвитку викладачів-словесників у межах післядипломної освіти. У нормативно-правових документах Міністерства освіти і науки України окреслено, що «педагогічні та науково-педагогічні працівники зобов'язані постійно підвищувати професійний рівень, педагогічну майстерність, загальну культуру» [5]; «підготовка педагогічних і науково-педагогічних працівників та професійне самовдосконалення – важлива умова модернізації освіти» [4]. Одним із методів підвищити свої знання, відкрити нові методики викладання – це пройти додаткове навчання. Підвищення кваліфікації (ПК) викладачів – це найперша і важлива сходишка в професійному розвитку словесника.

Важливо, що професійний розвиток підвищує мотивацію викладачів, допомагає їм відчувати себе компетентними та впевненими у своїх знаннях. Це позитивно впливає на професійний імідж.

Отже, ПК викладачів-словесників є необхідним елементом їхнього професійного зростання, що безпосередньо впливає на якість освіти, яку педагоги надають своїм підопічним.

Існує низка інших способів, окрім ПК, які допомагають викладачам постійно розвиватися та вдосконалюватися - участь у конкурсах та фестивалях. Підготовка до конкурсу, фестивалю стимулює до поглибленого вивчення предмета, пошуку нових методів та підходів до викладання; дозволяє продемонструвати свої знання, навички та майстерність; отримати зворотний зв'язок від журі та інших учасників міжкурсів заходів; допомагає викладачеві визначити свої сильні та слабкі сторони й шляхи для подальшого розвитку. Саме обмін досвідом з колегами сприяє поширенню ефективних методик та підходів, що позитивно впливає на загальний рівень філологічної освіти. Такі можливості допомагають удосконалювати свої професійні навички та залишатися обізнаним у сфері новітніх освітніх технологій.

Участь у філологічних студіях, у вебінарах, онлайн-зустрічах тощо – це не просто можливість поділитися своїми ідеями та знаннями, дізнатися про останні тенденції в галузі освіти, обговорити актуальні проблеми викладання предмету, але й чудовий спосіб отримати цінні поради та підтримку від досвідчених колег.

Творчі групи також відіграють важливу роль у підвищенні професійної майстерності викладачів-словесників. Це можливість для професійного спілкування, самореалізації та вдосконалення, професійна підтримка та співпраця, особистий та творчий розвиток, можливість публікації методичних доробок. Творчі групи є центрами генерації нових

ідей, які впроваджуватимуться в освітній процес. Спільна робота над проєктами дозволяє викладачам експериментувати з новими формами та методами навчання, що зробить заняття більш цікавими й ефективними для здобувачів освіти. Регулярні зустрічі та обговорення результатів роботи дозволяють викладачам отримувати зворотний зв'язок від колег, що сприяє постійному вдосконаленню професійних навичок.

Соціальні мережі можуть також бути ефективним інструментом для спілкування з колегами та здобувачами освіти, обміну досвідом, пошуку інформації та навчальних матеріалів. Наприклад, як це можна зробити.

1. *Професійне спілкування з колегами.* Створення груп та онлайн-спільнот у соціальних мережах. Створення груп та онлайн-спільнот у Facebook, Telegram чи інших соціальних мережах для викладачів дозволяє ділитися досвідом, обговорювати методичні питання, рекомендувати одне одному навчальні матеріали та просто спілкуватися на цікаві й корисні теми.

2. *Спілкування зі здобувачами освіти.* Створення закритих груп у соціальних мережах для здобувачів освіти. Це дозволить ділитися навчальними матеріалами, домашніми завданнями, оголошеннями, а також спілкуватися з на теми, пов'язані з предметом.

Існує безліч онлайн-інструментів, які можна застосувати для спільного навчання. Наприклад, Google Classroom для створення та поширення завдань, а також для відстеження прогресу здобувачів освіти; Всеукраїнська школа онлайн (ВШО), яка забезпечує відеопоясненнями, конспектами, тестами та можливістю відстежувати свій навчальний прогрес, а викладачів – необхідними методичними рекомендаціями та прикладами застосування сучасних освітніх технологій. ВШО дає можливість завантажувати безкоштовні методичні матеріали для організації дистанційного та змішаного навчання. Слід зазначити, що застосування соціальних мереж на заняттях потребує від викладача певної обережності та відповідальності. Тому педагогу треба встановити чіткі правила застосування соціальних мереж. Це допоможе уникнути таких проблем, як кібербулінг, поширення неправдивої інформації тощо. Викладач також має захищати конфіденційність здобувачів освіти: не публікувати особисту інформацію без їхньої згоди. Все, що публікується в соціальних мережах, може бути побачене здобувачами освіти, колегами та іншими, проте, соціальні мережі важливі для саморозвитку викладача. Вони допомагають слідкувати за публікаціями авторитетних видань та блогів, а також брати участь в онлайн-курсах, конференціях, вебінарах тощо.

Інтернет та соціальні мережі надають можливості для самоосвіти, спілкування з колегами та здобувачами, а також для створення власних навчальних матеріалів. Відеоконтент стає все більш популярним серед викладачів-словесників і застосовується для візуалізації інформації, створення інтерактивних занять, пояснення складних тем, залучення та мотивації здобувачів освіти. Такі сервіси, як ToonyTool, Canva, Renderforest, Clideo пропонують шаблони й інструменти для створення відео, дозволяють викладачам створювати унікальний та цікавий відеоконтент без спеціальних знань і навичок. Для тих педагогічних працівників закладів освіти, які хочуть навчитися створювати навчальні відео різних форматів і стилів, відділом мовно-літературної та мистецької освіти розроблено й практикується майстер-клас «Створюємо навчальне відео: від А до Я». Слухачі ПК опановують алгоритм створення навчального відео та його застосування в освітньому процесі; принципи роботи з різними відеоредакторами; дізнаються, як підготуватися до зйомки, обрати матеріал для відео та знаходити корисні сайти для роботи з відеоконтентом; вчать планувати, створювати та

розміщувати навчальне відео; розрізняти типи навчального відеоконтенту; застосовувати обладнання для запису відео й застосунки для створення скринкастів та анімаційного відео; створювати презентації PowerPoint з анімацією та записувати їх у форматі відео; працювати в сервісах для організації групової роботи здобувачів освіти зі створення відео тощо.

Штучний інтелект та нейромережі стали частиною нашого життя та кардинально змінили підхід до освіти та навчання. Gemini Bard, ChatGPT, perplexity, Invideo, wepik, Ryt.me, Cockatoo – це інноваційні інструменти на основі штучного інтелекту, які стануть помічниками для педагога під час підготовки до занять, допоможуть заощадити час, згенерують ідеї, які відповідають потребам конкретного предмета та темі заняття. Такі нейромережі, як Craiyon, WomboArt або Dream by Wombo, NightCafe, DeepAI, Bing, Leonardo AI, Deep Dream Generator, Ideogram.ai тощо, швидко генерують зображення з текстового запиту, поєднують графічні об'єкти чи відтворюють відсутні елементи, зокрема й людські обличчя. Нейромережі здатні створювати ілюстраційні матеріали, які допомагають здобувачам освіти краще розуміти та запам'ятовувати зміст літературних творів. За допомогою нейромереж можна генерувати інтерактивні презентації та анімації, які роблять заняття більш захопливими та цікавими для учасників освітнього процесу. Застосування інструментів для створення візуального контенту може надихати викладачів та здобувачів освіти самих створювати ілюстрації чи анімації на основі прочитаних творів. Це сприяє розвитку творчих здібностей та креативності. Щоб ознайомити педагогів з поняттям генеративного штучного інтелекту та сформувані практичні вміння розробляти освітній контент, відділом мовно-літературної та мистецької освіти розроблено тренінг «Нейромережі на уроках: від розуміння до застосування». Під час онлайн- занять викладачі набувають знання щодо технологій штучного інтелекту; педагогічного потенціалу технології GPT та особливостей застосування чату; ефективних нейромереж для кращої професійної реалізації, творчих занять, самоосвіти тощо; можливостей, переваг та перспектив застосування педагогами штучного інтелекту для організації професійної діяльності. Слухачі ПК вчать створювати високоякісний та унікальний контент за допомогою сервісів штучного інтелекту, які вже зараз дозволяють педагогу вийти на новий рівень у викладанні; застосовувати ресурси для швидкого пошуку або генерації завдань для створення навчального контенту.

Викладач, який постійно працює над собою, прагне до розвитку та вдосконалення своїх педагогічних навичок, завжди буде цікавим та ефективним. Систематичне самовдосконалення – це не лише вимога, а й потреба сучасного освітнього процесу. Самовдосконалення суттєво надихає учасників освітнього процесу. Креативний викладач завжди до вподоби молодому поколінню: він у центрі уваги та водночас авторитет для здобувачів освіти. Саме тісна співпраця викладача із учасниками освітнього процесу дає позитивні результати.

Отже, сучасний викладач-словесник – це не просто фахівець, який володіє знаннями з літератури, а й творець освітнього середовища, яке стимулює до розвитку та самореалізації, навчання.

«Учитель-словесник має прагнути до акме-вершини професіоналізму, до високого рівня розвиненості кожного компонента професійної компетентності, до яскравої позитивно- гармонійної «Я-концепції» з професійно-педагогічними ціннісними орієнтаціями» [3, с. 103]. Постійний професійний розвиток є ключем до успіху викладача, забезпечуючи не лише високу якість освіти, але й особистісне зростання та готовність до викликів майбутнього.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Бех І. Виховання особистості : у 2 кн. Київ : Либідь, 2003. Кн. 2 : Особистісно орієнтований підхід : науково-практичні засади : навч.-метод. посіб. 344 с.
2. Єфіменко С. Нові професійні ролі сучасного педагога. URL : <https://cusu.edu.ua/ua/konferenc-19-20/ixmizhnarodna-naukovo-praktychna-onlain-internet-konferentsiia-problemy-ta-innovatsii-v-pryrodnychomatematychnii-tehnolohichnii-i-profesiinii-osviti/seksiia-2/10483-novi-profesiyni-rol-i-suchasnohopedahoha> (дата звернення : 18.05.2024).
3. Кучеренко І. А. Професійна компетентність сучасного вчителя-словесника як інтегральна характеристика фахівця нової генерації. Філологія та лінгводидактика в умовах євроінтеграції: реалії і перспективи : матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції (25–26 жовтня 2018 р.).2018. С. 100–103.
4. Нова українська школа : концептуальні засади реформування середньої школи / за ред. М. Грищенко. 2016. 40 с. URL : (дата звернення : 16.05.2024).
5. Про освіту : Закон України редакція від 27.06.2024 № 2145-VIII. Верховна рада України : [сайт]. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення : 18.05.2024).
6. Професійний розвиток педагогічних працівників. URL : <https://cprpp.khm.gov.ua/profesiynij-rozvytokpedagogichnykh-pratsivnykiv/> (дата звернення : 18.05.2024).

Потапчук Світлана Сергіївна,
к. філол. наук, доцент кафедри іноземних мов

*Національний університет водного
господарства та природокористування*

Гусар Галина Йосипівна,
викладач іноземної мови вищої категорії

*фаховий медичний коледж
комунального закладу вищої освіти*

«Рівненська медична академія»

(Рівне, Україна)

ДОСЛІДЖЕННЯ ОЙКОНІМІВ АНГЛІЙСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ У СКЛАДІ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНЦЬ: ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

У сучасному мовознавстві топоніміка як розділ лінгвістики, що вивчає географічні назви, є невичерпним джерелом для лінгвокультурологічних досліджень, оскільки топоніми акумулюють увесь складний комплекс культури та психології певного етносу. Ойконіми як найменування населених пунктів (від міста до окремого будинку) займають в топонімічному просторі важливе місце: вони висвітлюють побут та культуру, звичаї й традиції етносу, історичні події певної країни. З назвами населених місць пов'язане усе господарче, економічне та політичне життя народу. В ойконімії відображаються важливі етапи історії культури народу, який її створив, та виявляються мовні закономірності, що зумовлює її актуальність для мовознавчих студій як джерела культурологічного та лінгвістичного матеріалу.

У розвідці розглядаються фразеологічні одиниці (ФО) з компонентом- ойконімом – стійкі звороти, що містять історико-культурну інформацію. Як відомо, у сфері фразеології найбільш яскраво виявляється національний спосіб бачення світу, а у фразеологічному значенні знаходять вираження важливі моменти культурної, географічної, політичної, релігійної реальностей, які вплинули на його формування. Важливим є аналіз процесів утворення та розвитку фразеологічних одиниць з топонімічним компонентом англійської та української мов з погляду відображення в них національно-культурної специфіки, засобом втілення якої є образна основа ФО, а інтерпретація образної основи в знаковому культурно-національному просторі певної лінгвоспільноти уможливує визначення цієї специфіки. Виділення національно-культурного компоненту фразеологічної одиниці, маркером якого є ойконім, дає можливість вивчити фразеологізми з точки зору виявлення в їх семантиці інформації про національну культуру та концептосферу. Одиницею лінгвокультурологічного аналізу вважається культурологічна компонента, що розуміється як культурно-ціннісна інформація, поєднана з мовним значенням та локалізована в одиницях мовної системи.

Експлікація культурно-національної значущості фразеологізму досягається на основі рефлексивного співвіднесення його значення з тими кодами культури, які відомі мовцю. До таких кодів належать прескрипції в релігійних текстах, прескрипції народної мудрості, зафіксовані в прислів'ях та наказах, еталони побутового досвіду тощо. Дослідники поділяють фразеологізми на натуральні (базуються на загальних для всіх людей ситуаціях) та конвенціональні (пов'язані з історичними, культурними та соціальними особливостями). Розглядані у розвідці фразеологізми належать до конвенціональних ФО, оскільки реалії, що позначаються ФО з компонентом-ойконімом, безпосередньо пов'язані з географією, історією країни, традиціями та характерними рисами мешканців окремих регіонів. Співвіднесення мовних значень з певним культурним кодом виявляє зміст культурно-національної конотації, яка надає культурно значущу маркованість значенню фразеологізма. Аналізуючи особливості культурно-національної конотації, беремо до уваги те, що система образів, закріплених у фразеологічному фонді мови, акумулює світобачення етносу і пов'язана з матеріальною і духовною культурою певної мовної спільноти, відповідно, свідчить про її культурно-національний досвід та традиції. Таким чином, в мові фразеологізуються ті образні вирази, які асоціюються з культурно-національними стереотипами, еталонами тощо, і які відтворюють характерний для певної лінгвокультурної спільноти менталітет.

Дослідження ФО з компонентом-ойконімом у лінгвокультурологічному руслі уможливило висновки про ключові культурні цінності етносу, процес творчого осмислення історичних фактів, формування національного характеру в цілому. Мотиваційною основою фразеологізмів з компонентом-ойконімом є лінгвокультурна інформація, яку він містить. Джерелом такої інформації стають історія, релігія, соціум, а також їхня образність, пов'язана з позамовними факторами, які впливають на розуміння символіки власного імені представниками різних соціумів. Зовнішні фактори, що впливають на розвиток мови взагалі та виникнення фразеологізмів зокрема, поділяються на географічні (клімат, рел'єф, флора, фауна тощо) та культурні (матеріальні, духовні, соціальні). Так, семантика віддаленості у просторі створюється у фразеологізмах англ.: *back o' Bourke* – «дуже далеко, на кінці світу» (ТЕТМ, 2002: 109), укр.: *від Києва до Кракова (від Києва до Львова) – всюди біда однакова* (Воропай, 1952: 13) на основі усвідомлення мовцями ойконімів *Бурк* (місто на північному заході Нового Південного Уельсу, Австралія), *Київ, Краків, Львів* як найвіддаленіших локалізацій.

Матеріальна культура відображається у назвах поселень, пов'язаних з різними видами діяльності людини, зокрема, ремеслами: англ. *like Banbury tinkers – in mending one hole make three* (букв.: «як лудильники з Банбері: поки залатають одну дірку, зроблять три») (ТЕТМ, 2002: 23), де Банбері – ринкове місто в Англії; робота лудильників цього міста аналогізується з уявленням про погану якість та стає підґрунтям значення ФО «поганий працівник». В Україні існувало багато центрів гончарства, але національно-культурна інформація, що міститься у прислів'ї *В Олику – по лика, в Клевань – по діда, в Деражню – по горшки* (перші двоє – містечка, а то – село на Волині) (Номис, 2004: 274), назавжди зафіксувала автостереотипне уявлення про те, що найкращі горщики робили в селі Деражня.

Обов'язковою умовою побудови ФО на основі ойконімів є їх здатність викликати в свідомості носіїв мови певні однотипні уявлення про властивості об'єкта, що створює передумови для метафоризації ойконіма.

Отже, у результаті нашого дослідження доходимо висновку, що ойконіми у складі фразеологічних одиниць містять важливу культурологічну інформацію, аналіз та зіставлення якої в англійській та українській мовах сприяє виявленню особливостей образності досліджуваних одиниць та уможливорює висновки про етнокультурні особливості та стереотипи двох етносів. Мотиваційною основою фразеологізмів з компонентом-ойконімом є лінгвокультурна інформація, яка визначається позалінгвальними чинниками.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Українські народні приповідки / Укл. О. Воропай. London: M. Caplin & Co Press Ltd., 1952. 64 с.
2. A Thesaurus of English Traditional Metaphors / ed. P.R. Wilkinson. L. & N.Y.: Routledge, 2002. 777 p.

ЮРИДИЧНІ НАУКИ

Грабо С.В.

*здобувач вищої освіти 4 року навчання
освітнього ступеня бакалавр ННІМПтаМ НУОМА*

*Науковий керівник: **Ізбаш О.О.**,
к.ю.н., доцент кафедри загальноправових дисциплін НУОМА*

СМАРТ-КОНТРАКТ: ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ

Ми живемо в епоху технологічної революції, яка тісно переплітається з концепціями новітніх розробок. Ці новели привносять зміни в усі сфери суспільного життя та юридична не є виключенням.

Виникнення криптовалют та технології блокчейн, розвиток інформаційних технологій та міжнародної електронної комерції стали причиною формування нового виду цивільно-правового договору, а саме smart-контракт. Поняття «smart» у перекладі з англійської означає «розумний, кмітливий» [1, с. 79]. Це інноваційна форма договору, що дозволяє двом або більше суб'єктам укласти контракт будь-якого характеру без необхідності залучення посередників та без фізичної присутності сторін [2].

Досліджуючи питання укладення та реалізації smart-контрактів, доцільно виділити його ключові елементи, а саме: а) сторони контракту на основі електронного цифрового підпису погоджуються або відмовляються від попередніх домовленостей, б) співпраця між його сторонами здійснюється на основі зашифрованих даних, в) предмет договору – виключно об'єкт, що знаходиться всередині середовища існування smart-контракту, або ж повинен забезпечуватися доступ smart-контракту до предмету договору без участі людини, г) алгоритм, в якому точно описані умови контракту, які сторони підтверджують підписом, ґ) децентралізована платформа, в якій написаний алгоритм самого smart-контракту [3].

В Україні на законодавчому рівні не врегульовано питання укладення smart-контракту. Фактично його можна лише прирівняти до звичайного договору, визначеного статтею 626 Цивільного кодексу України [4], оскільки він так само має істотні умови: сторони, ціна, предмет тощо. Однак важливо зазначити, що smart-контракти все ще перебувають на ранній стадії розвитку, а отже потребують окремого законодавчого врегулювання.

Наведемо декілька прикладів, які відображають вдале застосування smart-контрактів на практиці.

Такі контракти досить широко застосовуються у банківській сфері. Прикладом застосування smart-контрактів у банківській сфері є автоматизація видачі кредиту на суму 75 млн євро іспанським банком "Banco Bilbao Vizcaya Argentaria" (BBVA) корпоративному клієнту. Угода була зареєстрована з використанням smart-контракту на платформі Ethereum. Використання технології розподілених реєстрів та smart-контрактів дозволило знизити ризик шахрайства і суттєво скоротити витрати часу на проведення угоди (вся процедура зайняла кілька годин) [5, с. 16].

Також останнім часом smart-контракти починають застосовуватися у міжнародній торгівлі, коли криптовалюта автоматично списується з рахунку покупця у випадку

автоматичного підтвердження факту поставки товару. При цьому все відбувається у межах блокчейн і, у випадку запуску контракту, вплинути на хід його виконання жодна із сторін вже не може. Цікавим прикладом є поставка бавовни зі США до Китаю, яка була здійснена без участі людини компаніями "Commonwealth Bank of Australia", "Wells Fargo" та "Brighann Cotton" у 2016 році, у межах якої 88 тюків бавовни на суму 35 тис. дол. США були перевезені між континентами контейнеровозом "Marie Schulte" [3]. Реалізація смарт-контракту в цьому перевезенні ґрунтувалася на використанні акредитива як платежу, гарантованого банком, який відбувається після виконання сторонами умов контракту, у закритій розподіленій бухгалтерській програмі, яку використовував продавець "Brighann Cotton", покупець "Brighann Cotton Marketing Australia" та банки "Wells Fargo" та "Commonwealth Bank". Система, через яку здійснювалася реалізація смарт-контракту, синхронізувалася, зберігаючи та шифруючи останні дані за контрактом таким чином, що всі сторони отримували оновлені дані щодо угоди. Суть її роботи полягала в тому, що різні стадії виконання контракту були закодовані в розумному договорі. Як тільки виконувалися певні умови, запускалася нова стадія. При цьому переміщення товарів відстежувалося за допомогою GPS, а для контролю за станом товару використовувалися спеціальні датчики. Таким чином, як тільки бавовна була доставлена до китайського порту, смарт-контракт оновився, власник товару змінився, а платіж було авторизовано. Якби датчики зафіксували відхилення від встановлених показників вологості та температури, то страхова компанія була б повідомлена про можливе настання страхового випадку. У цій угоді платіж було здійснено у криптовалюті завдяки блокчейн-системі та забезпечено компанією "Skuchain Brackets". Загалом реалізація мультиюрисдикційної морської поставки через механізм смарт-контракту дозволила значно зменшити ризики помилок та скоротити до хвилин процеси, які займали кілька днів. Водночас сторони угоди мали можливість отримувати оновлення відомостей щодо перебігу виконання контрактів у реальному часі, уникнути ризиків підроблення або викрадення документів, які існували виключно в бездокументарній формі, а також захистити свої інтереси від можливих проявів шахрайства.

Проте, на жаль, незважаючи на значну кількість переваг такого контракту, все ж таки не завжди він є «розумним».

По-перше, він не може передбачити всі суб'єктивні та об'єктивні чинники волевиявлення сторін. Так, згідно пункту 1 ст. 638 ЦКУ, договір є укладеним, якщо сторони в належній формі досягли згоди з усіх істотних умов [4]. Ключовими моментами договору, з юридичної точки зору, є дійсні наміри осіб, що виражається в формі та істотних умовах. Наприклад, договір з нерухомістю, дійсність яких потребує їх нотаріальне посвідчення, реєстрацію, тощо. Таким чином, визнання смарт контрактів, як юридично обов'язкових, є найважливішим для забезпечення того, щоб результати самостійного виконання розумного контракту були юридично ефективними та забезпечувалися сторонами в суді. Якщо, розумний контракт не може, наприклад, законно передавати право власності на майно, яке він має намір передати, або не матиме всіх істотних умов договору поставки, страхування, тоді більша частина потенційної владності смарт договору, буде фактично втрачена [6].

По-друге, використання технології блокчейн передбачає розрахунки лише у криптовалюті. В Україні використання криптовалюти законодавчо не визначено, що створює ряд перешкод для застосування смарт-контрактів. В умовах законодавчої невизначеності розрахунки у криптовалюті можливі лише за спільною згодою всіх сторін контракту.

По-третє, коли смарт-контракт почав виконуватися, його неможливо зупинити або змінити – це обумовлено технологією блокчейн. З одного боку, це є основною перевагою смарт-контракту, адже сторона не може ухилитися від виконання угоди, а з іншого – несе в собі високі ризики, оскільки помилка або відсутність певної умови може унеможливити виконання домовленостей, які відповідали б волевиявленню сторін [5, с. 17].

Таким чином, з одного боку, укладення смарт-контрактів є зручним, адже оптимізує час його виконання, зменшує витрати та виключає людський фактор, а з іншого – є багато проблемних моментів, такі як відсутність належного законодавчого регулювання, ризиковість для сторін у разі помилки при його укладенні тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бортнікова, М., Чиркова, Ю. Особливості формування та реалізації smart-контрактів в Україні. Економічний простір, (181), 2022. 79-83.
2. Маліновський О. Блокчейн і смарт-контракти: нові горизонти для праників. – Юридична газета. URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/blokcheyn-i-smartkontrakti-novi-gorizonti-dlya-pravnikiv.html#:~:text=Термін%20«смарт-контракт»,та%20без%20фізичної%20присутності%20сторін> (дата звернення: 26.02.2025)
3. Мороз В. Смарт-контракт: в чому родзинка? – Юридична газета. URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/cmartkontrakti-v-chomu-rodzinka.html> (дата звернення: 25.02.2025)
4. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40-44. Ст. 365. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 26.02.2025)
5. Варавка В. Смарт-контракт як форма цивільно-правового договору. Київський університет імені Тараса Шевченка. Юридичні науки 4(111)/2019. Київ, 2018. С. 15-19
6. Бойко Н. Смарт контракти – чи справді договори та дійсно «розумні» | НААУ. URL: <https://unba.org.ua/publications/3169-smart-kontrakti--chi-spravdi-dogovori-ta-chi-dijсно-rozumni.html> (дата звернення: 26.02.2025)

Дорошенко Ю.В.,
здобувач вищої освіти ступеня бакалавра
Науковий керівник: Валецька О.В.,
кандидат юридичних наук, доцент

*Чорноморський національний університет
імені Петра Могили,
м. Миколаїв, Україна*

МОБІНГ ЯК ФОРМА ПСИХОЛОГІЧНОГО НАСИЛЬСТВА НА РОБОЧОМУ МІСЦІ: ПРИЧИНИ, НАСЛІДКИ ТА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

Термін "мобінг" вперше ввів шведський психолог Ханс Лейманн [1], який спочатку вивчав агресивну поведінку серед учнів, а згодом почав досліджувати психологічний тиск у робочому середовищі. Пізніше тему мобінгу активно розглядали й інші зарубіжні науковці, зокрема Н. Девенпорт, Г. Елліотт, Д. Запф [2] та інші. Їхні дослідження проводилися на стику різних дисциплін: права, соціології, психології, менеджменту та інших.

В Україні дедалі частіше можна почути про мобінг на робочому місці — ситуацію, коли працівник стає об'єктом цькування з боку колег, підлеглих або керівників, що має на меті принизити його гідність. Раніше ця проблема залишалася поза увагою суспільства, проте 11 грудня 2022 року набув чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання та протидії мобінгу (цькуванню)» [7], який встановлює відповідальність за цькування та приниження на роботі.

Дослідження мобінгу в трудовому праві проводилися такими науковцями, як Т.В. Парпан, К.Я. Сенишин [6, с. 250], Н.В. Кохан [5, с. 229], К.О. Дробинською, С.Г. Рудаковою, О.І. Сердюком, В.І. Тимошенко, Л.П. Червінською, Н.М. Швець та іншими.

Мобінг не виникає безпідставно – існує широкий спектр факторів, які сприяють його появі, також відомих як джерела мобінгу. Основні причини його виникнення часто залежать від характеристик колективу. Наприклад, у процесі розподілу статусів в групі може з'явитися людина, яка стає "відторгнутою," що може погіршувати загальний психологічний клімат колективу. У такому середовищі можуть проявлятися примітивні реакції в спілкуванні, успадковані інстинкти, вікові особливості розвитку, а також низький рівень культури і моралі. Також варто зазначити, що джерела мобінгу можуть залежати й від особистих характеристик жертви, таких як емоційна нестабільність або конфліктність. Часто мобінг виникає через заздрість або гендерні стереотипи, що є абсолютно неприпустимими явищами.

Мобінг може виникати через різні фактори, які можна умовно поділити на дві основні категорії:

1. **Зовнішні причини**, що стосуються суспільства та колективу в цілому. Вони пов'язані з процесами, які відбуваються на рівні соціальних груп, культурних норм і моралі. До таких причин належать: формування статусних позицій у групі, примітивні

способи взаємодії, спадкові інстинкти, що походять із поведінки натовпу; вікові особливості особистісного розвитку; низький рівень загальної культури та моралі; а також недостатня ефективність правових механізмів для вирішення конфліктів.

2. **Внутрішні причини**, що стосуються особистісних рис окремого індивіда. Вони пов'язані з психічними особливостями, життєвим досвідом, переконаннями та світоглядом людини. Вважається, що внутрішні фактори є основними в процесі виникнення мобінгу, тоді як зовнішні причини лише сприяють цьому явищу.

Основні характеристики мобінгу включають: регулярність повторюваних дій; наявність чітко визначених учасників — жертви, кривдника та (за можливості) спостерігачів; а також дії чи бездіяльність кривдника, що спричиняють приниження, моральну шкоду, страх, тривогу або соціальну ізоляцію потерпілого на роботі, примушуючи його змінити місце праці [6, с. 251].

Формами мобінгу є:

1. **Авторитарний мобінг** – це форма тиску з боку керівника, який використовує деструктивні методи управління.

2. **Зміщений мобінг** – агресія спрямовується не на джерело проблеми, а на третю особу, оскільки протистояння реальному винуватцю може бути надто ризикованим. Така реакція може виникати як відповідь на авторитарний тиск.

3. **Мобінг «посвяти»** – виникає, коли нові члени колективу стикаються з певними випробуваннями або «тестуванням» з боку досвідченіших працівників.

4. **Дискримінаційний мобінг** – спрямований на людей, які відрізняються від загальних норм колективу, або тих, хто не підтримує прийнятні в ньому цінності.

5. **Десигналізаційний мобінг** – це різновид дискримінаційного тиску, спрямований на особу, яка викрила негативні дії колег, і за це піддається переслідуванню у вигляді насмішок чи інших форм тиску.

6. **Сексуальний мобінг** – це форма сексуальних домагань, яка може проявлятися у дискримінаційному вигляді, коли інтерес до іншої статі або тієї ж статі не знаходить підтримки у колективі.

7. **Відбірковий мобінг** – мета цієї форми полягає у витісненні особи з колективу шляхом поступового посилення агресії [5, с. 230].

Згідно із Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання та протидії мобінгу (цькуванню)» [7] проявами мобінгу можуть бути психологічний та/або економічний тиск, що включають несправедливу оплату праці, погрози та залякування, безпідставне позбавлення премій та винагород, нерівномірний розподіл обов'язків, образливі слова та зневажливі дії, наклеп, обмеження кар'єрного зростання та інше.

Відповідно до статті 5-1 Кодексу законів про працю України [4], працівнику, який зазнав мобінгу, гарантується правовий захист від дискримінації, несправедливого ставлення, захист його честі та гідності, а також можливість звернутися за правовою допомогою для захисту своїх прав.

Працівник, який стикається з приниженням або цькуванням на робочому місці, має право:

1. Подати скаргу до міжрегіонального управління Державної служби з питань праці, яка відповідає за контроль і нагляд за дотриманням законодавства у сфері праці.

2. Звернутися до суду з позовом для визнання фактів цькування та їх усунення, при цьому продовжуючи працювати до завершення судового процесу.

3. Отримати компенсацію за шкоду, завдану мобінгом, у розмірі витрат на лікування (після підтвердження судом факту мобінгу, рішення якого набрало законної сили).

4. Розірвати трудовий договір у встановлений термін за власним бажанням, якщо роботодавець порушує трудове законодавство, не дотримується умов колективного чи трудового договору, і продовжує здійснювати мобінг.

Законодавством України передбачено адміністративну відповідальність за мобінг (цькування) працівників. Згідно зі статтею 173-5 Кодексу України про адміністративні правопорушення, мобінг тягне за собою штраф для громадян у розмірі від 50 до 100 неоподатковуваних мінімумів доходів або громадські роботи від 20 до 30 годин. Фізичні особи-підприємці, що використовують найману працю, та посадові особи можуть бути оштрафовані на суму від 100 до 200 неоподатковуваних мінімумів або призначені на громадські роботи строком від 30 до 40 годин [3].

Якщо мобінг здійснюється групою осіб або особою, яка вже притягувалася до відповідальності за таке порушення протягом року, штраф для громадян становитиме від 100 до 200 неоподатковуваних мінімумів доходів, а громадські роботи – від 30 до 50 годин. Для підприємців і посадових осіб такі порушення караються штрафом від 200 до 400 неоподатковуваних мінімумів або громадськими роботами тривалістю від 40 до 60 годин [3].

Отже, мобінг на робочому місці є складним соціально-психологічним явищем, що негативно впливає як на індивідуальну, так і на колективну ефективність працівників. Основні причини мобінгу часто криються в організаційних та культурних особливостях підприємства, включаючи відсутність чіткої внутрішньої політики щодо захисту прав працівників, незбалансоване розподілення влади та недостатню компетентність керівництва у питаннях психологічної безпеки. Наслідки мобінгу можуть мати довгострокові ефекти, які позначаються на психічному здоров'ї постраждалих працівників, включаючи емоційне вигорання, депресію, тривожні розлади та фізичні проблеми. Також мобінг призводить до зниження продуктивності, втрати мотивації та збільшення плинності кадрів, що негативно впливає на загальну ефективність організації.

Важливу роль у протидії мобінгу відіграють правові механізми, що передбачають відповідальність за психологічне насильство на робочому місці. В Україні та багатьох інших країнах це питання є регламентованим на законодавчому рівні, проте ефективність боротьби з мобінгом залежить від належної імплементації цих норм, а також від готовності працівників та роботодавців взаємодіяти у питаннях формування безпечного та поважного робочого середовища.

Таким чином, мобінг є проблемою, яка потребує системного підходу, що включає не тільки правові норми, але й ефективну внутрішньоорганізаційну культуру, підтримку психологічної безпеки працівників та розвиток лідерських якостей, орієнтованих на створення гармонійного середовища для кожного члена команди.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Leymann, H. Mobbing and psychological terror at workplaces. Violence and victims. 1990. 5(2). P. 119-126. URL: [http://www.mobbingportal.com/LeymannV&V1990\(3\).pdf](http://www.mobbingportal.com/LeymannV&V1990(3).pdf) (date of request: 06.03.2025)
2. Zapf, D. & Einarsen, S. Mobbing at Work: Escalated Conflicts in Organizations. In S. Fox & P. E. Spector (Eds.), Counterproductive work behavior: Investigations of actors and targets. 2005. P. 237-270. URL: <https://psycnet.apa.org/record/2004-19514-010> (date of request: 06.03.2025)
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 р. № 8073-X. Відомості Верховної Ради України. № 51. Ст. 1122.
4. Кодекс Законів про працю від 10.12.1971р. № 322-8. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення: 06.03.2025)
5. Кохан Н.В. Мобінг (цькування) як одна з форм дискримінації у трудовому праві: поняття, види, форми прояву та способи захисту працівника. Юридичний науковий електронний журнал. 2023. № 8. С. 229–231.
6. Парпан Т.В., Сенишин К.Я. Заборона та протидія мобінгу як гарантія гідного ставлення до працівника у трудових відносинах. Юридичний науковий електронний журнал. 2023. № 2. С. 250–252.
7. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання та протидії мобінгу (цькуванню): Закон України від 16.11.2022 № 2759-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2759-20#Text> (дата звернення: 06.03.2025).

Конончук Богдана Ростиславівна
здобувачка освітнього ступеня бакалавра
юридичного факультету

*Хмельницький університет управління та права
імені Леоніда Юзькова*

АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЯК ВИД ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Інститут адміністративної відповідальності є визначним інститутом адміністративного права, важливим засобом охорони громадського порядку, якому притаманні усі ознаки юридичної відповідальності. За допомогою цього інституту здійснюється захист не тільки адміністративно-правових відносин, а й відносин, урегульованих нормами фінансового, екологічного, трудового, митного права, а в деяких випадках – цивільного права та процесуальних галузей права.

У ст. 92 Конституції України адміністративну відповідальність визначено як один з основних видів юридичної відповідальності в Україні. Вона є наслідком невиконання чи неналежного виконання особою норм адміністративного законодавства, що тягне невідворотне реагування держави на адміністративні правопорушення (проступки), та встановлюється виключно законами тощо⁴⁸¹.

Частіше за все в теоретичних працях зустрічається кілька визначень поняття «адміністративна відповідальність». Так, професор В. Авер'янов характеризував адміністративну відповідальність як різновид юридичної відповідальності, що становить собою сукупність адміністративних правовідносин, які виникають у зв'язку із застосуванням уповноваженими органами (посадовими особами) до осіб, що вчинили адміністративний проступок, передбачених нормами адміністративного права особливих санкцій – адміністративних стягнень. Професор Т. Коломєць формулює адміністративну відповідальність як різновид юридичної відповідальності, специфічну форму негативного реагування з боку держави в особі уповноважених органів на відповідну категорію протиправних діянь (насамперед адміністративних проступків⁴⁸³), а особи, які вчинили зазначені правопорушення, мають відповісти перед уповноваженим державним органом за свої неправомірні дії і понести адміністративне стягнення в установлених законом формах і порядку⁴⁸⁴.

Найбільш повною є дефініція, яку запропоновано В. Колпаковим: адміністративна відповідальність – це примусове, з додержанням установленної процедури, застосування правомочним суб'єктом передбачених законодавством за вчинення адміністративного проступку заходів впливу, які виконані правопорушником. Теорія адміністративного права виділяє такі види підстав адміністративної відповідальності:

- фактичні (вчинення особою особливого виду правопорушення – адміністративного (тобто наявність ознак такого правопорушення);
- юридичні (наявність в діях особи юридичного складу правопорушення – суб'єкта, суб'єктивної сторони, об'єкта, об'єктивної сторони);

- процесуальні (наявність процесуальних норм, які забезпечують притягнення винної особи до адміністративної відповідальності).

Законодавець передбачає обставини, що виключають адміністративну відповідальність (ст. 17 КУпАП): 1) стан крайньої необхідності – це вчинення дій з ознаками адміністративного проступку для усунення небезпеки, яка загрожує державному або громадському порядку, власності, правам і свободам громадян, установленому порядку управління, якщо ця небезпека за даних обставин не могла бути усунута іншими засобами і якщо заподіяна шкода є менш значною, ніж відвернена шкода; 2) стан необхідної оборони – це вчинення дій з ознаками адміністративного проступку при захисті державного або громадського порядку, власності, прав і свобод громадян, установленого порядку управління від протиправного посягання шляхом заподіяння тому, хто посягає, шкоди, якщо при цьому не було допущено перевищення меж необхідної оборони.

Перевищенням меж необхідної оборони закон визнає явну невідповідність захисту характерові і суспільній шкідливості посягання; 3) стан неосудності – це вчинення дій з ознаками адміністративного проступку особою, яка не могла усвідомлювати свої дії або керувати ними внаслідок хронічної душевної хвороби, тимчасового розладу душевної діяльності, слабоумства чи іншого хворобливого стану.

Кодексом України про адміністративні правопорушення передбачено випадки можливого звільнення від адміністративної відповідальності: 1) коли характер вчиненого проступку і особи правопорушника свідчить про доцільність застосування до нього заходів громадського впливу (ст. 21 КУпАП); 2) коли визнано малозначність проступку (ст. 22 КУпАП); 3) коли наявний дипломатичний імунітет від адміністративної юрисдикції (ст. 16 КУпАП).

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Адміністративна відповідальність. Вікіпедія : https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D0%B4%D0%BC%D1%96%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D0%B0_%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C

2. Адміністративна відповідальність як вид юридичної відповідальності та елемент державного примусу: <http://journals.lvduvs.lviv.ua/index.php/law/article/view/864>

Павликовський В.О.
головний судовий експерт
сектору досліджень зброї ВКВД

*Закарпатський НДЕКЦ МВС
м. Ужгород, Україна*

ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМКИ МОДЕЛЮВАННЯ ТРАЄКТОРІЇ ПОСТРІЛУ ТА СИТУАЦІЙНИХ ОБСТАВИН ПОСТРІЛУ ЗА ДОПОМОГОЮ КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Моделювання траєкторії пострілу та ситуаційних обставин, пов'язаних з ним, є важливим аспектом судової балістики. Цей процес дозволяє отримати детальну інформацію про те, як відбувався постріл, які фактори впливали на траєкторію польоту снаряду, що в подальшому може допомогти в розкритті злочину. Сучасні технології комп'ютерного моделювання прогресують, набувають значного розвитку, що дозволяє більш точно відтворювати обставини пострілу та траєкторію руху кулі, враховуючи різноманітні фактори, які можуть впливати на результат.

Моделювання траєкторії пострілу має великий потенціал у криміналістиці для встановлення точного місця вчинення злочину, визначення відстані між стрільцем і ціллю, а також для прогнозування можливих результатів у випадку зміни деяких параметрів (наприклад, виду зброї, типу боєприпасів або умов стрільби). Однак для того, щоб це моделювання було точним, потрібно враховувати низку змінних, таких як характеристики кулі, особливості будови зброї, погодні умови та багато інших параметрів.

Так, траєкторія кулі є результатом взаємодії кількох основних чинників:

1) Швидкість польоту кулі. Початкова швидкість кулі після пострілу визначається видом зброї, типом боєприпасів і довжиною ствола. Це є одним з основних параметрів, що впливає на дальність і напрямок польоту кулі.

2) Погодні умови. Вплив вітру, вологості, температури повітря та атмосферного тиску на траєкторію кулі є важливим для точності моделювання. Сильний вітер може змінити напрямок польоту кулі в будь-яку сторону, а зміни температури або вологості можуть вплинути на швидкість її руху.

3) Вид зброї та тип боєприпасів. Різна зброя та патрони мають різні характеристики. Наприклад, для гвинтівок з великою початковою швидкістю пострілу характерні більші відстані стрільби, а для пістолетів – менші. Крім того, форма кулі (якщо вона має конічну або сферичну форму) також впливає на її рух.

4) Кут пострілу та відстань до цілі. Кут, під яким здійснюється постріл, має вирішальний вплив на траєкторію. Постріл, зроблений під кутом до горизонту, може значно змінити дальність і напрямок руху кулі. Відстань між стрільцем і об'єктом також має суттєвий вплив.

З урахуванням цих факторів моделювання траєкторії пострілу є комплексним завданням, вирішити яке може допомогти використання високоточних комп'ютерних алгоритмів для розрахунку цих параметрів.

Моделювання траєкторії пострілу може здійснюватися за допомогою комп'ютерних програм, які враховують фізичні закономірності руху кулі. Один із основних інструментів, що міг би застосовуватися для моделювання траєкторії польоту кулі – це балістичний симулятор, що дозволив би в реальному часі розраховувати траєкторію кулі за умов різних змінних, описаних вище. Така програма може врахувати не лише фізичні властивості кулі і зброї, а й зовнішні фактори, зокрема погодні умови.

Основними етапами процесу комп'ютерного моделювання траєкторії кулі є:

- 1) Визначення початкових параметрів: швидкість польоту кулі, кут пострілу, характеристики зброї та боєприпасу.
- 2) Моделювання руху кулі: за допомогою рівнянь руху, що враховують сили тяжіння, опір повітря, швидкість і напрямок вітру.
- 3) Аналіз результатів: програма дає результат у вигляді графіка або тривимірної моделі траєкторії, що дозволяє експерту точніше визначити, де могли розташовуватися ціль та стрілець.

В результаті отримання траєкторії пострілу можна відновити деталі злочину, такі як місце розташування і позицію стрільця, а також можливу висоту чи кут пострілу. Ці дані можуть стати вирішальними не лише при проведенні судових балістичних експертиз, а й при розслідуванні обставин вчинення злочину.

Моделювання ситуаційних обставин пострілу включає в себе аналіз не лише траєкторії кулі, але й урахування таких факторів, як положення стрільця, розташування цілі, інших учасників, а також навколишні об'єкти та перешкоди на шляху руху кулі.

Завдяки розвитку візуалізаційних технологій та тривимірних моделей, комп'ютерне моделювання може стати можливим не лише для визначення траєкторії кулі, а й для створення детальних моделей обстановки на місці злочину. За допомогою таких моделей можна визначити взаємне розташування стрільця та цілі, що дозволяє реконструювати події, оцінити вплив перешкод на рух кулі (наприклад, стін), визначити можливість впливу інших ймовірних фактів на постріл (наприклад, непередбачувана поява сторонніх людей поруч стрільця в момент пострілу, що призвело до відволікання стріляючого).

Такі моделі можуть використовувати технології віртуальної реальності та доповненої реальності, що дозволяють слідчим і експертам візуалізувати обстановку, відтворюючи місце злочину з усіма елементами, що могли вплинути на розвиток події, вчинення злочину. Це дозволить не лише оцінити ймовірну траєкторію польоту кулі, а й створити ситуаційну картину злочину.

Моделювання траєкторії пострілу та ситуаційних обставин пострілу має великий потенціал для розвитку в майбутньому. Наприклад, в майбутньому можуть бути розроблені більш складні програми, які зможуть включати більше змінних (зокрема, відбиття кулі від твердих поверхонь), враховувати складніші ситуації. Одним з можливих напрямків є інтеграція аналітичних платформ, які могли би збирати та обробляти великі обсяги даних з різних джерел (баз даних, GPS-систем, даних з камер спостережень). Це дозволило би отримати більш точну картину обставин вчинення злочину. Також, важливим напрямком є розвиток технологій штучного інтелекту для удосконалення процесу моделювання, що може дозволити автоматично враховувати нові змінні, навчатися на попередніх даних і пропонувати більш точні прогнози для кожної конкретної ситуації.

Отже, моделювання траєкторії пострілу та ситуаційних обставин пострілу за допомогою комп'ютерних технологій може стати важливою складовою сучасної судово-балістичної експертизи. Використання комп'ютерних програм для відновлення обставин події, включаючи рух кулі і взаємодію учасників злочину, дає можливість значно підвищити точність і ефективність досліджень та подальших розслідувань. Враховуючи розвиток новітніх технологій, штучного інтелекту, віртуальної реальності і аналітику великих даних, можна очікувати значне вдосконалення методів моделювання в майбутньому, що дозволить ще точніше відтворювати події, що полегшить виконання судово-балістичних експертиз та вплине на забезпечення більш ефективного розкриття злочинів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Арешонков, В. В., Пілюков, Ю. А., Голоботовський, В. І., Богайчук, В. І. . (2022). ЗНАЧЕННЯ СИТУАЦІЙНИХ СУДОВО-БАЛІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ДЛЯ КВАЛІФІКАЦІЇ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ. Криміналістичний вісник, 37 (1), 30–43.
2. Самойленко, С. М. (2021). Методологія сучасних неідентифікаційних балістичних досліджень. Філософські та методологічні проблеми права, 22 (2), 29–37.

ПАЦУЛА Максим Олександрович

курсант 2 курсу

факультету підготовки фахівців для

органів досудового розслідування Національної поліції України,

Науковий керівник: ДЕКУСАР Ганна Геннадіївна

старший викладач кафедри мовної підготовки

Дніпровський державний університет внутрішніх справ

GOVERNMENT SYSTEM OF GREAT BRITAIN: PRO AND CON

The British political system is a unique example of a constitutional monarchy, combining centuries-old traditions with modern principles of parliamentarism. It provides an effective separation of powers between the monarch, parliament and government, creating a balance between historical heritage and democratic processes [2]. This system demonstrates how a monarchical form of government can harmoniously coexist with democratic institutions, ensuring administrative stability and flexibility.

Formally, the monarch of Great Britain has a number of prerogatives, which include the appointment of the prime minister, members of the government, judges, diplomats, as well as the convening and dissolution of parliament. The monarch can declare war or conclude peace, as well as veto bills [1]. However, within the framework of constitutional doctrine, the monarch acts solely on the recommendations of ministers, who are responsible for the decisions made. Thus, the monarch's real political power is limited, and his role is largely ceremonial.

Legislative power in the United Kingdom belongs to a bicameral parliament, consisting of the House of Commons and the House of Lords.

The House of Commons is the center of legislative activity. It is formed by direct elections under a majoritarian system. Its members have the right of legislative initiative, and bills go through several stages of discussion: first reading (statement of purpose), second reading (discussion of the main provisions), debate in committees (article-by-article discussion) and third reading (voting). This process ensures a thorough analysis of legislative proposals.

Unlike the House of Commons, the House of Lords is not elected. Its members are appointed by the monarch or receive seats by hereditary right. Although the House of Lords has the right to veto non-financial bills for a period of up to one year, its role is gradually decreasing. Today, the possibility of transitioning to a unicameral parliament is actively discussed.

The executive branch is represented by the government, which is formed after parliamentary elections. The Prime Minister is the leader of the party that has won the majority in the House of Commons.

The Prime Minister appoints the members of the Cabinet and is responsible for the government's personnel policy. The Cabinet is a narrow decision-making body that includes key ministers. All important decisions are made at the cabinet level [2].

The government is responsible to the House of Commons. In the event of a vote of no confidence, the government is obliged to resign. At the same time, the Prime Minister has the right to demand the dissolution of parliament and the appointment of new elections.

Local authorities operate at the provincial and district levels. Since 1985, some functions of local government have been transferred to the central government, which has contributed to the

centralization of management. This approach allows the government to conduct economic policy in a coordinated manner and to ensure financial control over local authorities.

The judicial system of the United Kingdom is based on the traditions of common law. It is headed by the Lord Chancellor, who is both a member of the Cabinet and the Speaker of the House of Lords. Although the Lord Chancellor performs mainly ceremonial functions, his role remains important for ensuring the stability of the judicial system [3].

Advantages of the British political system:

1. The political system of the UK skillfully combines historical heritage with democratic principles. The formal power of the monarch is transferred to parliament and the government, which ensures transparency and accountability of governance.

2. The bicameral structure of the parliament allows for the consideration of both the democratic choice of the population through the House of Commons and traditional values through the House of Lords.

3. The government headed by the Prime Minister demonstrates high efficiency in decision-making due to a clear structure and distribution of responsibilities between ministers.

4. Central government control over local authorities contributes to the coherence of economic and social policies [5].

Disadvantages and challenges:

1. Although the bicameral system contributes to the balance of the legislative process, the role of the House of Lords is gradually decreasing, which raises debates about its further necessity.

2. Excessive centralization of management can lead to insufficient autonomy of regions and a decrease in their role in solving local issues.

3. Despite broad formal powers, the real role of the monarch is limited, which may raise doubts about the need to preserve the institution of the monarchy in its current form.

The political system of the UK is an example of a harmonious combination of tradition and modernity [4]. The formal power of the monarch is transferred to the parliament and the government, which ensures transparency and accountability of public administration. The bicameral structure of the parliament contributes to a balanced legislative process, although the role of the House of Lords is gradually decreasing. The executive branch, headed by the Prime Minister, demonstrates high efficiency in decision-making, while centralized management contributes to the implementation of common economic and social policies. In general, the British political system is an effective example of the functioning of a constitutional monarchy in a modern democratic society.

REFERENCES:

1. Hlynyany V.P. History of the state and law of foreign countries: Textbook. Kyiv: Istyna, 2008. –768 p.

2. History of the state and law of foreign countries. Readers. Ed. Goncharenko V.D. Kyiv, 2002.

3. History of the state and law of foreign countries: Textbook O.M. Dzhuzha, T.A. Tretyakova, V.S. Kalinovsky and others. Kyiv: NAVS, 2012. 376 p.

4. History of the state and law of foreign countries: legal sources. Compiled by G.I. Trofanchuk; textbook. MES of Ukraine. Kyiv: Yurinkom Inter, 2008. 347 p.

5. Kuzmynets O.V. History of the State and Law of Foreign Countries (diagrams, tables, comments, terminological dictionary): a textbook. O. V., Kuzmynets, E. S. Durnov, Yu. V. Sokur. Kyiv: Gramma, 2012. 240 p.

УДК 343.13

Перушко Максим Олександрович,
аспірант кафедри кримінального процесу
e-mail: perushko78@gmail.com
ORCID: 0009-0002-7312-658X

Національна академія внутрішніх справ України

ЗАПОБІЖНІ ЗАХОДИ, ЯК ОКРЕМИЙ ВИД ЗАХОДІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Застосування заходів забезпечення кримінального провадження під час досудового розслідування та судового провадження має важливе значення для виконання завдань кримінального провадження та застосовуються з метою досягнення дієвості такого провадження.

За своєю правовою природою заходи забезпечення не є кримінальним покаранням, однак являють собою вид кримінальної процесуальної відповідальності і мають забезпечувальний характер, оскільки спрямовані на досягнення єдиної мети – подолання негативних обставин, що перешкоджають або можуть перешкоджати здійсненню кримінального провадження, а також забезпечення його дієвості. Така їх спрямованість обумовлює можливість їх примусового застосування, оскільки вони розраховані не тільки на конкретні випадки протидії законній діяльності сторонам кримінального провадження, а, передусім, на перешкоджання можливій негативній поведінці того чи іншого учасника кримінального провадження.

Серед всіх заходів забезпечення кримінального провадження окрему та важливу позицію займають запобіжні заходи, які мають власне функціональне призначення та застосовуються з метою забезпечення виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього процесуальних обов'язків.

До вказаних запобіжних заходів відносяться:

- 1) особисте зобов'язання;
- 2) особиста порука;
- 3) застава;
- 4) домашній арешт;
- 5) тримання під вартою;
- 6) затримання особи, як тимчасовий запобіжний захід [1].

Вказані запобіжні заходи у кримінальному провадженні виконують основну функцію - *забезпечення належної поведінки підозрюваного, обвинуваченого під час кримінального провадження*. При цьому, виключною ознакою застосування запобіжних заходів у кримінальному провадженні є те, що вони застосовуються лише до підозрюваного, обвинуваченого, що регламентується положеннями статті 177 КПК України та призначені для запобігання спробам:

- 1) переховуватися від органів досудового розслідування та/або суду;

- 2) знищити, сховати або спотворити будь-яку із речей чи документів, які мають істотне значення для встановлення обставин кримінального правопорушення;
- 3) незаконно впливати на потерпілого, свідка, іншого підозрюваного, обвинуваченого, експерта, спеціаліста у цьому ж кримінальному провадженні;
- 4) перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином;
- 5) вчинити інше кримінальне правопорушення чи продовжити кримінальне правопорушення, у якому підозрівається, обвинувачується [1].

А.В. Захарком у зазначеному аспекті визначає, що під належною поведінкою особи, якій інкримінується вчинення кримінального правопорушення, слід розуміти неухильне виконання нею таких обов'язків:

- з'являтися на виклик органу дізнання, слідчого, прокурора, судді та суду;
- повідомляти органу дізнання, слідчому, прокурору, судді та суду про зміну свого місця проживання;
- не ухилятися від дізнання, слідства та суду;
- не перешкоджати встановленню істини в кримінальній справі в незаконний спосіб;
- не продовжувати злочинну діяльність;
- не заважати виконанню процесуальних рішень та самій їх виконувати;
- виконувати законні вказівки та розпорядження особи, яка провадить розслідування, та інші процесуальні обов'язки [2, с. 166].

Тобто, застосування запобіжних заходів у кримінальному провадженні здійснюється для досягнення належної поведінки підозрюваного, обвинуваченого, що сприятиме виконанню завдань кримінального провадження та відповідатиме потребам досудового розслідування.

При цьому, задля досягнення належної поведінки особи, якій інкримінується вчинення кримінального правопорушення, слідчому судді / суду надається право покладення на підозрюваного, обвинуваченого обов'язку прибувати за кожною вимогою до суду або до іншого визначеного органу державної влади, а також виконувати один або кілька обов'язків, а саме:

- 1) прибувати до визначеної службової особи із встановленою періодичністю;
- 2) не відлучатися із населеного пункту, в якому він зареєстрований, проживає чи перебуває, без дозволу слідчого, прокурора або суду;
- 3) повідомляти слідчого, прокурора чи суд про зміну свого місця проживання та/або місця роботи;
- 4) утримуватися від спілкування з будь-якою особою, визначеною слідчим суддею, судом, або спілкуватися з нею із дотриманням умов, визначених слідчим суддею, судом;
- 5) не відвідувати місця, визначені слідчим суддею або судом;
- 6) пройти курс лікування від наркотичної або алкогольної залежності;
- 7) докласти зусиль до пошуку роботи або до навчання;
- 8) здати на зберігання до відповідних органів державної влади свій паспорт (паспорти) для виїзду за кордон, інші документи, що дають право на виїзд з України і в'їзд в Україну;
- 9) носити електронний засіб контролю. [2, с. 166].

Отже, запобіжні заходи як окремий вид заходів забезпечення кримінального провадження забезпечують виконання процесуальних обов'язків щодо належної поведінки підозрюваних та/або обвинувачених.

Водночас, у частині забезпечення належної поведінки окремих учасників кримінального провадження заслуговує на увагу позиція В.І. Фаринника, який пропонує впровадити у чинне кримінальне процесуальне законодавство нові заходи забезпечення кримінального провадження, такі як: *«розшук свідка, потерпілого, цивільного відповідача, які не з'являються без поважної причини та місцезнаходження яких невідоме», «доставлення», «проведення перевірок та ревізій»* [3, с. 6], отже запровадити застосування запобіжних заходів не лише щодо підозрюваного, обвинуваченого. Вказана позиція є слушною, так як сприятиме реалізації завдань кримінального провадження щодо проведення швидкого досудового розслідування, при цьому дозволить законно і обґрунтовано вирішити кримінально-правовий конфлікт за відсутності та ухилення від участі в слідчих (розшукових) діях певними учасниками кримінального провадження, зокрема свідків та потерпілого.

Виражена позиція поділяється М.В. Лиманською, яка зазначає, що як свідчить практика, учасники кримінального процесу іноді порушують свій процесуальний обов'язок з'явитися в судове засідання, у зв'язку з чим суд має вирішувати питання можливості проведення судового розгляду у їхню відсутність або необхідності відкладення підготовчого судового засідання, а також необхідності застосування до них таких заходів забезпечення кримінального провадження, як привід та накладення грошового стягнення [4, с. 117], які не сприяють реальній дієвості кримінального провадження та не створюють достатнього стимулювання до правомірної поведінки з боку вказаних учасників [5, с. 12].

За окреслених умов, з метою досягнення завдань кримінального провадження та дієвості кримінального провадження, важливо сформувати теоретико-правові основи розмежування запобіжних заходів від інших заходів забезпечення кримінального провадження, оскільки запобіжні заходи прямо стосуються обмеження права на свободу та особисту недоторканність підозрюваного, обвинуваченого.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Кримінально-процесуальний кодекс України : проект, прийнятий Верховною Радою України 22.05.2003. за основу. Реєстр. № 3456-1 / Автори законодавчої ініціативи: В. Мойсик, В. Мазуренко, М. Маркуш, Г. Васильєв, О. Бандурка, І. Вернидубов, С. Гавриш, С. Іванов, Ю. Кармазін, С. Ківалов, М. Оніщук, В. Онопенко, В. Сіренко, М. Потєбенько. URL: http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/ed_2004_06_27/JD2O001I.html#
2. Чельцов М. А. Советский уголовный процесс. М.: Госюриздат, 1951. 511 с.
3. Фаринник В.І. Теоретичні, правові та праксеологічні проблеми застосування заходів забезпечення кримінального провадження в кримінальному процесі України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. юрид. наук : 12.00.09 / Київ, 2018. 35 с.
4. Лиманська М.В. Застосування заходів кримінально-процесуального примусу у підготовчому провадженні. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2014. Випуск 27. Том 3. С.115-120.
5. Завтур В.А. Особливості доказування при розгляді та вирішенні слідчим суддею та судом клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09. Одеса, 2018. 20 с.

РОМАНЮК АННА РУСЛАНІВНА
студентка 1-го курсу
факультету “Правоохоронна діяльність”

Національна академія внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ЗАЛУЧЕННЯ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ПІД ЧАС ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах воєнного стану змін у повноваженнях, компетенції, правах та обов'язках, порядках та процедурах зазнають майже всі державні інституції. Національна поліція не є винятком: до нормативно-правових актів, які регулюють її діяльність, внесено значну кількість змін, які регулюють функціонування цього органу в період воєнного стану.

Статтю 8 Закону України «Про Національну поліцію» доповнено частиною четвертою, яка передбачає, що під час дії воєнного стану поліція діє згідно з призначенням та специфікою діяльності з урахуванням тих обмежень прав і свобод громадян, а також прав і законних інтересів юридичних осіб, що визначаються відповідно до Конституції України та Закону України «Про правовий режим воєнного стану».

До статті 23 Закону України «Про Національну поліцію» додано найбільше змін, як результат – коло повноважень поліцейських значно розширилося. Нові повноваження:

- здійснювати прийом екстрених викликів за скороченим телефонним номером 102;
- здійснювати конвоювання осіб, затриманих за підозрою в учиненні кримінального правопорушення, узятих під варту, обвинувачених або засуджених до позбавлення волі, а також охороняти їх у залі суду. Перелік установ, до яких здійснюється конвоювання, визначається МВС;
- у межах компетенції здійснювати розмінування, що має оперативний характер (виявлення, знешкодження та знищення вибухонебезпечних предметів, щодо яких є підстави вважати, що вони є предметами, знаряддями чи засобами вчинення адміністративних або кримінальних правопорушень);
- організувати роботу з надання, позбавлення та підтвердження допуску поліцейських до проведення спеціальних вибухотехнічних робіт;
- здійснювати представництво та забезпечувати виконання зобов'язань України в Інтерполі та виступати як Національне центральне бюро Інтерполу;
- здійснювати адміністративний нагляд.

Окрім цього, допускається відмова від залучення поліції для проведення виконавчих дій з підстав залучення особового складу територіального органу поліції до припинення групового порушення громадської безпеки та порядку чи масових заворушень під час дії воєнного стану, а також подолання наслідків надзвичайних ситуацій, небезпечних подій, у тому числі аварій, епідемій[1].

На виконання доручення Президента України, 13 січня 2023 року Кабінетом Міністрів України прийнято постанову № 30 про утворення як юридичної особи публічного права міжрегіональний територіальний орган Національної поліції – Департамент поліції особливого призначення «Об'єднана штурмова бригада

Національної поліції України «Лють». Слоган бригади «Перетвори свою лють на зброю». Об'єднана штурмова бригада «Лють» – це воєнізований підрозділ поліції нового зразка. Її бійці – вольові та вмотивовані воїни, готові захищати Україну і нищити ворога на всіх фронтах. Окрім того, поліцейські, як представники інших підрозділів сил оборони, які беруть безпосередню участь у війні протягом не менше 30-ти днів, отримують статус учасника бойових дій.

ОСНОВНІ ЗАВДАННЯ ПІДРОЗДІЛУ:

- у взаємодії з підрозділами (військовими частинами) Збройних Сил України, Головного управління розвідки Міністерства оборони України, Національної гвардії України, Державної прикордонної служби України, іншими складовими сил безпеки і оборони участь з відсічі та стримуванні збройної агресії проти України,
- проведення ударно-штурмових та ударно-пошукових заходів,
- ліквідація збройного конфлікту або надзвичайної ситуації,
- організації та здійснення заходів щодо рятування людей і забезпечення їх безпеки,
- виконанні завдань територіальної оборони,
- виявлення, знешкодження та знищення вибухонебезпечних предметів (розмінування територій в разі необхідності),
- застосування маневру сил і засобів Бригади для завдання одночасних і послідовних вогневих ударів із різних видів озброєння та невідступним переслідуванням противника (окупанта), виявлення позицій ворога,
- знищення військової техніки та живої сили противника,
- проведення стабілізаційних та пошуково-фільтраційних заходів на звільнених територіях,
- застосування групової тактики або тактики штурмових груп для здійснення тактичного прориву оборони противника[2].

Згідно Наказу №732 04.09.2023 «VII. Обов'язки та права поліцейських Підрозділів»;

Було доповнено розділ після пункту 1 пунктом 2 такого змісту:

«2. Поліцейські Підрозділів у разі залучення до здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації та/або інших держав проти України, а також при виконанні завдань щодо участі в обороні держави мають право застосовувати і використовувати зброю та бойову техніку в порядку та випадках, установлених для з'єднань, військових частин та підрозділів Збройних Сил України під час дії воєнного стану та 60 днів після цього»[3].

Отже, в умовах воєнного стану діяльність Національної поліції України зазнала значних змін, що пов'язані з розширенням її повноважень та адаптацією до нових викликів у сфері безпеки й оборони. Також було внесено корективи до законодавства, які дозволяють поліції ефективніше реагувати на загрози, забезпечувати громадський порядок, супроводжувати затриманих та виконувати завдання в рамках міжнародного співробітництва. Особливе значення має створення Об'єднаної штурмової бригади «Лють», яка є новим воєнізованим підрозділом поліції. Її функціонування свідчить про прагнення держави посилити спроможність правоохоронних органів у протидії військовій агресії. Загалом, реформування Національної поліції в умовах воєнного стану має на меті зміцнити її боєздатність, підвищити ефективність та взаємодію з іншими силовими структурами для забезпечення національної безпеки України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Юрій Іщенко, експерт Центру дослідження верховенства права Національного університету «Києво-Могилянська академія», та Наталія Марченко, студентка «Києво-Могилянської академії». Національна поліція в умовах воєнного стану: зміни в законодавстві. URL: https://law-in-war.org/nacjonalna-policziya-v-umovah-voennogo-stanu-zminy-v-zakonodavstvi/?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 04.03.2025)
2. Об'єднана штурмова бригада «Лють». Дніпровський державний університет внутрішніх справ. URL: <https://dduvs.edu.ua/lyut/> (дата звернення: 05.03.2025).
3. Про затвердження Змін до Положення про підрозділи поліції особливого призначення: Наказ М-ва внутр. справ України від 04.09.2023 № 732. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1728-23#Text> (дата звернення: 04.03.2025).

УДК 343.98:343.35

Яковчук Іван Володимирович,
аспірант кафедри криміналістики та судової медицини
e-mail: ivan.yakovchuk.1993@gmail.com
ORCID: 0000-0002-8492-1370
Національної академії внутрішніх справ України

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОГЛЯДУ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОВЖИВАННЯ ВПЛИВОМ

Результати аналізу слідчої практики свідчать, що під час розслідування кримінального правопорушення, передбаченого ст. 369² КК України, з метою виявлення та фіксації відомостей щодо обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, зазвичай, слідчі проводять слідчі дії - огляди.

Проведення огляду в кримінальних провадженнях досліджуваної категорії має ряд особливостей. Не зупиняючись на загальних тактичних положеннях окремих видів огляду, що докладно описані в науковій літературі, ми зупинимось лише на тих, що притаманні розслідуванню саме зловживання впливом.

Так, об'єктами огляду місця події під час розслідування досліджуваної категорії кримінальних правопорушень, зазвичай, є як місця роботи, місця проживання, автомобілі учасників злочинної діяльності, пов'язаної зі зловживанням впливом, так і інші місця.

Перед початком огляду місця події слідчому необхідно визначитися з тим, яку інформацію потрібно отримати під час його проведення, та у зв'язку з цим, – на що звертати особливу увагу. На нашу думку, під час огляду місця події у кримінальних провадженнях за ст. 369² КК України, залежно від слідчої ситуації, крім виявлення власне предмета кримінального правопорушення, необхідно також спрямовувати зусилля на відшукання також документів, що відображають виконання службовою особою певних дій в інтересах третьої особи, за які було одержано неправомірну вигоду. Це має значення для порівняння законних і незаконних дій службової особи та з'ясування інших обставин протиправного діяння [1].

Безпосередньо перед робочим етапом огляду місця події слідчий самостійно або разом зі спеціалістом повинні провести інструктаж усіх учасників огляду. Це завжди повинні бути конкретні рекомендації, що враховують стан об'єктів, які оглядаються. Наприклад, інструктаж інспектора-криміналіста може стосуватися того, як пересуватися в приміщенні або на відкритій місцевості, щоб зберегти сліди кримінального правопорушення; як брати ті чи інші об'єкти до рук й класти до пакувального матеріалу тощо [2, с. 139].

Результати нашого дослідження свідчать, що здебільшого об'єктом пошуку на місці події розглядуваних кримінальних правопорушень, окрім предметів неправомірної вигоди, є сліди рук, зокрема, на предметах неправомірної вигоди.

Для виявлення невидимих слідів рук на місці події та досягнення контрастності сліду на слідосприймаючій поверхні спеціалісти використовують спеціальні хімічні речовини в газоподібному та порошкоподібному стані, промені лазера. Йодна трубка, яка є в

¹ Розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою: метод. рек. Чернявський С. С., Вознюк А. А., Дуларець Р. М., Беленок В. П. та ін. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2016. 92 с.

² Приходько Ю. П. Техніко-криміналістичне забезпечення розслідування злочинів, пов'язаних із кримінальними вибухами: дис. ... канд. юрид. наук. Київ. 2016. 300 с.

багатьох комплексах техніко-криміналістичних засобів, дозволяє одержувати пари йоду за рахунок сублімації твердих кристалів. Пари йоду добре проявляють сліди рук на різних поверхнях: папері, картоні, фанері, фарфорі, кахелі, пластмасах тощо. Не рекомендується обробляти парами йоду металічні поверхні, оскільки йод може викликати їх корозію.

У слідчій практиці також використовують пари цианакрилату. З цієї метою предметно-носії поміщають до спеціальної камери або накривають спеціальною упаковкою, на внутрішній бік якої наносять плівку гелю цианакрилату. Пари цианакрилатів осідають на потожировій речовині, полімеризуються, утворюючи тверду сполуку білого кольору, за рахунок чого невидимі сліди рук стають візуально помітнішими.

У зв'язку тим, що під загрозою викриття службова особа може спробувати позбавитися предмету неправомірної вигоди шляхом його викидання, спалення, передачі іншій особі тощо, необхідно процесуально правильно зафіксувати виявлення даного предмету в певному місці: в столі (під столом) в службовому кабінеті, в автомобілі, на вулиці біля авто, в інших місцях. Тому доцільно паралельно з оглядом місця події провести освідування чи особистий обшук особи з метою виявлення та вилучення слідів кримінального правопорушення, яких службова особа намагалася позбутись. При цьому, об'єктом огляду місця події в такому разі є приміщення кабінету, автомобіль, територія біля автомобіля тощо, а об'єктом обшуку особи чи освідування є безпосередньо причетна до вчинення кримінального правопорушення особа [3, с. 119–120].

Об'єктами, на які в першу чергу необхідно звертати увагу слідчому (детективу) під час огляду місця події в службових кабінетах посадових осіб, можливо визначити наступні:

- робочий стіл та шафи підозрюваного – з метою пошуку і вилучення документів, що можуть мати відношення до розслідуваного кримінального правопорушення;
- комп'ютери, телефони, електронні носії інформації, якими користується підозрюваний – з метою аналізу електронного листування, фінансових операцій;
- фінансові документи, звіти, рахунки, що можуть підтвердити факт отримання неправомірної вигоди;
- грошові кошти, цінності – з метою перевірки законності їх походження;
- системи відеоспостереження – з метою аналізу записів щодо контактів підозрюваного.

Для правильного відображення доказового факту в протоколі, крім опису самого, наприклад, сліду чи предмета, повинно бути відзначено його точне місцезнаходження, розташування щодо інших слідів чи предметів, які є речовими доказами, а також відносно не менш як двох постійних (фундаментальних) орієнтирів. Повинні також описуватися ознаки, що вказують на час утворення сліду та всі інші ознаки, що можуть свідчити про зв'язок даного сліду чи предмета з обставинами події. Усе це дозволить правильно оцінити доказове значення вилучених слідів чи предметів.

Варто додати, що під час огляду службового кабінету вилученню підлягають не тільки речі і документи, що мають значення для розслідування (вказані в ухвалі слідчого судді), а й речі і документи, що свідчать про вчинення іншого кримінального правопорушення, а також речі, вилучені з цивільного обігу. При цьому слідчий повинен уникати не викликаних необхідністю пошкоджень замків, дверей тощо. Виявлені схованки варто фіксувати спочатку вузловою зйомкою, а потім окремо великим планом. Особливу увагу слід звертати на поведінку осіб, які виявляють послужливість, прагнення у всьому допомогти слідчому, оскільки вони таким чином можуть намагатися залишити тайники не дослідженими, створити невірне уявлення, що оглядати даремно.

За окреслених умов, з метою досягнення завдань кримінального провадження під час розслідування зловживання впливом, особливу увагу слід приділити такій слідчій дії, як огляд місця події.

³ Шумейко Д. О. Розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою: дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2015. 240 с.

УДК 343.98:343.35

Яковчук Іван Володимирович,
аспірант кафедри криміналістики та судової медицини
e-mail: ivan.yakovchuk.1993@gmail.com
ORCID: 0000-0002-8492-1370

Національної академії внутрішніх справ України

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОВЖИВАННЯ ВПЛИВОМ

Однією з форм використання спеціальних знань у кримінальному судочинстві є проведення експертизи. Фактично, це СРД, яка проводиться з метою з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження якщо для цього необхідні спеціальні знання. Ця процесуальна дія за своїм змістом охоплює призначення експертизи, надання доручення на її проведення, проведення безпосередньо досліджень і підготовку висновку експертом з тих питань, що потребують спеціальних знань [4].

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про судову експертизу», судова експертиза – це дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду [5].

Судово-експертну діяльність здійснюють державні спеціалізовані установи, їх територіальні філії, експертні установи комунальної форми власності, а також судові експерти, які не є працівниками зазначених установ, та інші фахівці (експерти) з відповідних галузей знань [6]. Відповідно до ч. 1 ст. 69 КПК України, експертом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями, має право відповідно до Закону України «Про судову експертизу» [7] на проведення експертизи і якій доручено провести дослідження об'єктів, явищ і процесів, що містять відомості про обставини вчинення кримінального правопорушення, та дати висновок з питань, які виникають під час кримінального провадження і стосуються сфери її знань [8]. Права, обов'язки та відповідальність експерта визначено в ст.ст. 69, 70 КПК України. Відповідно до ст. 84 КПК України, висновки експертів є одним із процесуальних джерел доказів [9].

Призначення судових експертиз під час розслідування зловживання впливом є одним з важливих засобів доказування, а ефективність їх проведення безпосередньо залежить

⁴ Кримінальний процес: мультимед. навч. посіб. / авт. кол.: О. Ю. Хаблю, Я. Ю. Конюшенко, І. В. Чурікова. URL: https://arm.naiu.kiev.ua/books/public_html/lectons/lection10_1.html.

⁵ Про судову експертизу: Закон України від 25 лют. 1994 р. № 4038-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>

⁶ Про судову експертизу: Закон України від 25 лют. 1994 р. № 4038-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>

⁷ Про судову експертизу: Закон України від 25 лют. 1994 р. № 4038-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>

⁸ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

⁹ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

від узгодженості дій слідчого та експерта, що включає також і завчасне обговорення питань, які будуть виноситися на вирішення експерту [10, с. 107].

В навчальній та науковій літературі, наводять різні класифікації судових експертиз, зокрема, за наступними підставами:

- 1) послідовністю проведення: первинні та повторні експертизи;
- 2) обсягом досліджень: основні та додаткові експертизи;
- 3) чисельністю та складом експертів: одноособові (одним експертом) і комісійні (групою експертів однієї спеціальності) експертизи;
- 4) характером спеціальних знань: однорідні та комплексні експертизи [11, с. 47].

Специфіка експертних досліджень в кримінальних провадженнях про корупційні кримінальні правопорушення, зазвичай, передбачає застосування комплексного підходу. Так, за результатами вивчення матеріалів кримінальних проваджень про зловживання впливом, нами було встановлено, що в кожному проаналізованому кримінальному провадженні було призначено та проведено декілька видів судових експертиз. При цьому, з числа основних недоліків, пов'язаних з призначенням судових експертиз під час розслідування зловживання впливом, нами визначені наступні:

- нечітке уявлення слідчими предмета експертизи;
- не призначення експертиз коли їх проведення необхідне для досягнення завдань кримінального провадження;
- неправильне формулювання питань експерту;
- постановка перед експертом обмеженого кола запитань, що не враховують всіх обставин кримінального правопорушення;
- постановка перед експертом запитань, що виходять за межі його компетентності.

З огляду на це, під час формулювання питань експерту слідчим необхідно послуговуватися рекомендованим переліком питань, що містяться в Науково-методичних рекомендаціях з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень, затверджених наказом Міністерства юстиції України від 08 жовтня 1998 р. № 53/5 [12], а також звертатися за консультативною допомогою до спеціалістів відповідної галузі знань.

Однак, на жаль, незважаючи на важливість консультативної допомоги спеціалістів під час підготовки до призначення експертиз, лише незначна частина слідчих звертаються за відповідними консультаціями з приводу призначення експертизи.

А. Б. Марченко звертає увагу на те, що серед основних причин зазначених помилок є наступні фактори суб'єктивного характеру: недостатній практичний досвід; низький рівень поінформованості слідчих про можливості судових експертиз. До об'єктивних обставин автор відносить: відсутність вивчення та поширення передового досвіду слідчої та експертної практики; недоліки освіти; законодавчої регламентації взаємин слідчого та експерта [13, с. 17].

¹⁰ Антонок Ю. В., Удовенко Ж. В. Поняття та суть взаємодії слідчого з працівниками експертної служби. Теорія і практика судової експертизи: зб. матер. кругл. столу. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2016. С. 107–108.

¹¹ Цимбал П. В., Антонок А. Б., Кузьменко О. В., Омельчук Л. В., Тимошенко О. А. Судово-експертна діяльність в Україні: навчальний посібник. Київ: ПВНЗ «Європейський університет», 2024. 188 с.

¹² Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень: наказ Міністерства юстиції України від 08 жовт. 1998 р. № 53/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text>.

¹³ Марченко А. Б. Слідчі помилки та шляхи їх подолання : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2006. 22 с.

Результати вивчення матеріалів кримінальних проваджень за фактом вчинення зловживання впливом дали змогу визначити перелік судових експертиз, які найчастіше призначаються і проводяться під час розслідування:

- почеркознавча;
- технічна експертиза документів;
- дактилоскопічна;
- матеріалів, речовин та виробів;
- комп'ютерно-технічна;
- відео-, звукозапису;
- портретна;
- інші.

Наведений нами перелік судових експертиз, що можуть призначатися під час розслідування зловживання впливом, не є вичерпним. Призначення того чи іншого експертного дослідження залежить від багатьох чинників – сфери діяльності установи, підприємства або закладу, в якому виявлене кримінальне правопорушення, предмета посягання, способу вчинення кримінального правопорушення, слідової картини, особи підозрюваного та інших обставин, що впливають на необхідність використання спеціальних знань експерта. Наприклад, якщо під час розслідування встановлені фактичні дані про неадекватну поведінку підозрюваного у вчиненні корупційного правопорушення, слідчий на підставі п. 3 ч. 2 ст. 242 КПК України зобов'язаний звернутись до експерта для проведення судово-психіатричної експертизи з метою визначення його психічного стану. Водночас, слід враховувати, що «фігуранти-корупціонери», підозрювані у вчиненні кримінальних правопорушень, під час розслідування можуть навмисно поводити себе неадекватно, «гальмувати» процес розслідування, посилаючись на погіршення стану здоров'я, та іншими способами намагатись уникнути справедливого покарання [14, с. 176–177].

Таким чином, наведений перелік проблемних питань та недоліків при призначенні та проведенні судових експертиз під час розслідування зловживання впливом, слід використовувати у практичній діяльності, що дозволить досягнути дієвості кримінального провадження, у розумні строки.

¹⁴ Шрамко О. М. Використання спеціальних знань під час розслідування корупційних кримінальних правопорушень: дис. ...докт. філософ. 081 – Право. Київ, 2021. 272 с.